

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

המערכת:

משה טשרנוביץ — עורך אחראי

חיים ליק — עורך, גבריאל פרייל — עורך מיוחד

מועצת המערכת:

צבי אורלינסקי, נחום גלאצר, שמעון הלקין, אברהם י. כ"ץ, ש"ז צייטלין

(324)

סיון-תמוז, תשל"ו

שנה ל"ז (כרך ס"ז)

הוברת מדינת ישראל

התוכן

- 213 על יעודיה של ציונות אמריקה כשעה זו . . . יוסף פ. שמרנשטיין
- 219 מעימות מני כתב: שור מתכן שערי עתידות . . . אברהם רגלסון
לעיצובה המחודש של מערכת-הערכים בעם היהודי
- 223 ובמדינת ישראל . . . יוחנן גרנך
- 228 עשרים ושמונה שנים למדינת ישראל . . . יצחק ארג
- 232 רשימת מסע מירושלים ליפו בשנת תרל"ו . . . א. ר. מלאכי

ש י ר י ם :

- 239 נניח אגס; ערב-קיץ . . . גבריאל פרייל
- 239 מתקרב לכינה . . . ראובן בן-יוסף
- 240 תפלתי יתומה מיעד . . . אביבה ברזל
- 240 הזמן הירוק . . . רינה לי
- 241 שלמה צמח: הגיונותיו ודעותיו על הספרות העברית . . . יצחק ברזילי
- 249 על הדיבור הסמוי ב"מיכאל שלי" לעמוז עוז . . . לב הקק
- 253 חידת-הפנים . . . אברהם ברזידס
- 255 על הגניזה הקאהירית ומחקרה . . . אלעזר הורביץ
- 258 מאבק הדורות מחורבן ביתר עד תקומת ישראל . . . פלמיאל בירנבוים
- 260 „השגריר העברי הנודד“ „במצוות שליחות“ . . . חיים לוף
- 262 סגן-אלוף יונתן נתניהו ז"ל . . . אבשלום
- 264 י ד י ע ו ת . . .

„ בצרון “
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

MAURICE E. CHERNOWITZ, Executive Editor

HAYIM LEAF, Editor; GABRIEL PREIL, Special Editor

Editorial Board: Nahum Glatzer, Simon Halkin, Abraham I. Katsh,
Harry M. Orlinsky, Solomon Zeitlin

Thirty-Seventh Year of Publication

Vol. LXVII SIVAN-TAMUZ, 5736 (June, 1976) (324)

SALUTE TO ISRAEL ISSUE

CONTENTS:

- The Tasks Now Confronting American Zionism
 With Regard to Israel *Joseph P. Sternstein* 213
- The Future of the State of Israel As Envisaged
 by the Late President Zalman Shazar *Abraham Regelson* 219
- Moral and Cultural Issues In the State of Israel *Y. Granach* 223
- Twenty-Eight Years of Israel Independence *Itzhak Ereg* 228
- A Jaffa Travelogue 1876 *A. R. Malachi* 232
- POEMS: Assume the Pear; Summer Evening *Gabriel Preil* 239
- On the Road to Wisdom *Reuben Ben-Yosef* 239
- Prayer, No Aim *Aviva Barzel* 240
- Green Time *Rena Lee* 240
- S. Zemach — His Appraisal of Hebrew Literature *I. Barzilay* 241
- Implied Discourse In Amos Oz's Novel *L. Hakok* 249
- Bialik Portrayed *Abraham Broides* 253
- The Cairo Geniza *Elazar Hurvitz* 255
- B.Z. Dinur's "Struggle For Redemption" *P. Birnbaum* 258
- "Wandering Ambassador of Hebrew" *H. Leaf* 260
- In Memoriam: Yonathan Netanyahu *Avshalom* 262
- THEATER NOTES: The Martyr; The World of Sholom Aleichem;
 Chicago; Equus; Very Good Eddie; My Fair Lady *A.B.* 264
- News and Events 264
- Synagogues Sponsoring Salute To Israel 266-282

BITZARON
1141 Broadway
N.Y., N.Y. 10001
MU 6-7680

כרשותך הכנסה לכל ימי חיך וקשר עם ארץ ישראל

פקדוןך להכנסה שנתית של הקרן הקימת לישראל

היום אתה יכול ליצור קשר חי עם ארץ ישראל ולהבטיח הכנסה לכל החיים על-ידי פיקדון לקיצבה שנתית של הקרן הקימת לישראל. תן דעתך על העתיד, עתידך ועתידה של ישראל. מענקך יסלול דרכים וייבש ביצות, יטע עצים, יגאל אדמת שממה ויכשיר את הקרקע לכפרים וקיבוצים חדשים. ובעת ובעונה אחת... תבטיח לעצמך הכנסה קבועה לכל ימי חיך. תשלום שנתי לפי הגיל והמין. כל שהגיל גבוה יותר כן יגדל התשלום. למשל, גבר בן 70 : 11.5% ; אשה בת 70 : 9.5% ; גבר בן 80 : 19.25% ; אשה בת 80 : 16.5%. וכמו כן תהנה מיתרונות מס הגונים. תנהג בחכמה כאשר תוזה את עצמך עם ישראל ותקבל ריווחה הגונה על-ידי מענקך. נא להחזיר את התלוש שלנו לשם אינפורמציה מפורטת יותר.

פיקדון להכנסה שנתית של הקרן הקימת לישראל מענק המבטיח לך הכנסה לכל ימי חיך

Mail to: DR. ARON WEINBERGER, Director, JNF Foundation
42 East 69 Street, New York, N.Y. 10021

Yes, I am interested in helping the land of Israel while obtaining an income for life. Please send me more information about the Jewish National Fund Annuity Trust.

Name

Address

City

State Zip Code

Date of Birth Bitz

JEWISH NATIONAL FUND

42 EAST 69th STREET / NEW YORK 21, N. Y. / TRAFALGAR 9-9300

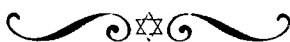
הגליל הציוני דמנהטן

של ההסתדרות הציונית באמריקה

מגיש את ברכותיו

למדינת ישראל

בימי גבורה וחרף נפש

ישנה חילה וירומם קרנה ותזכה

להיכונן לבנין עדי-עד!

ברנרד מ. ריפקין, נשיא
מ. א. ספיר, מנהל

הגליל הציוני דברוקלין

של ההסתדרות הציונית באמריקה

מברך את

מדינת ישראל

בימי מסה ועוז-רוח

בכיבושים נוספים בשדה העלייה, ההתיישבות ופיתוח הארץ

מי יתן ויכונן השלום לעד!

יהושוע לינדנברג, נשיא
דוד ש. מאיר, יו"ר ועד הפועל
יצחק פינקל, גזבר
מ. א. ספיר, מנהל

מזל טוב למדינת ישראל וגיבוריה
CONGRATULATIONS AND BEST WISHES
TO THE STATE OF ISRAEL
 On Its 28th ANNIVERSARY From the
FOREST HILLS ZIONIST DISTRICT
 Isidore Platkin, President

השכונה הציונית

מספר 15, ברוקלין, נ. י.

מברכת את

מדינת ישראל

בשנת אושר ושלום, במחון והצלחה

מ. קפלן, מזכיר

אהרן שכנאי, סגן-נשיא

יעקב גרינפסמט, נשיא

שפע ברכות למדינת ישראל

תשמש נא מכורתנו מבצר-עוז לעמנו
 ולרוחנו לעולמי עדי!

יהודה קושנר זכ"ל

Best Wishes & Greetings to the
THE STATE OF ISRAEL
 Ben Friedman, Flushing, N. Y.

מנחם כהן זכ"ל

מגישים את ברכותיהם

למדינת ישראל

לגאולה שלמה והגשמת שאיפותיה

שפע ברכות למדינת ישראל

ממעים

השכונה הציונית

מספר 2, ניו-יורק, נ. י.

אברהם שפירא, נשיא

בוריס שמינשלייפר, נשיא-כבוד

Greetings and Best Wishes to THE STATE OF ISRAEL
 From the Officers and Members of the
SEVENTH ZIONIST DISTRICT

Fred Kaufman, President

New York, N.Y.

GREETINGS AND BEST WISHES TO THE STATE OF ISRAEL

From: **ABE LEBEWOHL**

OPEN SUNDAYS

SECOND AVENUE DELICATESSEN

156 — Second Avenue, New York Tel.: 677-0606

"FINEST IN KOSHER MEALS AND CATERING"

הסתדרות נשים ציוניות „הדסה“ באמריקה

מאחלת למדינת ישראל ולכל תושביה

שנת שלום והתקדמות לשנת הכ"ח

השכונה הציונית מספר 30-10, וואשינגטון הייטס, נ. י.

מגישה מנא של ברכה

למדינת ישראל

לנצחון שלם וקיבוץ בניה לתוכה

זכריה קליימן, נשיא

מאכס שולמן, גזכר

לויס קפלן, נשיא כבוד

LABOR ZIONIST ALLIANCE

ההנהלה הראשית של

איגוד פועלי ציון

שולחת את ברכתה, ברכת חברים, לתושבי מדינת ישראל ולממשלה
במאבקה על שלום העם והארץ

ברנרד ווייפברג, מנהל

ד"ר יהודה י. שפירא, נשיא

הגליל הציוני דלונג-אילאנד

שולח את ברכתיו הנאמנות

למדינת ישראל

לחיי יצירה, התישבות, עלייה ובנין

אליעזר סגל, מנהל

שמואל וויגנדר, נשיא

ההסתדרות הציונית של דימרויט, מישיגן

מצרפת את ברכתיה

למדינת ישראל

לשנת הכ"ח לקיומה

יהיו הימים הבאים ימי שלום ושלוה, אושר ובנין!

אריה פאנוש, נשיא לשעבר

ד"ר תיאודור מאנדעל, נשיא

בְּצֵרוֹן

נוסד עלידי היים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

(324)

סיון-תמוז, תשל"ו

שנה ל"ו (כרך ס"ז)

על יעודיה של ציונות אמריקה בשעה זו

מאת יוסף פ. שטרנשטיין

נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה

המצב המדיני וכלפי המהרסים מבפנים

ברור הוא לכל מי שמכיר את המצב לאמיתו שהימים הבאים יהיו ימי מסה ונפתולים. בראש ובראשונה אי-אפשר לחזות מראש את ההתפתחות המדינית בהקשר לממשלה החדשה בוואשינגטון בשנה הבאה. שנית, המצב של תהו ובהו בלבנון אוצר בחובו סיבוכים וסכנות שתוצאותיהם לא תשוערנה. ושלישית, הולכת וצומחת הנהגה חדשה בקרב דעת-הקהל באמריקה שאפשר לציינה בלשון המקרא: „ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף“.

חשוב ביותר להדגיש שהתואר ציוני השם ציוניות עדיין מהווים אתגר והזדמנות לתנועה בתוככי הציבוריות היהודית באמריקה.

מה שמדאיג יותר מן האתגר של דעת-הקהל האמריקנית הלא-יהודית, הוא המצב הכולך ומתפתח בתוך הציבוריות היהודית כאן. עדים אנו לתעמולה המנוהלת ומכוונת יפה שתכליתה להוכיח שהציבור היהודי באמריקה הוא מפולג ומפורד אשר לתמיכתה במדיניות הישראלית. להפרכת הנחת-שקר זו, שמטופחת כראוי, תתן ההסתדרות הציונית באמריקה את דעתה בימים הבאים. אנחנו בהסתדרות הציונית הודענו ברורות שיהדות ארצות-הברית תומכת ברובה הגדול בישראל ובתכניתה המדינית. אנו נעשה כל מה שבכוחנו כדי להוקיע את הנסיונות של חוגים מסויימים ביהדות אמריקה שנטלו על עצמם להתקיף את ישראל והקו המדיני שלה.

אין אנחנו מתנגדים לביקורת על ישראל, כי זאת אמונתנו כציונים שכולנו אחים ומחובתנו היא לדבר גלויות ונאמנות כדבר איש אל רעהו, אולם נתנגד בכל תוקף לנסיונות שנעשים להטיל את רוב האחריות לשלום על ישראל ולהציגה בעיני העולם ומשפט דעת-הקהל האמריקנית כעיקשת ומתעקשת בעמדתה המדינית. אותם חוגים, שקולם הולך ומתחזק, מתארים את ישראל כ„מתגרה“ בפעולותיה, עויינת וקשוחה כלפי הפלשתינאים ומקפחת את זכויותיהם „הלגיטי“

מיות" למדינה משלהם. אלה הם מטבעות-המלים והמינוח ש"עוברים לסוחר" של קבוצה מאורגנת ומימונת יפה. היא מצהירה במתק-שפתים ובהתחסדות יתירה את ידידותה ואהבתה לישראל, אך אינה מניחה שום הזדמנות לספר בגנותה בפומבי, בציבוריות הכללית יותר מאשר בציבוריות היהודית. התעמולה המזיקה הזאת עשויה להביך את מנהיגי אמריקה הלא-יהודים ולהכניס בלבם את הרעיון שיהדות ארצות-הברית אמנם מפולגת ביחסה לישראל.

עמדתה של ציונות אמריקה

אנחנו מאמינים שבמלחמה זו על דעת-הקהל בינינו לבין יריבינו (אין אנו מוציאים מן הכלל חוגים כיוצא בהם בישראל) עלינו לעשות שינוי מרחיק-לכת בגישתנו לבעיה. כשאנו באים לטעון לטובת ישראל לפני משפט דעת-הקהל באמריקה מחובתנו שטיעוננו יפרש נכוחות וחוכמות את זכויותיה ההיסטוריות והמשפטיות המלאות של ישראל. רק על-ידי טיעון מפורש ומלא כזה יבין העולם לעמדתנו וילמד לכבדה.

אסור לנו לוותר מראש על נקודות מכריעות מתוך חשבון מוטעה שעל-ידי ויתורים נזכה ב"רצון הטוב" של העולם. אין אנו, ציוני ארצות-הברית, מתימרים לנהל משא-ומתן בשם ישראל מסביב לשולחן הבינלאומי ואנו מכירים שעל מדינת ישראל ותושביה להגיע לידי הכרעות סופיות, שהן חיוניות כל כך לבטחונה, טובתה ועתידה. אף-על-פי-כן נחטא לנפשנו אם לא נמלא גם את תעודתנו להגיש את טיעוננו בצורה נמרצת, נחרצת ובאומץ-לב עד שהעולם יעמוד על צדקת ענייננו.

במלחמת הדברים נתנו לאויבינו לבחור בזירת-המאבק. הם הצליחו לבחור בשדה-המערכה הנאות להם, לקבוע את חוקי ה"משחק" ולהחליט על המינוח והניסוח המילולי. הם חוזרים ללא-הרף על נושא תעמולתם ואנחנו נלכדנו בתוך פתח-התעמולה שלהם ונתפתינו לפעול באותה הזירה, משתמשים באותו המינוח, מתעלמים מכמה טיעונים, מוותרים לכתחילה על נקודות מכריעות ונסוגים על-ידי כך צעד צעד מיעדינו.

ברור הוא שבסופו של דבר המאבק הוא על זכותה של ישראל למדינה משלה. אין כאן רק דרישה "לשוב לגבולות שמלפני 1967" (כאילו הסיכסוך במזרח התיכון התחיל בשנת 1967); מה שהולך ומסתמן הוא הסתערות רבת-מזימות על עצם זכות קיומה של מדינת ישראל. אחרי דרישת-נסיגה לגבולות 1967 תבוא הדרישה לסגת לגבולות 1947 (אין אדם צריך אלא להסתכל במפת-החלוקה של שנת 1947 אשר למצבם של ירושלים ואזורים מרכזיים אחרים בישראל כדי לעמוד על הסכנות הכרוכות במפה כזאת). ברור למדי שיריבינו לא יסתפקו גם בזאת, ומנסיגה לגבולות 1947 יבקשו להשיב את המצב "על כנו" שמלפני 1947.

מי הם כמה מן החוגים האלה שבקרב הציבור היהודי באמריקה שמפעי-לים ומכוונים את ההתקפה הזאת? מהם מתי-מספר ציונים שאבדו דרך ומעניקים צל של עמדת-כבוד ללא-ציונים ולשונאי-ציון, ידידי הערבים, ושמאלנים של יום-אתמול. החוגים האלה של השמאל הקיצוני, ביחוד בתוך מדינת ישראל, התנגדו טרם ייסודה להקמתה והטיפו למדינה דו-לאומית. קולות נרגניים וצרח-

ניים אלה גורמים קורת־רוח לשונאי־ציון, כי הם חוזרים כתוכים על טיעוניו של אש"ף בתוככי יהדות אמריקה.

מטר התעמולה המזוייפת הזאת הניתך על יהודי אמריקה זורע מבוכה בלב כמה מהם והם תוהים על המונחים כגון "הגדה המערבית", "פלשתינאים", "שטחים כבושים" ועוד. מוטב לכן שנברר את גישתנו לשאלות אלה ונעמוד על משמעותן אשר למצבנו אנו.

פלשתינאים. — שונאי ישראל משתמשים במושג "פלשתינאים" כאילו יהו יחידה בפני עצמה, נפרדת ושונה מזו של ירדן וישראל. זאת היא אחיזת־עינים ומיתוס ועלינו להימנע מלהשתמש במטבעת־מלים מזויף זה. אפשר לדבר על ערבים החיים בתוך השטחים המוחזקים, או ערבים פלשתינאיים, אולם נזכור שהשם פלשתינאים כולל גם יהודים וגם ערבים שחיו בתוך תחום הממשל המנדטורי שנקרא בשם פלשתינה. חשוב שנוכיר לעולם, חוזר והוזכר ללא־הרף, את העובדות ההיסטוריות. עצם הדבר שגוף ערבי קורא לעצמו פלשתינאים אין פירושו שהוא זכאי למדינה משלו. לפני שנים אחדות היו גופים אתניים בארצות־הברית שהתחילו לתבוע זכות־מדינה משלהם. התביעה הזאת גוועה מחמת האבסורדיות של עצם טיבה. אין מקרים בהיסטוריה שקיבוץ־אנשים החליט לראות את עצמו כגוף אתני מיוחד והצליח להשיג מדינה משלו, אלא אם כן היתה לו מסורת היסטורית ארוכה של תוקף מדיני, תרבותי ואתני. כל מי שיש לו אפילו ידיעה שטחית בתולדות ארץ־ישראל מכיר שאין הדבר כן אשר לערבים הפלשתינאים. אילו היו הדברים כפי שהערבים וידידיהם רוצים לשכנע אותנו, הרי יכולים גם אחיהם שחיים באזורי הגליל מלפני 1967 לדרוש שהגם זכאים למדינה משלהם.

מדינה ערבית־פלשתינאית. — עובדה היא, ויש לשנן אותה לעולם חוזר ושנן, שכבר קיימת מדינה ערבית פלשתינאית ומדינה זו קרויה ירדן. אנגליה קרעה בשנת 1922 80% מהטריטוריה של פלשתינה והכריזה עליה כעל מדינה ערבית.

ברור על כן, שאם הערבים הפלשתינאים רוצים בכך, כבר יש להם מדינה משלהם, עלינו לחזור על העובדה הזאת ולהכריז עליה קבל עמי העולם אלף פעם ואחת, בפומביות ומפורשות. לצערנו אין מנהיגי מדינת ישראל עושים כן בתקיפות הדרושה. האם יש מקום או הגיון למדינה פלשתינאית שנייה? תשובתנו היא תשובה שלילית, "לאו!" ברור ומוחלט.

סיבה אל גבולות 1967. — הצעה זו באה כפתרון לכל בעיות המזרח התיכון. נוצר רושם בעולם, ואין העולם היהודי סותרו ומפריכו במידת־הצורך, שההיסטוריה המדינית, הצבאית והדיפלומאטית של פלשתינה התחילה, כביכול, בשנת 1967. יש להביא לתשומת־לב של העולם, אם הוסחו מזכרונו המאורעות שבין 1947 לבין 1967, את שלושת השבועות שקדמו למלחמת ששת הימים. הערבים לא הסתפקו בגבולות 1967, הם אינם מסתפקים כעת ולא יסתפקו בהם בעתיד.

הגדה המערבית. — מתנהלת תעמולה המבקשת לתת תוקף לדעה שיש להכריח את ישראל, או שתסכים מרצונה הטוב, "להחזיר" את הגדה המערבית

לירדן, או לבעלות ערבית אחרת. אולם מדוע אין מזכירים לעולם את העובדה, שאין לירדן זכות לגדה המערבית באותה מידה שהיא טוענת שישראל נטולה זכות זו? אין עלינו לחדול מלספר באוזני העולם, שירדן היא שטיפחה בכח את הגדה המערבית בשנת 1948. לכתחילה מעטים היו העמים שהסכימו לסיפוח הזה ואם בסופו של דבר לא בא עירעור על הכיבוש הצבאי והעמים השלימו עמו, הרי אין עובדה זו באה אלא להעיד על המצב המוסרי הירוד בעולם. ולמי "תוחזר" הגדה המערבית? האם יבוא מי שיבוא בטענה שלפי תכנית החלוקה של שנת 1947 לא ניתנה הגדה גם לישראל? אמנם כן, אלא שהמציאות המדינית מלמדת ראשית כל שישראל קיבלה תכנית החלוקה בעוד ששבעת עמי ערב יצאו נגדה בכח צבאי ובסופו של דבר נבוסו. אי־אפשר להחזיר את גלגל ההיסטוריה אחורנית. לאלה שטוענים, שאפשר להשיב את פני הדברים לקדמותם, אני מציע לעיין במפת־החלוקה של שנת 1947 ואז אפשר יתגלה להם שהצעד הבא של אויבינו יהיה לתבוע, שכל מה שנתווסף על שטח ישראל לאחר 1947 יוקח מידה.

החשיבות הצבאית של הגדה המערבית. — איחולת היא זאת לדמות שמדינה נפרדת שתוקם בגדה לא תהווה סכנה לישראל. אפילו "תכנית אלון" היא אבסורד מדיני. האם תמימים אנו עד כדי כך להאמין שאם תקום ריבונות ערבית בגדה המערבית, יסכימו לשורת ביצורים ישראליים צבאיים בשטח שלהם? עלינו להזהיר, שבמשך תקופת שלוש שנים המדינה הערבית החדשה הזאת תופיע לפני מועצת הבטחון של האו"ם ותדרוש שהצבא ה"זר", כלומר הצבא הישראלי, יסולק מעל אדמתה. מובן, מאליו, שמועצת הבטחון תתן את ידה לדרישה הזאת. כל החוזים של פירוז השטחים יהיו בבחינת פיסת ניר לצרור על פי צלוחית. הכנסת נשק ערבי לשטח תהיה לעובדה בלתי־נמנעת והנשק הזה יחליש במידה מסוכנת את כח־הגנתה של ישראל.

ישובים יהודיים בשטחים ערביים. — לא מעטים הגורמים מבני־ברית ושאינם מבני־ברית המתריעים נגד התיישבות יהודית בגדה המערבית. אלה התוקעים באוזנינו ומכריזים על איסור זה נותנים יד לתביעה של הערבים שעל ישראל לפנות את "האדמה הערבית". הגיע הזמן לכוון מחדש את קר־התעמולה של ישראל, שנציגיה לא יחזרו על ההודעה הצדקנית: "נעשה כן כשיקום השלום". חשובה צדקנית כעין זו מחזקת טענות הערבים. ואמנם העולם, שמצא חיוק ועידוד בעמדתם של ידידי הערבים בין היהודים, יהודי ו"צדקתך", גינה את ההתיישבות היהודית בשטחים המוחזקים והכריז עליה כפעולה "פרובוקטיבית". צר להגיד שהעולם, גם העולם הדימוקראטי, כרה אוזן להאשמה זו מכיוון שאנו בעצמנו לא גלינו את חוסר ההגיון ואי־הצדק שבה. כלום מידת־הדין והיורש מחייבת אותנו להודות שעל שטחים מסוימים בארץ להשאר "יודנריין"? ראשית־כל היתה זאת ירדן שאסרה בכח על קיומם של ישובים יהודיים בשטחים במשך 19 שנות כיבושה. ושנית, גם אם נפליג על כנפי הדמיון הדיפלומאטי ונצייר לעצמנו מצב שבו תחליט ישראל כיסוד הסכם שלום סופי לוותר על חלקים מהשטחים, כלום תורה מסיני היא שאסור ליהודים לשבת בהם תחת שלטון ערבי? כלום אין ערבים יושבים בתוככי מדינת ישראל, בתוך עדותיהם וישוביהם,

כשהם מטפחים את זיהותם הלאומית? למה בוותר ויתור אווילי על הזכויות האלה? על אף כל מאמצי שונאינו לגנותנו ולהשמיצנו, עלינו לדחות בשאט־נפש את עלילת־השקר הזאת שאנו אורחים־לא־קרואים על "אדמה זרה".

"האם אין עלינו לעשות ויתורים למען השלום?" — ממשלת ישראל הכריזה זה כבר שלמען שלום־אמת מוכנה היא להתפשר ולעשות ויתורים חשובים, אך האם נראים סימנים של שלום־אמת באופק? האם גילו הערבים באיזה מקום שהוא רצון לשלום־אמת? זהו לקח מר שעלינו ללמוד אותו. האמת המרה והאכזרית היא שאין לצפות לשלום עם הערבים במשך רבע מאות השנים הבאות. "האם לא כדאי להסתכן למען השלום?" — אילו היה המדובר על שלום־אמת הייתי אומר שכדאים הסיכונים. עד עתה נפלו הסיכונים בגורלה של ישראל והערבים לא נקפו באצבע כדי לקרב את השלום. מכאן אזהרתי מפני השימוש במימרה ההולכת ומתגלגלת בפי מדינאים בוואשינגטון — "תנופה לשלום". מימרה זו נעשתה למטבע־לשון שפירושו: "חד־צדדי, ויתורים נוספים מצד ישראל". במצב כזה הרי ויתורים נוספים הם חתירה מתחת יסודות בטחונה של ישראל מבלי שהערבים יתחייבו אף במעט למעשים מסויימים וברורים כדומה להם, שיוליכו לקראת שלום־אמת.

"ישראל לא ביקשה שלום" ו"ישראל זילזלה בזכויותיהם של הפלשתים־נאים". — אלה הם זיופים מחפירים וסירוסן של עובדות. אשר "לזכויות" — איזו ארץ־כיבוש גילתה הבנה יותר והגישה סיוע במידה רבה יותר מישראל לתושבים שבאו תחת חסותה? יש להודות שישראל לא טיפחה במידה מספיקה הצעות מדיניות מרחיקות־לכת כדי ליישב את בעיית הערבים תחת שלטונה. אולם אין פירושו של דבר שהיא חייבת להסכים לדרישה למדינה נפרדת. אשר למאמצייה של ישראל להשיג הסכם של שלום, הנה מצויות עדויות לאין־ספור בנידון זה. עדותו של סגן שר־החוץ יוג'ין רוטטוב היא אחת מגי רבות. מדוע לא יינתן פירסום לדבר, שישראל קיימה פגישות עם מלך ירדן? ידוע, שתוסיף היה מוכן ומוזמן להסכים ברוב חסדו לברית־שלום, אלא בתנאי קל־ערך ביותר — שישראל תחזיר לו בסך־הכל כל השטחים, כולל ירושלים, רק זה ולא יותר. "הליכי השלום". — הדרישה הפשוטה שישראל וידידיה הלכו וחזרו עליה היא: משא־ומתן של פנים־אל־פנים. עלינו לחזור על הדרישה הזאת. דעת הקהל האמריקנית תקבל ותבין את הדרישה הזאת, כי היא הגיונית, נכונה וצודקת. אם הממשלה האמריקנית מעוניינת בתיווך קונסטרוקטיבי, הרי צריכה הדרישה למשא־ומתן של פנים־אל־פנים להוות יסוד למאמצייה. אין לתת לערבים להתחמק על־ידי תחבולות־ערמה, או להתעלם מן הדרישה.

"כמה זמן מצב זה עשוי להמשך?" — כציונים עזה החלטתנו לעמוד לימין ישראל ולסייעה בהגשמת מטרותיה הצודקות והישרות. אחרים עשויים להשתמש ולפסוח על שתי הסעיפים, אך אנו מצויים לגייס כל מאמצינו כדי לספק לישראל את ההבנה והתמיכה המלאה של דעת־הקהל האמריקנית. באותה שקידה וחריצות עלינו לטפח את המסירות והנאמנות לישראל בתוך הציבור היהודי בארצות־הברית, כי איחוד כל הכוחות למען הגשמת יעדינו ויעודינו ההיסטוריים הוא צו השעה.

שזר מתכן שערי עתידות

מאת אברהם רגלסון

אנוכי תכנתי עמודיה סלה (תהלים עה, ד)
חכמות בנתה ביתה, חצבה עמודיה שבעה (משלי ט, א)

שזר בבחינת קורא הדורות

מה שמציין את שזר מסתם סופרי תולדות עם-ישראל היא הזדהותו עם כל תקופות אומה זו לדורותיה: על־גֵּנֶפְשׁוֹ עם פיסגות יצירה ופריחה, דכאונו עם תקופות שפל והתנוונות, ובכל הדורות והזמנים לבו מתפעם עם פעימות לב-האומה.

הרי ספרו „אורי דורות“, כרך גדול-מידות ועתיר-עניינים. אכן, אפשר לכנות את מחברו היהודי הנצחי, שכן הוא דבר נאמן לאומה לכל זמניה ופרקיה. בעבר, בהווה המתהווה, ולחזון לעתיד לבוא.

ביותר הוא מתלהב עם פריחת מחשבות ודמיונות, כגון בתקופת האר"י והרמ"ק בצפת, שהוליקה את האומה מקנייני המסתורין של הקבלה אל סערות-התשוקה של התנועות המשיחיות, המובהקת והנסערת שבהן — זו ששבת צבי במרכזה. והמוני-המונים, בתוכם אנשי-תורה גדולים, נהו אחריה. וכשהכויב ה„משיח“, כי בהינתן לפני הברירה בין קבלת דת-איסלם (וסימנה — חבישת מצנפת לראש, כאורח המומרים לאותה דת) ובין חיוב ראשו למלכות — בחר בחיים ובכלימה. והעם היהודי נחלק לשניים בשל-כך, מהם המשיכו באמונתם העיוורת ב„משיח“ בנימוקים שיסודתם ברוי-דרזין קבליים, ומהם הכריזו חרם על ה„משיח“ ועל כל משרתיו ותומכיו. ותלמיד-חכם לא-אחד גורש ממישרתו בשל קשריו לשעבר עם המשיחיות שאיכזבה.

מה יחס שזר לכל זה? ההתלהבות להחזיר עטרת-ציון לגדולתה בעבר ודאי קסמה לו; ואם הגורם האישי לכך נמצא רעוע, עצם התנועה לחידוש ימי-האומה כקדם על אדמת-הקודש נצטיירה לו כאפשרית וראויה לעידוד על-אף חולשת האישי, בו תלו ההמונים תקוותם בשעתו; והגשמת התקווה בפועל היא תפקיד לדורות ולא לדור אחד. דפי „אורי-דורות“ אשר לשזר הם רוויי ששון על כל תופעת-החיה באומה, בין שהיא מתבטאת בפיוטים של ג'ארה וחבריו בתקופת צפת, ובכוכבי השירה העברית שצצו מתוך מגע טכני עם השירה הערבית על אדמת ספרד: שמואל הנגיד, שלמה אבן-גבירול, יהודה הלוי, וכל בני-פמליא שלהם. ומן המיותר להזכיר נסיונות נועזים להתיישב על אדמת-האבות בעוד היא תחת שלטון זר. ושמחת שזר על העשרת האומה מבחינה רוחנית על ידי גאוניי-תורה כגון השל"ה הקדוש (בעל-שני לוחות הברית) אחר שם-ספרו האפיל על שמו האישי), הרמב"ם וביתר קירוב לזמננו הרב"ק (רבי נחמן קרוכמל, בעל „מורה נבוכי הזמן“), ובהטעמה יתירה ר' יוסף קארו, בעל ה„שולחן ערוך“ אשר תעודתו היתה להשוות ולשוות נוסח אחד במינהג ובודת לכל פזורי-ישראל באשר הם. לשם כך, צורך היה לו ב„תיאופאניה“ (גילוי ממרום) שנתלבשה בדמות „מגיד המישנה“, דהיינו, הרוח אשר מילאה את ידי ר' יהודה הנשיא לחבר

את ה"משניות") ועודדה תלמיד של רבי יוסף קארו לרקום "מפה" (ביאור ופירוט) ל"שולחן" של רבו.

הבה ונפרט אחד-אחד את "שיערי העתידות" המוצעים על ידי שזר כתכניות לעבודות אשר לפנינו בדורנו ובעתיד אשר אחר כתלנו.

א. שיער המורשת

"את רוב רובם של נושאי המורשת בישראל השמיד האויב. מרכזי התורה, שבהם היתה ספרות ישראל-סבא ספרות חיים פורה ומפרה היו למאכולת, אש, מרכז אחרי מרכז. אולם את המורשת עצמה אין יד אדם יכולה להשמיד. נצח בה! וכל עוד אחרון-יהודים נשאר עלי אדמות ויקפל ברוחו את מסורת כל דורות עמו, וכל תלמיד ותיק אחד שנשאר לפליטה עתיד לחדש את התורה כולה מראשית ועד ימינו היום".

סעיף שני בשיעור זה מדבר על ההיאבקות הרוחנית הכבירה, בקרב הדור שלפני השואה, עם המורשת ובתוכה:

"מה לקרב ומה לרחוק, מה להזניח ומה לשפר ומה לעבד מחדש; מה לטפח בלב כזכר-עד ומה לנטוע בגן תחיתנו כגרעיני ברכה, אשר ישאו לנו את הפרי והפריח הנחוצים לחיינו ולעתידנו".

סעיף שלישי מעיף עין אל דורות-ישראל האחרונים מאז התחילו בני-ישראל לתקוע את אוהליהם מחוץ למורשת האומה המקודשת וההתנגשות עם נחשולי-עולם חדשים אשר הסעירו את נבכי-המסורת בתוך-תוכה. הפסוק הסופי: "לא אגם עומד הנה מורשת רוח ישראל, כי אם ים-חיים נושא גליו, ודור גואלי האומה מצווה להיות דור-דעה באומה, דור יודעי דעת האומה וקורות יצירותיה, מכלים ראשונים, ולכל מעיונותיהם ונתיבותיהם".

ב. שיער העולם

"ומעברים שתו עלינו להקשות לנו לגשת אל השער הזה, הוא שער העולם, תרבותו ומלחמת שחרורו. ריב לדורנו בעולם כולו, כי הרע לנו העולם, ושאלו חטא לנו. דורות רבים שקדו טובי גאוני היצירה בישראל לגשר בינינו לבין העולם כולו; משפנינו ועד אינשטיין, ממארכס ועד פרויד, מהיינה ועד טובים. את מיטב-המיטב אשר אגרה לה הגאונות בישראל שיקעה בתרבות העולם, להפרותה ולשכללה ולהעשירה ולקרבה. את חידותיה למדו גאונינו לפענה, את בעיותיה לפתור, את גופיה לשרר, את פצעייה לרפא. דורות עולם חונכו על ברכי גדולים מישראל, ודורות ישראל חונכו על ברכי גדולי עולם. ובבוא יום-עברות וכאלו נשבר כל הגשר, זה העולם עמד על דמנו ביום שואה. זה העולם מתנכר לשחרורנו ביום הכרעה. זה העולם תקים סכר נפשי בקרבנו לקראתו".

ובכן, גיבדל מזה העולם וניתן לו ספר-כריתות? לא זו עצת שזר: — "באלפי חוטים קשור עתידנו בעתידו של העולם כולו. חוטים כלכליים, פוליטיים ורוחניים. ארצנו קשורה במדיניות העולם. גלוינותנו נתונת במסכות-עולם. יצירתנו שזורה ביצירות משפחות עולם. תנועתנו היא חלק אורגאני של תנועת-פועלים עולמית ושחרורנו קשור ודבוק ברוחות השחרור והצדק המנשבות במרחבי העולם כולו, ברחובותיו ובמרתפיו".

ג. שיער הגלויות

"עוד כתשע-עשרה עשרימיות של האומה מפורזות בגלויות ורק החלק העשרים התרכזו בארץ. כל עתידנו כאן לא מן הארץ יצמח כי אם מתוך תשע-עשרה העשרימיות ההן הנפוצות בגלויות. משם צריכות לבוא האוניות ולהביא אתן את שבי הגולה, ובעוז רוחם שם, בעצמאות רצונם ובאפשרות קיומם ובעוצם חתירתם תלוי גורל גאולת האומה.

"ודברי ימי-ישראל בגלויות הם רוב-רובם של דברי-ימי ישראל כולם; ומשבר העובר על אחת הגלויות הוא משבר האומה כולה. והמשבר שעבר רק זה עתה, ואשר כמותו לא ידע ישראל מעודו, על כל הגלויות בישראל עבר. הגלויות שבקרבן התחוללה השואה — הן אבדו ולא נשארו מהן אלא שייריים רצוצים עקורים משורשיהם הטעונים הבנה עצומה ומחייבים חידוש כל כלי

המערכה. והגלויות השלוות אשר עליהן פסחה השואה, הן איבדו את כל משענתן הרוחנית ואת כל המקור הלא-אכזב אשר מהם ינקו, ואשר בכוח יניקתם זאת החלו זה עתה להכות שורשים בארצות החדשות. עתה יהיו טעונות אף הן הבנה מעמיקה וחידוש כל כלי המערכה.

«כי כל כלי הגולה, אשר הקימונו לנו בארצות הנכר ואשר חידשנו לנו בשקידה כה עצומה בדורות האחרונים. כלים מכלים שונים, כאשר שונים תנאי החיים בכל מדינה ובכל חלק של עולם, כולם טעונים היום בדיקה מעולה וברובם לא יסכנו עוד למטרתם; להפרות חיי האומה ולחשל רצון תקומתה. ומאין כלים כלים חדשים, ומאין יכולת להקים, תגיה מחדש — גם למחרת כל לקח השואה — סכנת ההתבוללות והשמד ביתר פראות ויתר בהילות, והבגידה הנסה להרים את ראשה על כל גבעה מתנשאת ומתחת לכל עץ מתרענן. ומי יעמוד בפרץ אם לא יישוב עברי זה, ואם לא חלוצי היישוב, נושאי תקוות האומה כולה והאחראים על הגשמתה?»

«ולעמוד בפרץ פירושו לא רק להטיף מוסר ולהתמרמר ולהתאכזב מהר, ולקלל. לעמוד בפרץ פירושו — להבין לצרכים, להקים כלי מגן, להשכיל דעת את המכשילים והמכשולים בכל חבל מדיני ובכל אקלים תרבותי. לחשל אופי ולצייד כל גולה בנשק המתאים לה למען תעמוד בפני כל הסכנות האורבות — סכנות השמדה וסכנות טמיעה וסכנות התבטלות רוחנית, ולמען תרצה ותוכל לקום ולעלות.»

«ואת אשר לימד שר-ההיסטוריה את האומה בדם ואש, יצטרכו עתה שליחיה הנאמנים של ההיסטוריה העברית — גואלי האומה בפועל, ללמדו בתבונה ודעת»... .

ד. שער המולדת

«השער הרביעי הוא, שער החוף אשר אליו חותרת ספינת ישראל מאז ומתמיד, ואשר בו החלה כבר להתכונן מחדש המולדת העברית. את אהבתנו העזה לארצנו והכחנו למדי. אולם את אהבתנו זו יש להשלים על ידי ידיעה מרובה, ידיעה ממשית ומוחשית, של כל מכמני הארץ. על הקיים בה והגלוי, ועל הסמוי בה והגנוז, על מימיה ושממותיה, אוצרותיה ופגיעיה, עשרה ורישה, על החי והדומם והצומח והטמון במעבי האדמה, את עפרה יש לא רק לחונן כי אם גם לבחון ולהכיר, ואת עברה הגדול יש לא רק להעריך כי אם גם לדעת ולהבין. בעברה של הארץ טמון סוד קשרנו היחיד והמיוחד של עמנו אליה, ובאפשרויות הגנוזות בה מתלונן עתיד-האומה. תחת שמי הארץ הזאת נתגבשה יצירה המופת של האומה העברית ונתקדש ספר-הספרים, שיש להפוך בו ולהפוך בו, עד אשר יהיה לספר-החיים האישי של כל אחד מאתנו. כאן צמחה גם גדלה והסתעפה השפה העברית על כל שפע עושרה ושפע אפשרויותיה, ויש להפוך בה ולהפוך בה עד שתהא לשפת-החיים החדשים של האומה כולה לכל גוני גילוייהם, הממשיים והספרותיים, השיריים והמדעיים... כאן החלה וכאן פרחה וכאן נסתיימה כל פרשת העצמאות המדינית העברית לפנים, וכאן היא עומדת לשוב לקדמותה... כאן שבנו מחדש אל המעדר והמחרשה, ולכאן מעפילים היום חלוצי ישראל וניצולי ישראל בגבורת-איטנים ובתקות-עד. כל גילוי מן הגילויים הללו וכל פרשה מן הפרשיות האלה — תורה היא, שבני דור גואלי-ישראל ילמדו בה וילמדו בה ולא ישבעו, כי רוחם היא הפועמת בכל אלה, הפועמת והנפעמת והמנגנת, באלף כינור»... .

«ובארץ הזאת מתחולל לעינינו זה הפלא החיוני של קיבוץ שבטי ישראל מכל גלויותיו, שבת שבת ותולדותיו ואורחות חיו, שבת שבת ומורשתו התרבותית שהוא מרים שי לתרבות האומה המתלכדת... .

«ולארץ אוצרות טבע אשר לא פותחו עוד, ומסביב לארץ ים המקשרנו עם הגלויות והצופן לנו אפשרויות חיים והתפתחות לא-ישוערו. ובלב הארץ — הרים קרחים אשר עוד לא נוטעו, ובצפון הארץ ביצות אשר עוד לא יובשו, ובדרום הארץ שממה אשר עוד לא חוקרה — שפוני-טמוני תורה ותעודה המחייבים אוזן קשבת ויד חרוצה ולבן מבין... .»

ה. שער העצמאות המדינית

«ואנו [מקימי המדינה העברית] ... עומדים ועוד נעמוד בפני הכרעות פוליטיות מרחיקות לכת, ועמנו ניתק מחיי-מדינה זה כאלפיים שנה, ויצר קיומנו הלאומי מילא את חיי ציבוריותנו בתחליפי-מדיניות שהיו יפים במקומם ובשעתם.

וניתוק זה ותחליפים אלה יצרו מסורת וגיבשו תכונות הטעונות ביקורת ערה וחמורה.

„והאם כל התפרדויותינו הפנימיות, וכל פירצת הגדרים שבקרננו, וכל יצר של פרישה מן הציבור, כל חוסר-ההבחנה בין עיקר לטפל, בין פנים לחוץ, בין מוקדם למאוחר, בין מותר לאסור, — האם גם הם אינם מעידים כי אנו גמולי-ממדינה, עתיקי-מעצמאות, דורות על דורות?“ ...

ו. שער הצדק החברתי

„והשער השישי (הוא שער התפארת בלשון הקבלה) הוא גם שער הפאר בכל מסכת יצירתנו. ובו כבר הפלאנו עשה, וכל שעל בו — פרק תורה כאובה ומאירה הוא.

„יציאנתנו זו מהגולה לארץ-ישראל רצתה להיות גאולה שלמה, לא רק יציאה מן הנכר לארץ עברית בלבד, כי אם מעמק הרשע של עולם הניצול והשעבוד והעוני לעולם של עבודה ושוויון וצדק. עוד מאז דרוך הפועל הציוני הראשון — הפועל הבילויי — על אדמת המולדת חזו בדמיונו את עולם-ישראל בארצו והנהו עולם של יושר, ועם ראשית העלייה השנייה, בהבהיק אור המהפכה הרוסית הראשונה, ובשחר ימיה של תנועת הפועלים בארץ, היה החזון הזה ליסוד מוסד של כל בניין עבודתנו. סוציאליסטים-חלוצים שיקעו מעתה את עצמם במסד הבניין של האומה; והחלום הסוציאליסטי, חלום עברי קדום אשר עבר את כור הדורות הלהיב עמים והכריע זדים וצורף באש המהפכה של תנועת הפועלים העולמית, החל לחתור להגיע כאן לפתרונו המעשי. דור חלוצים מגשימים שנדרו נדר להקדיש חייהם לגאולת עם שאפו להבטיח בעוד מועד ובבת אחת גם את גאולת האדם בתוך התאים הראשונים של העם הנגאל. לא רק מקלט עברי בטוח יוקם כאן, במולדת הנגאלת, כי אם גם אי אנושי בטוח... ובחיי המופת שלהם הורו אנשי העלייה השניה לדור ולדורות יסודות-נכספים אלה מה הם: חיי טבע, עבודת כפיים, שוויון ושיתוף... ואם יש מן הוודאי המוחלט בהישגי התיישבותנו בארץ — מן הוודאי היהודי העצמאי, ומן הוודאי האנושי-האוניברסאלי, אשר ערכו חורג כבר היום מכל היחסיות של הזמן והמקום — הרי הם תאי החברה העובדת החדשה אשר נוצרו ופותחו בידי הפועל העברי הסוציאליסטי על אדמת הלאום: קבוצה וקבוצה ומושב משותף — על פני כל הצורות הללו של התיישבותנו העובדת שורה שכנית הכיסופים לחיי שיתוף וצדק, בימינו ועל ידינו ולאחר; ורשתה של הרוח הזאת פרושה גם על כל הקואופרציה העירונית, הצרכנית והיצרנית, לצורותיה ולגווניה, וממנה ניזונים סקטורים שלמים של הסתדרות הפועלים כולה...

„כאן יש כבר מעשה רב שקדם להלכה, אבל כאן גם מעשה מורכב המשוע להלכה. והגיעה השעה, כבר מזמן הגיעה. שהמחשבה המדעית, המסכמת והבוחנת, תלווה את המעשה הרב הזה ליווי מתמיד, ליווי חברי, מסייע, ומזהיר ומייעץ ומקדם. מתוך המעשה תיבחן ההלכה. הנה, לבית הנה, יובאו בידי הדעות אשר בקרב אנשי המעשה הזה עצמו, מטבעות-מטבעות מתוך אוצרות הנסיון שלהם. וכאן ייבחנו, מה בהם מן הסיג החולף ומה מן הזתב הטוב אשר יעמוד לעד...“

ז. האדם השלם

„והשער השביעי הוא השער הכמוס, כי אליו עוד לא סלולה המסילה, אבל הוא המוביל אל שער-המטרה: אל האדם השלם, כי הן גם אחרי אשר תוסר מארת הניצול, וקללת הקניין הפרטי לא תוסיף לסכסך עוד, והחברה תהא צודקת מאוד בכל סידוריה הפנימיים, עוד רבים השליחים אשר נועדו לנפש האדם לנוונה ולסבכה ולהורידה שאולה, אותה עם כיבושיה גם יחד; ומה בצע בהליכתנו דרך כל השערים, אם זה השער יישאר נעול? יום יבוא ויפתח אף הוא! אשורנו ולא קרוב, ולחתירה מעמיקה ושקדנית אליו אנו מצווים מעתה; ובמיטב גילוינו אנו כבר נתונים בתוך החתירה, ולבנו ינבאנו כי דרך כל השערים הללו מוביל אליו פה אל השביל, שביל היסטורים והחלוציות.

„ואת כל הקשת הזאת, על כל שבעת גווניה, עלינו להבהיק בתוך שמי-התכלת של שפתנו והחלודת ושל ספרותנו העברית המסועפת, ספרות הדיספור והשיר, המדע וההגיון, על כל דרכי יצירתה ושיאי הישגיה, אשר העמקת ידיעתה והבהרת שבילי התפתחותה, והתחיות נפשית עם גורלה ותכניה צריכה להיות לחם-חוקם של באי הבית הזה“ — בית-ישראל העתיק המתחדש.

לעיצובה המחודש של מערכת-הערכים בעם היהודי ובמדינת-ישראל

מאת יוחנן גרינך

1. הערכים והחינוך ועיצוב אופי האדם והאומה

בעיית הציונות תופסת מקום מרכזי בתודעת האדם היהודי בימינו, עקב הצורך האובייקטיבי שלו למצוא מענה לפרובלימטיקה האקסיסטנציאלית שלו בעולם, שבו קיימת התנגשות מתמדת בין ערכים אנושיים שונים, בתחום הרוח ובתחום החומר. מאחר שהציונות באה לעולם בתקופת-דימדומים (מאבק-איתנים בין התצורה הרכושנית לתצורה הקומוניסטית, ובתוך — התצורה של הדמוקרטיה הסוציאליסטית), הרי שאין הנוער היהודי יכול להתעלם ממערכת-הערכים של תנועת-העבודה הציונית-סוציאליסטית. עיצוב אופיו של הנוער היהודי והארץ-ישראלי אינו אפשרי כיום בלי טיפוח מערכת-ערכים המושתתת על מורשת התנועה לתחייה לאומית ולהתחדשות תרבותית, האידיאל של שליטת הגולה ובניית הארץ, הגשמה עצמית בדרך של מימוש אידיאלוגיה תובענית, המקדשת ערכים נשגבים, כגון: סולידריות אנושית כנגד ניצול-האדם, אחוות-עמים כנגד מגמת כיבושים טריטוריאליים לשמם, שיויון חברתי ועזרה הדדית כנגד שוויונות „חוקית“, פורמאלית, צימצום פערים חברתיים-תרבותיים כנגד הפירוד העמוק בעם, הצומח מתוך הרקע המעוות של „סטאטוס“ מעמדי, עדתי ואישי בלתי-שיויוני.

משום כך אין להסתפק באמירת „אמן“, ושומה על כל אחד מאיתנו, כדברי ס. יזהר, „... להטיל ספק באמיתות מובנות מאליהן, ולהכריע, לבסוף, הכרעות כאלו שתחייבנה את בעליהן לעתים גם בחובות מחמירות... אל תאמר אני צנוע, הייה צנוע, אל תאמר אני חלוץ, הייה חלוץ, לא תאמר אני אמיץ, הייה אמיץ“. ברם, תכונות-אופי אלו אינן צומחות מתוך הקרקע הצחיחה של היעדר-חינוך לערכים. אדרבא: חינוך בלא ערכים הוא כעץ בלא פירות. פרופ' סיגני אוקן אומר, בהקשר דנן, כי „יציבות שבאופי היא עצמה ערך“, והיא נרכשת אך-דרך על-ידי טיפוח מערכת-ערכים עליונה, בסיסית, שבלעדיה אין חיי האדם אלא השתחזרות מכנית של „חייטיות“ חוייתית בלתי-מודעת. (מכאן הפאראפראזה של ויליאם שטרן למישפטו המפורסם של דיקארט, לאמור: „אני מעריך, משמע אני קיים“).

אבסורדית היא, איפוא, השקפתו הניהיליסטית של ס. יזהר על „ערך“ הערכים בעיצוב האופי. „הערכים אינם סחורת יצוא. ולא נכסים להנחלה. ומי שמצא לו אמת לא מצא לו עדיין רשות להלביש אותה על כל המזדמן לפניו, כמי שיש בידיו גם אמת וגם כוח“. שכן, כל אדם שרוי במערבות-השפעות-חוץ למכביר, בחינת יצור, ורק טיפוח מתמיד, בלתי-נלאה של מערכת-הערכים הבסיסית (שהיא מוסרית במהותה!), המוקנית על-ידי החינוך לערכים (מהעריסה ועד לקבר!) הוא-הוא הגורם העשוי לעצב את אופיו, לחיוב או לשלילה. באין מערכת-ערכים מוצקה אין גם תודעה עצמית (אישית או לאומית). ואם אין באדם או באומה אותה תודעה-עצמית המאפיינת את מיוחדותה הסגולית, או-אז נטולים המה אותו ערך עליון הקרוי: אנושיות. הם בגדר עובדות קיומיות, ותו-לא.

2. ערכים לאומיים ואוניברסאליים שנזנחו לאחורונה

אם נלך בדרך שעוצבה על-ידי ס. יזהר לא נגיע לשום-מקום. כי באין חינוך לערכים חיוביים, נוצר „חלל-ריק“ בנפש-האדם (או האומה!) המתמלא בערכים-בלא-חינוך. ולא בכדי טען היגל בשעתו, כי אותם „כללי-מישחק“ מניעים את נפש-האדם ונפש-האומה בהתהוותה, ביוגרפיה בלי ערכים דומה להיסטוריה בלי ערכים, ואחת דיגן — היעדר-רוחניות, שיעבוד לחמרנות, תהליך מוגבר של התדרדרות-מוסרית, כשם שכיבוד-ערך-האדם חייב להיות ערך מקובל על הכל, כן חייב להיות גם הערך הקרוי אהבת-מולדת — לאותם בני-אדם, שערכיותם האנושית הסגולית אינה „נמדדת“ על-פי עובדותיהם הקיומית גרידא, אלא נערכת על-פי

השתייכותם החווייתית-תודעתית לחטיבה אנושית מגדרת. מאן שגם "קונסנסוס" לאומי בדבר הצורך להתלכדות לאומית בארץ-מולדת ובארצות-התפוצות גם-יחד, אהבת-מולדת בשני המישורים האמורים, וכן הערך העליון של שימור העם היהודי במולדת ומחוצה לה — אין בכל אלה כדי לפגום באמת הפשוטה, כי חובה מוסרית אלמנטרית מכתובה לנו לחנך לאותם ערכים נעלים, העשויים לממש את ציפיותינו באשר ליצירת התלכדות לאומית-אנושית בעלת רמה גבוהה ביחודיותה "הטראנסצנדנטאלית", שאינה מנותקת מן המציאות הקיומית-ההיסטורית-האקטואלית.

נהפוך הוא: טיפוחם המרושל או ההזנחה הבלתי-מודעת של אותם ערכים נעלים, המהווים חוליות בשרשרת ערכי-יסוד של אומתנו המחודשת, עלולים להביאנו למצב "קיומי" בלתי-נסבל, מכל הבחינות. ביחוד אמורים הדברים בהקשרם הלאומי (כגון: ערכים לאומיים כמו אהבת-המולדת, חירות אישית ושיוויונות חברתית, סולידריות לאומית וכיו"ב), וכבר טען ההיסטוריון אליהו בילצקי בקונטרס שלו: "ערכים גנוזים או גניזת ערכים", כי בלי ערכי-יסוד אלה אין גם קיום מדינת-ישראל והעם היהודי באשר הוא שם בגדר-האפשר. שכן, "מולדת בהיסטוריה של העם היהודי בן-זמננו אינה הפשטה רעיונית; היא עצם הקיום הפיסי והלאומי של האזרח בישראל, ואולי גם של הקיום הלאומי היהודי בכלל. הקונסנסוס מולדת בתנאינו פירושו הגנה כלל-לאומית על הקיום".

דווקא משום-כך מתריע א. בילצקי על המחדלים ועל העיוותים שקנו להם שביתה בחברתנו, כמו "קייטוב סוציאלי גובר, אי-שיוויון כלכלי ותופעות חמורות של שחיתות מוסרית וחברתית", המסכנים לא-במעט את עצם קיומה של אותה מולדת ועושים פלסטר אותו "קונסנסוס" לאומי, שעליו צרכיה החלקיים, כי-אם לגבי הציונית בכללותה ומערכת-הערכים הלאומיים שלנו גם-יחד. מאחר שלדעת א. בילצקי (ולדעתם של רבים אחרים בקירבנו), המשבר הפוקד אותנו כעת הוא ערכי במהותו, הרי "החינוך לאחריות חברתית, מחובתו ליצור נוגדנים לסטיכיה המפוררת את ריקמת חיינו. המדיניות החינוכית וההסברתית של המערכת הזאת אינה יכולה להיות, חופשית' לגבי התהליכים האלה. עליה לקיים רמת התעניינות פעילה של הקבוצות השונות בחברה, לא רק לגבי צרכיה החלקיים, כי-אם לגבי צרכי החברה כולה — ומה עוד חברה הנתונה במצור ובמצב של איום על קיומה". פעמון-אזעקה מונף על רמה: "בסטגנציה כלכלית או קיפאון משקי ראו סכנות לבנין המדינה, אך הוזנח עד היסוד הגורם הרעיוני-ערכי. היתה זו דרך שהביאה למכוי סתום, בחלוף המיסטיציזם הממלכתי נוצר חלל-ריק ודעכו אמונות גדולות שהושמו במרכאות, על דרך ההלעגה. המשבר ושיברו, שניהם כאחד לא איחרו לבוא". ובמקום אחר (ציטוט בלי מרכאות), "טוען א. ב. לאמור: "מדינת ישראל טרם פתרה בעיית-יסוד לקיומה היא ולקיומו של העם היהודי בתפוצות. ההתבוללות נמשכת; האנטישמיות קיימת ומעמיקה בעולם של סכנות, משברים וניגודים; היהדות והקיבוץ היהודי הלאומי ברחבי הגולה נאבקים על קיומם... מדינת-ישראל יצרה את הריבונות היהודית — זהו השינוי המהפכני במהלך ההיסטורי של העם היהודי. לא מצדה ולא אושוויץ — כי-אם ריבונות המסוגלת להגן על עצמה".

ברם, הציונות, בתורת התנועה לתחייתו הלאומית של העם היהודי, חייבת לטפח ביתר-שאת את הערך העליון של קיומנו הלאומי: השאיפה לשלימות מוסרית ורוחנית, בעקבות קביעתו הידועה של הרצל. לשון אחרת: לבד מן הערך העליון הקרוי "ביטחון-לאומי", המופקד על שימורו הקיומי של עם-ישראל במולדתו, הכרח לא-יגונה הוא טיפוחו של הערך העליון הקרוי "שאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית", כהוראה היסטורית ואקטואלית מתמדת של כל העם היהודי באשר הוא שם. אותה שאיפה מהווה ערובה לקיומו הרוחני של העם, יותר מאשר טיפוחם של "ערכים" חומריים למיניהם, כגון: עוצמה כלכלית או סטאטוס חברתי, שערכיותם "הניצחית" בקרב החברה המודרנית, השרוייה במערכת-שינויים מסחררת, מוטלת בספק. מומנט-המפיגש בין מערכת הערכים הלאומיים ושל הכלל-אנושיים, נעוץ ביכולת האימננטית של החברה הישראלית להגיע להיסט-התכוונות חדש, אל הכיוון החיובי של התלכדות לאומית-מוסרית — דגם-ראשית-מימוש של החזון הלאומי במולדת, "חברתנו היתה אנושית יותר, יפה וסגולית יותר ברגישותה המוסרית ובמילחמתה בתופעות הכיעור הניצול והפער הגזאי; חברה הבנויה על יסודות של ערבות הדדית ואחריות משותפת לקיומו הלאומי של העם".

במה דברים אמרים? בכך שערכים יסודיים שלנו, של העם היהודי במשך כל התהוותו ההיסטורית רבת-הנפתולים והייסורים, שהיוו תשתית נורמטיבית לקיומו החברתי-תרבותי, כגון: ערבות הודית ושיויונות חברתית וכדומה, נזנחו לאחרונה באופן מחפיר. לא רק השחיתות המוסרית ברשות היהודי הכלל תודת על כך, אלא גם "הנצחה" הפער החברתי-תרבותי בהברתנו, בייחוד בין עדות המערב ועדות המזרח, ולא-פחות מזה: אף הרגלי-חיים שליליים במחלט, שהשתלטו על נפשותיהם החצויות של ישראלים לא-מעטים למטה ולמעלה כאחד. לא זו בלבד שהראוונות, ההתנשאות, הפראגמטיזם צר-האופקים, הביורוקרטיזציה של "איכות-החיים", אינם יכולים לשמש מופת לנוער היהודי בתפוצות ולמשוך אל מדינת-ישראל גלי-עלייה משמעותיים, אלא שהם מעכירים את יחסי-הגומלין הפנימיים והתקשורת הבין-אישית במדינתנו גופא. מן-הראוי שנשאל את השאלה הגורלית: איז דמות הברתית-תרבותית מתכוונים אחנו לצור למדינת-ישראל? ... האמת המרה היא, כי כל המדיניות "הממלכתית" המפוכחת, כביכול, שטענה כי אין להרבות הליכים ונכסים סוציאליסטיים טיפוסיים, ולהיפך: כי עידוד הון ספקולטיבי על-חשבון ההון הקונסטרוקטיבי, רמת-חיים גבוהה וכיו"ב, יגבירו עלייה — הופרכה לחלוטין. דווקא טיפוח מתמיד ומזורז של ערכים לאומיים "חלוציים", שאינם באים לידי התנגשות עם ערכים אוניברסאליים המקובלים על מרבית הנוער היהודי בעולם (במערב הקאפיטאליסטי ובמזרח הקומוניסטי), עשוי — בלא ספק — להגביר את זיקתם הרופסת של נערים ונערות לא-מעטים בעם היהודי בתפוצות, ולהחזירם לצור-מחצבתם הלאומי, לתנועה הציונית ואפילו להרחבת מימדי העלייה לישראל.

ולא-זו-אף-זו: אותו נוער יהודי, שהוא ברובו אינטלקטואלי, עשוי לסייע בידי העם היושב בציון להתגבר גם על עיוותים ומחדלים חברתיים-ירוחניים שונים, בהגבירו את הפוטנציאל האנושי שלו ועוצמתו הרוחנית-תרבותית. הוא עשוי לאשש את הערך החשוב, שהוא אבן-פינה לכל הברה דימוקרטית מתקנת: הביקורת והביקורת-העצמית, שנונה במשך תקופה ממושכת ונתעוזה על-ידי גלי הביקורת-העצמית "המתוסכלת", שאינה מסוגלת אלא לחשוף את השליה, אולם אין בכוחה להתוות דרכים אלטרנטיביות למצב הקיים, ל"סטאטוס-קוו" הטעון שינוי מן-היסוד. וייאמר מפורשות: בלי חינוך וחינוך-עצמי ברוח דברי מ. בובר: "המבקש תיקונו של העולם, יתחיל-נא עם עצמו" — תהיה זו מעין "משימה-בלתי-אפשרית". הצנינות, השחיתות, הדוגמה הרעה, הלא-איכפתיות, רמיסת כבוד-האדם, ההתקשות בזכויות-האזרח היסודיות, הנצלנות המעמדית והדיכוי העדתי, ההתנכרות הגיהיליסטית או הפראגמאטית למהותה ולציוויה של תנועת תחייתנו הלאומית — יגבירו חייל, ירחיקו חטיבות שלומות מקרב העם היהודי בתפוצות מן המולדת, יטפחו גם בעתיד תדמית עכורה של מדינת-ישראל בקרב העמים, יפררו כל ריקמה חיה בתוככי חברתנו הלאומית. בלי מערכת-ערכים מחודשת ומגובשת אין תקומה לעם ולמדינה.

3. פלוראליזם תרבותי ומוניזם חברתי

משימה רבת-תוכן והיקף צפויה לאומה הישראלית ולעם היהודי בכללותו, בעתיד הקרוב והרחוק כאחד: למצוא את "שביל-הזהב" בין שלוש תרבויות, המטביעות חותם כבד של השפעות-גומלין בחיי הפרט והחברה, אף כי לא תמיד מודעים המה לכך. אסור לנו, לכולנו, להתעלם מן העובדה המכרעת, כי בעם היהודי כולו, בתפוצותיו ובמולדתו גם-יחד, נטוש מאבק-איתנים בין שלוש תרבויות, החותרות לזכות-הבכורה בקירבו (כבכל חטיבה לאומית אחרת בעידננו) — התיאולוגית, האידיאולוגית והפוטורולוגית. בעוד שהתרבות התיאולוגית מעוגנת במימד העבר (ציאת מצרים, מתן תורה, ההתנחלות, בית ראשון ושני, החורבן, התלמוד, ההלכה, הגלות וכיסופי-הגאולה), הרי שהתרבות האידיאולוגית מעוגנת בהווה (עיצוב החברה והכלכלה, התרבות והמדיניות על-פי עקרונות-יסוד המושגתים על הצרכים והשינויים המתחוללים במציאות הקיימת), ואילו התרבות הפוטורולוגית מעוגנת בחיזוי ובכינוי העתיד (על-סמך התגליות, המימצאים וההישגים של המדע והטכנולוגיה המתוחכמים ביותר).

מאחר שכל גילויי התרבות האנושית הם אך הוצאתם לפועל של מגמות, מאויים וכיסופים אנושיים בעלי מימד היסטורי בכוח, הרי שגם מדינת-ישראל חייבת להתמודד עם בעיית ההרמוניזציה ההיסטורית של שלוש התרבויות האמורות,

שיטיבועו את חותמן — במידה זו או אחרת של אינטנסיביות או אקסטנסיביות — על עיצובה התרבותי-החברתי. כשם שאין לבטל את חשיבותה הערכית של התרבות התיאולוגית בעבר, ושל התרבות האידיאולוגית בהווה, אין להתעלם מחשיבות חתירתנו המודעת, המתוכננת היטב, לכינון תרבות פוטורולוגית טיפוסית. אולם, בהתמודדות בלתי-נמנעת זאת עם הפרובלימטיקה של „איכות-החיים“ בהווה, המהווה תשתית לעיצובו הפוטורולוגי של העם היושב בציון ומחוצה לה, עלינו לתת את הדעת, בראש-ובראשונה, על-כך שכניסתנו ל-„מועדון הפוטורולוגי“ אינו אפשרי בל-עיקר, כל עוד ייוותרו בקרב מדינת-ישראל „שרידים-מאובנים“ של פערים חברתיים-תרבותיים למיניהם, שיהיו תמיד בגדר מיכשולים בדרך-החתחתים של עיצוב עתידנו הלאומי בחבל-ארץ זה כבקרר העמים. בעוד שבעולם הרחב מתעצם תהליך השוויונות החברתי, בעקבות קריעת אופקים חדשים לאנושות הדוויית, החותרת לאיחוי הקרעים בין פארטיקולאריזם תרבותי ובין אוניברסאליזם חברתי, עדים אנו לתהליך שלילי בתוככי החברה הישראלית (תהליך התעצמות הפערים בד-בד עם דיפרנציאציה תרבותית מעוותת, שאינה תורמת באורח חיובי להתעצמות התהליך של אינטגרציה חברתית כלל-לאומית). והרי בלי טישטוש ההבדלים בין עבודת-כפיים ועבודת-רוח, בין מעמדות ועדות — אין „כניסה“ לעידן העתיד...

לשון אחרת: אין לנו סיכוי סביר בלי עיצובה המחודש של מערכת-הערכים העליונה של החברה הישראלית בראשית התהוותה, שבמרכזה יוצב ערך-האדם כערך עליון, ולשם-כך גם ערכים משלימים, כגון: צניעות ופשטות, גימוסין וכיבוד-הזולת, יחסי-גומלין תקינים בין אדם לחברו, ערבות הדדית וסתימת פערים, שוויון כללי לא רק בין יהודים לבין עצמם, אלא גם בין יהודים לערבים וכיו"ב. ולא-פחות מכך: בלי הבטחת „מירווח-מחייה“ משמעותי לשלוש התרבויות האמורות, כדי שהספונטניות היצירתית תמצא אפיקים לביטוי ולהבעה חופשיים מכל „לחץ“ או הגבלות, לא תהיה תקומה לעם-ישראל במולדתו ובתפוצות; כשם שבלי הבטחת פלוראליזם תרבותי זה, בד-בבד עם הגברת המוניזם החברתי, בתהליך היסטורי ספוג ייסורים ולבטים לא-מעטים של התלכדות לאומית כלפי-פנים וכלפי-חוצה, לא תוכל מדינת-ישראל להחזיק מעמד בעולם, שבו עדין מצריכים עוצמה לאומית על-פי מושגים שאולים מעולם-החומר והעובדות ולא מעולם-הרוח והערכים (כגון: עוצמה ביטחונית, כלכלית, טכנולוגית, מינהלית וכדומה). מכאן הצורך הדחוף של הגברת עוצמתה הסגולית של „חברת-העובדים“ והסתדרות בכללותה, כדי שהללו ישמשו מנוף מאושש לדימוקרטיזציה ריאלית של חיינו הציבוריים-חברתיים. שיתופו של העם העובד בישראל בהכרעות עקרוניות ומעשיות, באשר לענייני הכלכלה הלאומית, התרבות ועיצוב דמותה הרוחנית-חברתית, הפעול וקידום מיפעלים, טיפוח ביטחון כלכלי וסוציאלי, נטילת אחריות להרחבת העליה ולתקינות קליטתה — כל אלה הם אמצעים כשרים, העשויים לקדש את המטרה הלאומית והכלל-אנושית שלנו, בחתירתנו המתמדת לקראת יצירת חברה מטיפוס חדש במדינת-ישראל המחודשת. ועוד דבר: טיפוח „פלוראליסטי“ של המיטען העדתי והשבטי בתחום הרוח והתרבות, שהוא בבחינת אוצר בלום של ערכים תרבותיים יהודיים וכלל-אנושיים, שנשתמרו מדור-דורות בקרב העם היהודי על תפוצותיו, אף הוא עשוי להרים תרומה לא-מבוטלת לעיצובה התקיף, הרענן, השרשי והחדשני, של תרבותנו הלאומית. מוניזם חברתי תוך פלוראליזם תרבותי — הנה דרך-המלך לתיקון חוקים ומידות במדינת-ישראל לקראת עיצוב העתיד.

הדרישה למימוש משימה חברתית חשובה זו נובעת מעצם מצבה המיוחד של מדינת-ישראל בקרב אומות-העולם, שהדיפרנציאציה התרבותית שלהן תואמת, במידה זו או אחרת, את „המודל“ המופשט כלשהו של „שלוש-תרבויות“, הצמודות לשלושת „ממדי-הזמן“. אין זה בגדר סוד כמוס, כי העולם משפח כעת — במקביל אך לא במשולב! — את מערכת-הערכים של אותן שלוש תרבויות האמורות, כאשר הדגש מושם בארה"ב על הפוטורולוגיה, בבריה"מ על האידיאולוגיה ובעולם השלישי בעיקר — על תיאולוגיה. אולם, העם היהודי, המעורה יותר מכל עם אחר על-יתבל בהיסטוריה התרבותית של האנושות כולה, אינו יכול להיוותר אדיש למהפכה הטכנו-מדעית המתחוללת בעולמנו, שבעקבותיה נדחקות יותר ויותר רגלי התרבויות האחרות, והמהווה מוקד-משיכה מאין-כמותו גם לבני-אדם המעוגנים במערכת-הערכים השונה, האופיינית לתרבות התיאולוגית או

האידיאולוגית (שערכיהן אינם בטלים או מתבטלים מן העולם, אלא "מתפשדים" עם אלה האופייניים לתרבות הפוטורולוגית, המושתתת על קיברנטיקה ואוטומציה, ביקוע הגרעין וטיסות-החלל וכיו"ב). מכאן גם הצורך ביצירת אקלים תרבותי של סובלנות הדדית מרחיקת-לכת, לגבי תופעות "חריגות" מן הקונסנסוס הכללי של נון-קונפורמיזם וחדשנות — גם במיתחמהן המבוצרים של התרבויות האחרות (התיאולוגית והאידיאולוגית).

הדבר יוכל להתמש, אם ביזור העוצמה המינהלית-כלכלית יצעד יד-ב-יד עם ביזור העוצמה המדינית-תרבותית — בכל הרשויות הממלכתיות, ההסתדרותיות, הסוכנותיות, הפרטיות, שכן, ריכוזיות של עוצמה וסמכויות יוצר מוקדים שליליים של כפייה, קונפורמיזם בלתי-ביקורתי, היעדר-פיקוח ובקרה חברתית, ואפילו בירור-טכנו-פתיח (השלב החולני ביותר של שילטון המנגנונים המינהליים והטכניים על מירקמי המדינה והחברה). אם הפצי-חיים אנהו ועתיד העם והמדינה קרוב לתודעתנו, אר"א עלינו להיות מודעים לעובדה, כי התקבצות נוספת של העם היהודי במולדתו מותנית לטווח-רחוק ביכולתנו ליצור דגם חדש של "מדינה", המושתתת על פלוראליזם תרבותי ומוניזם חברתי, שאבן-פינה להם: צדק חברתי, פשוטו כמשמעו. כאמור: בלי פערים חברתיים-חברתיים, בלי טימטום בירור-טכנופתי, בלי "עליונות" מופגנת של "צבריות" נגד "גלותיות", בלי כל אותם סממנים של גיוון מוסרי וריקבון חברתי, המאפיינים לא-במעט את חיינו, "כאן-ועתה".

אל נשכח כי "אופיה של התפוצה ברבע האחרון של המאה העשרים שונה, כמובן, מן היסודות המרכיבים אותה, כשם שמרוחקת המציאות החברתית והכלכלית, הסביבה והמיבנה החברתי של העולם, מן התנאים שבהם התגבשו הגושים היהודים הללו במאה התשע-עשרה... כל מרכז יהודי ברחבי התפוצה נתגבש בהשפעת התנאים בארץ מושבו. דרגת ההתקדמות הכלכלית והחברתית, מיטטר דימוקרטי או דיקטטורי, סובלנות או קנאות דתית, חינוך המונים והשכלה גבוהה, וכן גורמים נוספים — אלה מעצבים את החברה בכללותה וגם את הקהילה היהודית בתוכה." (יעקב צור: "דיוקנה של התפוצה", הוצאת "כתר", ירושלים, 1975). תנועת תחייתנו הלאומית הותרת מנייא לנורמליזציה של חי האדם והעם היהודי במולדתו העתיקה-חדשה. לא קל יהא לה, להשיג הרמוניזציה בין "מימד-הזמן" ההיסטורי, כור-היתוך לפלוראליזם תרבותי, ובין "מימד-המרחב" הטרי-טוריאלי, יסוד-מוסד למוניזם חברתי. הניסיון ההיסטורי של העם היהודי, להיחלץ מן הקיום "האנורמאלי" שלו, יוכתר בהצלחה, אם ידע כיצד לשוב למקורות הערכיים שלו.

4. המפתח לשערי העתיד: טיפוח חינוך לערכים, לשם העמקת התודעה הלאומית והאנושית

לבד מרציפותן ההיסטורית בעמים ובישראל, מתאפיינות שלוש התרבויות לא רק במגמת התחרות ביניהן, אלא גם בשותפותן הסימולטנית שלהן, באשר לעיצובה הפלוראליסטי של התרבות כמיכלול הערכים בני-קיום של האדם באשר הוא אדם. אשר לנו, אין ספק שאכן המשבר הפוקד אותנו לאחרונה הוא בעל צביון רוחני במובהק, כפי שציין זאת פרופ' י. הרכבי: "הפורענות שבאה על ישראל היא בראש ובראשונה רוחנית, ובאשמה לה נושאים לא רק המנהיגים המדיניים אלא לא-פחות מהם אנשי-הרוח. אופורטוניזם רוחני אוכל בקירבנו בכל פה. לא-ישראל אומיון לדברים המגיעים מישראל ועמדותיה המדיניות, צריך להיות מחסידי אומות העולם כדי להמשיך לתמוך בישראל... הזיקה לישראל הופכת גורם חשוב בשמירת העם היהודי בגולה, שכן הגורמים מורשת רוחנית ודחיית הסביבה מצויים בירידה. אולם זיקה זו תישמר אם ישראל תהיה מקור גאוה. הישגינו החברתיים והישגה המופלא של הציונות בבניית חברה ובחידוש התרבות היו מקור גאוה, אלא שזרי דפנה הולכים וקמלים... בדור היהודי המבוגר יש תמיכה בלתי-מותנית בישראל, אולם אצל רבים מהדור הצעיר יש סימני שאלה והסתייגות ממדיניותה הנוכחית, הגורמת להתרופפות הזיקה לישראל וכך תורמת להתבוללותם." ("מעריב", 9.1.76).

אך לא רק הצטמקות "מקור-הגאוה" היא גורם מסייע להתרופפות הזיקה לישראל, הן בקרב הדור הצעיר בארץ ובתפוצות, והן בקרב החטיבות השונות

שבקרב העם היהודי באשר הוא שם. הסופר הידוע אהרון מגד טוען, בין השאר, כי „האהבה לארץ, לאנשיה, היא שנסתפחה בשנים האחרונות, וזה מקור-הרעה“. ועל-כן, הנוגדן יימצא דווקא בטיפוח רב-מימדי של אותה אהבה גואלת, שבכוונה להחזיר עטרה ליושנה: „אהבה לחיים החדשים, אהבה ל-„מולדת“, לנוף, לכינרת, לגליל, לפרדסים, לשרון, ליישוב החדש שהוקם, לשפה העברית, לשיר המושר, הווי השכונה, להווי המדרה הפלמ'חית, לחברים, לאוהלים, לבית“.

ואף-על-פי-כן: אהבת-מולדת-ונוף בלי תשתיתה המוצקה של התודעה הלאומית והאנושית המפותחת, אין בכוחה להתמודד לאורך-ימים עם הפרובלי-מטיקה האכסיסטנציאלית המורכבת של הנפש התצויה תדיר בין ערכים לאומיים גרידא לבין ערכים בעלי צביון אוניברסאליסטי, בייחוד בעתות משבר חמור כאלו שבהן שרויים אנחנו, בישראל ובתפוצות גם-יחד. שכן, במצבים של התרופפות הזיקה לערכים מקודשים והתעצמות הזיקה לנכסים חומריים, מוטל על החינוך על כל דרגיו, לטפח מסכת מחודשת של ערכים, לשם אישוש זיקתם של היחידים לעניין הכלל — לעם, למדינה, למולדת. ולא פחות מכך, גם להעמקת תודעתם העצמית, הלאומית והאנושית. העובדה המצערת כי נערים בישראל הביעו סלידה מן העם היושב בציון ומהמדינה עצמה עקב עייפות נפשית הגרמת על-ידי מיכלול בעיותיה הקיומיות של ישראל, אינה צריכה להסיח את דעתנו מן המוקד האמיתי של המצוקה שלנו: היעדר חינוך תכליתי כנגד אינדיבידואליזם קיצוני, ראוותנות חסרת-מעוף, התנכרות לאווי העם היהודי ולתרבותו.

דווקא נוכח הסכנות המתמידות לעצם קיומה של מדינת-ישראל, שומה עלינו למצות את כל האפשרויות הטמונות בחינוך לערכים לאומיים ואנושיים, המהווים משאת-נפשנו מני-אז, כדי לאשש את תודעתנו העצמית, שהתרופפה לאחרונה או נסתלפה על-גלי „הלחצים“ החיצוניים (מלחמות) והפנימיים (מחדלים ועיוותים). טיפוח תרבות פלוראליסטית מופתית, המושתתת על תודעת ההשתייכות הלאומית ועל הוויית ההתלכדות החברתית של העם היהודי כולו, יכולה לתרום רבות לפיתוח תהליך של זיקת-גומלין ממתנת בין שני העמים השוכנים עדין זה-לצד-זה בארץ-ישראל, והחייבים להגיע לדו-קיום של „זה-עם-זה“.

אולם כאן נשאלת-שאלה: כלום דבר זה הוא בגדר-האפשר בלי חיזוקה הדימוגרפי והדימוקרטי של מדינת-ישראל? ברי, כי התשובה היא שלילית. שהרי בלי הגברת העלייה ותקינות קליטתה, בלי דימוקרטיזציה מוחשית בכל ריקמות חיינו החברתיים ובלי טיפוח מחודש של מערכת-הערכים העליונה של תרבותנו הלאומית — לא נצליח לפרוץ את המעגל הסגור של „גיטו“ רוחני חדש, בקרב עמי ערב העוינים והמסוערים. אל נעצום עין, כדרישתו של פרופ' א. שביד, לסיטואציה החדשה שהתהוותה במישור קליטת העלייה, בהתחשב בתמורות שהתחוללו במוטיבאציה לעלייה: „האוריינטציה הציונית, הערכית, של היישוב היהודי בארץ, נעשה עתה, באורח החלטי כמעט, לתפקידה של מסגרת אירגונית, במקום שתהיה תוכן לחיי יחידים ולשותפותם בחברה“. דבר זה נעוץ ראשית-לכל „בפיצול של מערכות הערכים החברתיים“, אך גם בעובדה, שהחינוך אינו מתפקד כראוי: „חינוך זה מזניח את התחום הערכי, ויותר מכל את תחום ערכי של התרבות הלאומית היהודית, מפני שתרבות זו אינה פונקציונלית מבחינת הקידום האישי בתחום החומר. באחת: החברה הישראלית מתרחקת מן האידיאל הלאומי שבו היא עדיין דוגלת במישור „המדיני“ („מולד“, 43—33, 1975).

הנהי-כי-כן: נקודת-המוצא של דיונונו היא גם נקודת-המיפגש של תרבותנו הלאומית — בעיזובה המחודש של מערכת-הערכים בעם היהודי ובמדינת-ישראל גנוזים הסיכויים ההיסטוריים להתמד-קיומם ולתנופת-פריחתם, במימד-המקום ובמימד-הזמן גם-יחד. כדי להצמיח מנטליות חדשה ולכונן חברה מטיפוס חדש, מן-ההכרח לטפח בהתמדה תודעה לאומית מפוכחת ותודעה אנושית מפותחת. למימוש מגמה מרכזית זו חייבים החברה הישראלית והעם היהודי כולו „להתגייס“, פשוטו כמשמעו, על-מנת לשמר מכל משמר את „הבית השלישי“. בכוחם לעשות-כן. הבה נקווה, כי יעשו-כן.

עשרים ושמונה שנים למדינת ישראל

מאת יצחק ארג

עשרים ושמונה שנים בחיי היחיד — זו תקופה ארוכה למדי, אך לא כך הדבר, כשהמדובר הוא בחיי עם או מדינה. עם זאת ברור לכולנו, שמאז ה' אייר תש"ח (14 למאי 1948), עת הוכרו במוזיאון תל-אביב בטכס צנוע על הקמת המדינה נתחוללו שינויים עצומים ומכריעים בחיינו. מאז גדלנו בחומר וברוח, ואין כל ספק בדבר, שאילו היינו באים לא רק „אל הנחלה“, אלא גם „אל המנוחה“ הנכספת היו השינויים גדולים היום פי כמה.

לא קל למדינה קטנה לפלס דרכה בעולם האכזרי בו אנו חיים כיום. מעציבה העובדה, שהמדינות הדימוקרטיות שבעולם המסוגלות באופן טבעי לשמש לנו כמשענת ועומדות לא פעם לימינו שריוות אף הן בשנים האחרונות בתהליך של נסיגה ונכנעות ללחץ ה„פטרודולרים“ של מדינות ערב על כל ההשפלה שבדבר. גם ידידתנו הגדולה, ארצות-הברית, אינה חפשית לחלוטין מלחץ זה ומאחר שהיא מעוניינת להגביר השפעתה באזור הים התיכון עליה לרכוש את לבם של שליטי ערב. מכיוון שכך, הרי כמעט ודאי הדבר, שבעתיד הקרוב, כלומר לאחר תום מערכת הבחירות לכהונת נשיא ארה"ב, היא עתידה להגביר עוד יותר את דרישתה מישראל שתרחיק-לכת בויתורים לשם השלום. ספק אם מבחינה זו יחול שינוי מכריע על-ידי חילופי-גברא, כשיבוא נשיא אחר במקומו של פורד ושר-חוץ חדש כיוורשו של ד"ר הנרי קיסינג'ר.

„אנו נתונים בדפנסכיבה מדינית“

כבכל השנים שנות קיומה, כך גם עתה, על סף השנה ה-29 לקיומה של מדינת ישראל כמדינה חפשית ועצמאית, שומה עליה לדאוג ראשית כל להגברת כוחו של צה"ל, להעלאת רוחם של מפקדיו ולצידודו בכל כלי הנשק והתחמושת החדשים ויחד עם זאת לנהל מאבק מדיני בלתי-פוסק עם יריבים וידידים גם יחד מעל בימת ארגון האומות המאוחדות ומחוצה לו. כידוע, הרי גם „מלחמת יום הכיפורים“ מחודש אוקטובר 1973, למרות ה„מחדל“ המפורסם, שכה רבות כותבים עליו עד היום, נסתיים בנצחון מוחץ מצד כוחותינו על צבאות מצרים וסוריה וצליחת הסואץ מצד צה"ל לצידה המערבי של התעלה היה לכשהוא לעצמו מבצע צבאי נועז, שמעטים דוגמתו בתולדות הלחימה בעולם. לאסוננו נצחון זה „התמוזז“ במידה רבה מבחינה מדינית. מני אז ועד היום נתונים אנו בדפנסכיבה מדינית מתמדת. „הצד שכנגד“ הרים ראש ובהעמידו פני רודף שלום הצליח להחדיר לתוך חלק ניכר של דעת הקהל העולמית, את ההכרה, שישראל היא מדינה תוקפנית, שכבשה שטחים לא לה ורוצה להחזיק בהם לנצח-נצחים — והרי אין דעה מסולפת מזו. ישראל היא ביסודה מדינה שוחרת שלום היתה ברצון מוותרת על מרבית ה„שטחים“ תמורת חוזה-שלום עם המדינות השכנות. הצרה היא, שהארגון לשחרור פלשתינה (אש"ף) ובעלי-בריתו מוכנים אמנם לקבל מידינו את השטחים, אך לעת עתה אינם מגלים כל נכונות להכיר

בישראל ובזכות קיומה עלי אדמות ובכל הזדמנות מוסיפים הם להכריז בראש גליא את מגמתם להשמידה.

גורל האוכלוסייה היהודית בארצות ערב ומאבק הדמים המתנהל זה חדשים רבים בלבנון הסמוכה בין הנוצרים לבין המוסלמים מוכיח בעליל מה עלולה להביא בכנפיה "מדינה פלשתינאית חילונית", שברצון יאסר עראפאת ואנשיו להקימה בתחומי "פלשתיין". טבעי הוא הדבר, שתושבי מדינת ישראל, אפילו המתונים שבהם, דוחים בכל תוקף תכנית זו ומוכנים לגייס את כל כוחותיהם על מנת לעמוד במערכה הקשה. רצון הקיום, הן האינדובידואלי והן הלאומי, מכתוב לנו זאת. ולמעשה אין בנידון הבדל גדול בין ה"נצחים" (כלומר הקיצוניים) לבין ה"יונים" (כלומר המתונים שבתוכנו המטיפים לויתורים מצד ישראל).

העם בישראל יודע בדיוק מה שהוא רוצה, וממשיך במלאכת הבנין והיצירה והנו גם מוכן לקרבנות. קשה להגיד, שמנהיגיו ונושאי דברו עומדים על הגובה הדרוש והנם חזורים מלוא רגש האחריות הלאומית המוטלת עליהם בשעה זו ולקראת הבאות — ולא פעם נזכר אתה בשירו של ה. נ. ביאליק "ראיתכם בקוצר ידכם", שנכתב בימי הקונגרס הציוני משנת 1931 בהגיבו בדרך זו על מה שהתרחש אז במחנה הציוני.

"שלושת הגדולים" בממשלה הנוכחית: ראש הממשלה מר יצחק רבין, שר החוץ, מר יגאל אלון ושר הבטחון מר שמעון פרס — היחסים האישיים שביניהם הם רחוקים מאידיליים. מבחינה מדינית כל אחד מתנבא בשפה אחרת. כל שר בממשלה וכל עסקן מפלגתי מרבה להשמיע הכרזות והצהרות מיותרות בעניני ה"שטחים", היחסים עם הערבים ובכלל על יחסי החוץ של ישראל מתוך מגמה לזכות בפרסומת כשלנגד עיניו הבחירות הקרובות לכנסת והסיכוי לזכות ב"כסא" או להמשיך בו. הטלביזיה הישראלית, שחוגים שמאלניים ותבוסניים השתלטו עליה, עושה את עבודתה ההרסנית משידוריה כל חלקה טובה בתוכנו ואולת-ידנו מלשנות משהו בתחום זה. הטענה הנשמעת היא, שחלילה לנו לפגוע בחופש הדיבור בכתב ובפעל פה...

המבצע המופלא של כוחות הבטחון הישראליים, מבצע הצלת בני-הערובה באוגנדה, מוכיח שלא נגרע מאום מעוז רוחו וכושר ביצועו של צה"ל על אף החתירות הבלתי-פוסקות של מחנות השמאל ורודפי השלום, המזדהים עם כל תנועת-שחרור לאומית שבעולם, ורק תנועת השחרור של עם ישראל פסולה בעיניהם...

הערבים משתלבים בחיי המדינה

חצי מיליון הערבים החיים בתחומי מדינת ישראל השתלב משך השנים ומוסיף להשתלב בחיי המדינה ולמעלה ממיליון הערבים, אשר ב"שטחים המוחזקים" — מצבו כיום הנו הרבה יותר טוב מכפי שהיה לפני שנים. כשליש מכח העבודה של ה"שטחים" היה מועסק בשנה האחרונה בגבולות "הקו הירוק" שלנו ומגמה זו נמשכת גם השנה. לפי נתוני הלשכה הממשלתית לסטטיסטיקה עבדו בישראל ב-1975 ששים וששה אלף איש מה"שטחים" מהם כ-36 אלף בעבודות בנין, כ-12 אלף בתעשייה, כעשרת אלפים — בחקלאות והיתר — בענפי כלכלה אחרים.

אך מלאכת ההסתה מצד חוגים לאומניים ואנשי ר"ח («רשימה קומוניסטית חדשה») עושה את שלה ו"יום האדמה", שנערך לא מכבר כתגובה על הפקעת שבעת אלפים דונמים של קרקע ערבית בגליל (יחד עם כ-15 אלף דונם של יהודים) הפך ליום של הפגנות והתנגשויות דמים בין המפגינים לבין כוחות הבטחון והיו גם קרבנות בנפש. הטרוריסטים הערביים הגבירו שוב מעשיהם והם שמים מזוודות-תופת, במקומות שהדבר ניתן.

מצב זה מחייב את כולנו לדריכות מתמדת, לא רק להלכה אלא גם למעשה. «הגשרים הפתוחים» הקיימים בין ישראל לבין ה"שטחים" ובינם לבין ממלכת ירדן הסמוכה הינה במידה מסויימת לתועלת כל הצדדים, אך יחד עם זאת אין להתעלם מכך, כי שיטה זו מקילה על טרוריסטים מבחוץ לחדור לתחומי המדינה ללא מעצורים רציניים. אכן מסתננים לא מעטים מצאו מותם מידי כוחות הבטחון של ישראל; צה"ל ומשמר הגבול טרם הספיקו החבלנים לבצע את תכניות ההרג שלהם באוכלוסייה שקטה ושלוה.

העליה — בראש מאזויינו

בעת הקמת המדינה מנתה האוכלוסייה היהודית בארץ-ישראל 650 אלף נפש בסך הכל. עתה מונה היא שלוש מיליון נפש, כן ירבו. גידול זה בא כתוצאה מהעליה היהודית מהתפוצות ומהריבוי הטבעי של תושבי הארץ גם יחד. מספר העולים משך 28 השנים שחלפו היה למעלה ממיליון וחצי. אכן בתחום העלייה היו לנו שנים "רוזות" ושנים "שמנות" והיו גם שנים בהן מספר ה"יורדים" היה גדול יותר ממספר העולים.

בעוד שהשנתיים 1972 ו-1973 הביאו לנו כמאה ועשרת אלפים עולים הרי בשנת 1974 — היה מספרם 32 אלף ובשנת 1975 — שתי רבבות בלבד ואילו מספר ה"יורדים" משך שנה זו השתווה כמעט למספר העולים. מספר העולים מברית-המועצות וחלקם בתוך העלייה הכללית פחת אף הוא בשנה שחלפה ובחדשים אלה הגיע מספר ה"נושרים" שביניהם (כלומר אלה המגיעים לווינה או לרומא ומשם ממשיכים דרכם לארצות אחרות, מחוץ לישראל) עד כדי 62 אחוז מכלל היהודים הזוכים באשרות-יציאה מברית-המועצות. אכן זוהי תופעה עגומה למדי!

לא יתכנו בשום פנים הגשמת הציונות ובנין הארץ ללא עלייה ראויה לשמה ומעציב הדבר, ששלוש מאות אלף עולים יהודים מישראל, חלק ניכר מהם ילידי הארץ ומבין ותיקה עזבו אותנו ונסעו לחפש אשרם במרחקים, בעיקר בארצות-הברית, בקנדה, בדרום-אפריקה ובכמה מארצות אמריקה הלטינית. המצאותם של המוני "יורדים" בישובים שונים הנה מכת-מוות לעלייה מארצות אלו. ראש הממשלה, מר יצחק רבין, כינה את ה"יורדים" — במסגרת ראיון אתו בטלביזיה הישראלית לרגל יום העצמאות האחרון — בשם "נפולת של נמושות". הגדרה חריפה זו עוררה ויכוח ער בציבוריות ובעתונות שלנו ונשמעו בנידון דעות שונות, אך הענין אינו בהגדרה זו או אחרת, אלא בעובדה, שתושבי ישראל מגנים בעומק לבם את ה"יורדים" ורואים בהם אנשים הבורחים מן המערכה.

אנו מצפים לעלייה רבתי בשנים הקרובות ביותר. בוודאי, שהעלייה וקליטתה בצורה הנאותה כרוכה במאמצים מרובים הן מצד העולה עצמו והן מצד אלה שמחובתם לטפל בו. הגיע הזמן, שתוקם אצלנו רשות עליונה לעלייה וקליטה מורכבת מכל הגורמים הפעילים בתחום זה, שתעבד תכנית מפורטת ותיגש להגשמתה בצורה מזורזת. יש לחסל את גילויי הביורוקרטיה, שפשו גם בתחום זה וליצור בתוכנו "משטר של קליטה" ראוי לשמו. מאז ומתמיד העליה הנה מקור של ברכה לארץ ולתושביה.

המאבק בפער החברתי-תרבותי

יש לנו כיום חקלאות משגשגת, ממדי התעשייה הישראלית התרחבו ובשנים האחרונות היא רכשה לעצמה שווקים חדשים, ומאלפת הנה ללא ספק העובדה, שקשרי הכלכלה של ישראל מוסיפים להתקיים גם עם חלק ניכר מבין ארצות אפריקה, שהפסיקו אתנו את היחסים הדיפלומטיים מיד לאחר "מלחמת יום הכיפורים".

כשליש מהאוכלוסיה הישראלית (900 אלף נערים ונערות) יושב עתה על ספסל הלימודים. מספר האוניברסיטאות בארצנו גדל משך השנים וכ-55 אלף סטודנטים וסטודנטיות לומדים בהם השנה. בשנת 1975 הופיעו בישראל 3726 ספרים ב-12.8 מיליון טופסים (לעומת 3204 ספרים ב-9.2 מיליון טופסים בשנת 1974) וגם זה אינו דבר של מה בכך.

חלילה לנו להתעלם אף לרגע מן הפער החברתי בארצנו, שטרם עלה בידינו למצוא לו את הפתרון המבוקש. ועדות מוועדות שונות; ממשלתיות, עירוניות וציבוריות כבר ישבו על מדוכת העניין אף העלו בנידון שורה של הצעות, שבחלקן הגדול נשארו לעת עתה "על הנייר" בלבד. קיימים כאן הבדלים רציניים בין עדות (אשכנזים, ספרדים, תימנים וכו'), ארצות מוצא, מצב כלכלי ותברתי, רמה חינוכית וכו'. בבתי הספר היסודיים מהווים הילדים של הספרדים ובני עדות המזרח למעלה ממחצית מבין התלמידים ואילו באוניברסיטאות מהווים הם רק 12 אחוז, אך את חוק לימודיהם בהן מסיים רק חלק קטן מהם. המאבק למען יתר שוויון וסתירת הפערים עוד תוסיף להעסיק זמן רב את ממשלת ישראל, הסוכנות היהודית, העיריות והמועצות המקומיות וה"הסתדרות" ושל כל אחד מאתנו.

דוד בן-גוריון ז"ל היה מרבה לדבר על מדינת ישראל — כעל מדינה, שממנה יצא "אור לגויים". עלינו לחתור אמנם לכך, אך במציאות הקיימת נדאג נא ראשית כל, שהיא תהיה לפחות "אור ליהודים" ושהקשרים בין ישראל לבין יהודי התפוצות ילכו ויתהדקו. על סף השנה ה-29 לקיום המדינה אנו מתפללים לכך בכל נפשנו ומאודנו.

רשימת מסע מירושלים ליפו

בשנת תרל"ו

מאת א. ר. מלאכי

א.

בשנות הששים ובראשית שנות השבעים למאה הי"ט אנו מוצאים בעתונים העבריים ידיעות מחיי היהודים ביפו. ר' מאיר האמבורגר, שבסוף שנות החמשים עלה עם הוריו מהונגריה לארץ-ישראל. בעת שאבותיו עם בניהם עלו לירושלים, נשאר הוא לגור ביפו ונשא לאשה את בת ר' יעקב קופל בלאטנר, שהיה סוכן בתי-מסחר ובעל אכסניה וגם קונסול של איזו ממשלה, והוא וחתנו הם מחלוצי הישוב האשכנזי ביפו.

כשחידש ר' יחיאל ברי"ל, בשנת תרכ"ה, את הופעת "הלבנון" בפאריז, היה ר' מאיר האמבורגר משתתף בתקופתו הפאריזית של עתון זה בכתבות מיפו, שהכילו חומר לתולדות הישוב היהודי הזעיר ביפו. מלבדו פירסם לפעמים סופר ירושלמי שאיקלע ליפו, כגון גמליאל שלאנק, מכתב ב"המגיד" מעיר זו, שהיתה שער לעולי ציון. גם בשנה הראשונה להופעת ה"חבצלת" בתרל"א היה ר' מאיר האמבורגר מפרסם לפעמים ידיעות מיפו. מכתבים מיפו פרסמו ב"חבצלת" גם הספרדי ר' יעקב אלמאליח ויהושע גולדברג.

ידיעות על היהודים ביפו בשנות השבעים אנו מוצאים ב"מסע ישראל" של ישראל דוב פרומקין שנדפס ב"חבצלת" לשנת תרל"ב, ונכנס במבחר כתביו בעריכת ג. קרסל. בתמוז תרל"א עזב פרומקין את ירושלים לנסוע לחוץ-לארץ לשם אוסף מנויים ל"חבצלת". כפי שהוא מספר, הגיע ביי"ג בתמוז של אותה שנה ליפו, והתאכסן בבית המלון "אשר להיקר וירא אלהים ר' שבתי ז"מ". ז"מ = זייגערמאכער, כלומר: שעני. בפעם הראשונה אנו מוצאים נזכר שם זה כבעל בית מלון ביפו. כפי הנראה היה ירושלמי שהתיישב ביפו, ומלבד היותו בעל אכסניה עסק גם במלאכת השענות

בספר מסעותיו מוסר פרומקין גם את מספר היהודים ביפו — 120 נפש מקהל הספרדים שבראשו עומד ר' יהודה הלוי¹, ו-200 נפש מקהילת המערבים,

(1) רבה הראשון של יפו ומיסד הישוב היהודי בה. הוא נולד בשנת תקמ"ג, כערך, בסראבה בירת בוסניה, ובהיותו בן י"ח עלה לירושלים ולמד בישיבותיה. בהיותו בן לי"ד שנה יצא בשליחות לקושטא ועשה שם שש שנים וחזר לירושלים. לרגל מסחרו התיישב ביפו, ובשנת תר"א מנה אותו ר' חיים אברהם גאגין, שנתמנה באותה שנה לחכם-באשי, לרב ומו"ץ ביפו וגם הפקיד אותו על עליית היהודים מיפו לירושלים, שמקודם היו פקידו העדה בירושלים שולחים אנשים מיוחדים מירושלים ליפו. הוא נפטר ביי"ז באב תרל"ט בזקנה מופלגת של תשעים ושש שנה. "ועד יזמו האחרון היה שפוי בדעתו השלימה ושלם בכל חושיו והוא שפט את ישראל פה נזה היפה עיה"ק ת"ו ארבעה וחמשים שנה. הוא היה האחד המיוחד

שר' שלמה חזן² הוא רבה ומנהיגה. עדת האשכנזים מנתה ט"ו בעלי בתים ולה בית־כנסת מיוחד. ראש ומנהיג לא היה לעדה זו. ופרומקין מזכיר לשימצה כמה יהודים אשכנזים „שודדי הים“, כלומר: שעושים מסחר עם הנפשות האומללות „הבאות ממרחקים“. הם ניצלו באופן גורא את היהודים העולים בהורידם אותם מהאניה להביאם בסירות אל החוף, הריקו את כליהם ושדדו את כספם — שעוריה שהירבו אז לדבר עליה ב„חבצלת“ וגם קארל נטר התעניין בגורל העולים והביע את נכונותו לפעול לטובתם. הוא הציע לייסד בית הכנסת־אורחים בעבורם בקרבת „מקוה ישראל“. בהקשר לזה יכתוב פרומקין: „לא ידעתי מדוע יעלים הסוחר הנכבד היקר מו"ה חיים שמרלינג את עיניו מהמעשים האלה? הלא בידו העוז למחות בידם“. אחרי ר' שבתי ז"מ הנהו שמרלינג האשכנזי השני ביפו שפרומקין מזכיר בספר מסעותיו זה.

בענייני הישוב היהודי ביפו נגע פרומקין שוב בשנת תרל"ד. מפני חולשת גיוו יצא בעצת הרופאים בסיון תרל"ד, לשבועות אחדים ליפו, לרחוץ בים. בשבתו שם פירסם ב„חבצלת“ (שנה ד', גליון 33; כ"ז סיון, תרל"ד) רשימה, שבה לא נגע בחייהם הרחוצניים ופרנסתם של יהודי יפו, כי אם דיבר על מצבם הרע, דוחקם וסבלותם לרגל היוקר הנורא בחורף של אותה שנה, ומסר פרטים על הנדבות שנתקבלו מנדיבי ישראל באירופה: מונטיפיורי ורוטשילד מפאריז ופראנקפורט דמיין, אלברט כהן מפאריז ורפאל לוי מבירות וסכום הכסף שנדבו. גם עשירי יפו אספו ביניהם חמשה־עשרה לירות, ויחלקו חצי רוטל קמח בכל שבוע לעניי העיר, ספרדים, אשכנזים ומערבים. לפי דברי ר' מאיר האמבורגר שעסק בזה יחד עם ר' יעקב ן' שמיל³, נשלח הכסף מנדיבי אירופה באמצעות הד"ר לונדון בירושלים, ומלבד הקמח חלקו לצרכי החג שני גרוש ושלושים פרוטות לכל נפש מנדבת בית רוטשילד. זאת הפעם הראשונה שאנו קוראים על תמיכה ליהודי יפו.

ב.

רשימת מסע מירושלים ליפו בשנת תרל"ו נדפסה בהמשכים בעתון הירושלמי „שערי ציון“ (שנה א', גליונות י', י"א, י"ב; י"א תשרי, ב', ט"ז

מוקני תושבי אה"ק מלפנים אשר זכה להאריך שנים רבות כאלה על אדמת הקודש, כתב עליו יעקב ספיר, במכתב מיפו ב„הלבנון“ שנה ט"ז, גליון ה' (י' אלול, תרל"ט). ועוד כותב ספיר עליו ש„היה חכם וסופר בלשון ומליץ טוב יועץ ונשוא פנים ונכבד אצל הממשלה ושירי העיר ולכל יושביה“. ניקרולוגים עליו נדפסו גם בעתוני ירושלים: „חבצלת“ ו„שערי ציון“. בפרוטרוט על חייו ורבותו ביפו כתב א. דרויאנוב במונוגרפיה „רבי יהודה הלוי מראגוזה“ שפרסם במימים ראשונים כרך א', חוברת ב' (יולי 1934), ע' 34—25, עם תמונתו ונוסח מצבתו. ראה גם הוספות לונג למאמרו של יעקב גולדמאן על יפו, ב„לוח ארץ ישראל“, שנה ד' (תרנ"ט), ע' 78—82.

(2) הוא היה יליד מארוק. בעלותו לארץ ישראל נתמנה רב לעדת המערבים ביפו, וכיהן שנים רבות במשרה זו. בתרל"ט, בערך, נתמנה לרב בצפת. בכ"ז באלול תרמ"ה מת פתאום בצדון על דרכו לבירות „חבצלת“ שנה ט"ו, גליון 7; ח' תשרי, תרמ"ו).

(3) נזכר ב„הלבנון“ שנה ב' וג', כאחד העמלים לטובת נגועי החליעע ביפו בתרכ"ה־תרכ"ו.

מרחשון, תרל"ז). כתובה בידי יהודי ספרדי, ר' אברהם גאגין, בנו של ר' שלום משה חי, בן הראש"ל ר' חיים אברהם גאגין, החכם באשי הראשון בירושלים.

אברהם גאגין נסע עם אביו ליפו בימות הקיץ, לשאוף רוח צה ולרחוץ בים, להחליף כח ולהירפא „מנגעים ומחלות פצעים וחבורות“, כפי שיכתוב. אולם ישיבתו ביפו היתה לו חוויה נעימה, עד שעלה בדעתו להעלות את רחשי לבבו על הכתב. „מצפוני נוח יפו ת"ו“, שם רשימתו והשם מתאים לה. העיר הקסימה אותו ושובבה את לבו ביפיה ובריח גניה ופרדסיה והוא השתפך במליצות שיר שיר מזמור ליפו. הוא מתאר את יפיה „כשושנה ענוגה בגן רוה, יפה נוף — — — הקיפוח גנות וכרמים, — סבו סבבה נטעי נעמנים, אילנים חמודים, שושנים ופרחים, גבעות חוגרות גיל, ועמקיה עוז והדר ארץ נותנת חיים ליושבי בה“ וכו' וכו'.

גאגין תיאר את יפו במליצות נאדרות, בעת שלפי דברי תיררים מאומות העולם ומאחב"י, היתה יפו בימים ההם עיר קטנה ודלה, בעלת סימטות קצרות ורחובות עקומים ומלוכלכים ובתיה קטנים, נמוכים ומטים לנפול. אמנם הכותב תיאר את סביבות יפו, את גניה ופרדסיה, אילנותיה ופירותיה המשובחים. משה מונטיפיורי הלא קנה עוד בשנת תרט"ו בסביבות יפו פרדס גדול, בקוותו שממנו תצמח תשועה ליושבי ארץ־ישראל, שילמדו את ידם לשדד את האדמה. וגם קארל נטר ייסד את „מקוה ישראל“ ליד יפו.

ברשימת־מסע זו נמצא קצת חומר לתולדות הישוב ביפו באמצע שנות השבעים. הכותב ציין את מספר היהודים לעדותיהם ומספר בתי־כנסיותיהם. גם על „אנשי הים“ היהודים, אלה שהורידו את העולים מהאניה, ישא את דברו. אבל לא ישימץ אותם כשודדים וחמסנים, לא יאשים אותם במעשים מכוערים לעולים, כי אם יספר את דברי התוכחה שהשמיע אביו הרב בפניהם על חללם את השבתות והמועדים בשוטם בסירותיהם בים אל האניות להעלות את הבאים אל היבשה. והם שמעו לתוכחת חכם, והבטיחו לבלי לחלל יותר את השבתות והמועדים.

גם על מכירת בשר כשר יספר ברשימתו. השובי"ם ביפו היו מומחים ויראי שמים ושחיטתם היתה כשרה, אבל בתי המקולין למכירת בשר נמצאו בידי ערבים, והיו מערימים על היהודים ומוכרים להם בשר טריפה במקום בשר כשר. היהודים דרשו מהערבים שבבתי המקולין יעמוד איש יהודי כשומר להשגיח שלא יערבבו בשר בטרפה ולהכשיל יהודים בנבילות וטריפות. הם גם הזהירו את הערבים שאם לא ימצא בחנותם שומרים יהודים, לא יקנו בה גם בשר כשר, אבל הערבים לא שמו לב להזהרה זו, ועשו את השומרים שהופקדו ללעג ולקלס, קללו אותם באבותם ובדתם, ואף איימו עליהם להכותם. יהודי יפו בקשו את ר' שלום משה חי גאגין שהוא יעמוד בפרץ, וישפיע על העמדת שומרים ומשגיחים יהודים, ובזה נסתיימה רשימת המסע. בהמשך השלישי כתוב „המשך יבוא“ וההמשך לא בא. הכותב הפסיק את רשימותיו בהתחלה.

העתון „שערי ציון“ הוא יקר-מציאות, וכאמור, יש לרשימת-מסע זו קצת ערך לתולדות הישוב ביפו, ולפיכך הנני חוזר ומדפיסה. הגליונות שבהם נדפסו ההמשכים קרועים וכמה מלים חסרות, ומלאתי אותן לפי השערה.

ג.

לשמחת לב עדת ישורון שוחרי אדמת קודש, אגידה ואספרה אשר ראו עיני בעיר המהוללה נוה היפה תוב"א ואשר חקרתי ודרשתי ואדעהן אמונה, אותו אגיד לפניהם. כמשלש ח[דשים] ישבתי בה, כי שמה הנהיגני אדוני אבי הרב המופלא בנשיק' רב שמ"ח גאגין נ"י ברוב חסדיו לשאוף רוח צח מפאת ימה הנשקפה ע"פ כולה, ולרחיצת גוי במימיה הנאמנים, להסיר כל נגע ומחלה, פצע וחבורה, מכל הבא אליה ימים במספר. העיר הזאת אחת היא מערי הקודש (הזכרה ביהושע' ויונה'), מכן שבתה על חוף הים הגדול, מבוא לכל אה"ק בכלל ונמל לעיר האלדיים ירושלים בפרט. רבים מאחינו יושבים בה במספר ב' מאות משפחות. המשה בתי כנסיות להם, ד' לאחינו הספרדים יצ"ו ו[אחד] לאחינו האשכנזים יצ"ו, כי לא נתיישבו מהם כ"א במספר ק' משפחות¹⁰ (עוסקות ב[מר"מ]¹¹). העיר הזאת כשמו יפו, כן היא יפה ונעימה, כשושנה ענוגה, כגן רוה, יפי נוף משוש יושביה. פינה יקרה [בני] ציון מסתופפים בה, הקיפוח גנות וכרמים, משלש רוחותיה סבו סבבוה נטעי נעמנים, אילנים חמודים, שושנים ופרחים, גבעות חוגרות גיל, ועמקיה עוז והדר, ארץ נעימה נותנת חיים ליושביה בה שקטים ושאננים על שמריהם. מימיה מועילים, זכים וטהורים כבדו[לח] זכו, משלג צחו מחלב. ארץ זבת חלב. תוצאותיה נחמדים, פירות[ת] משובחים, לא תחסר כל בה. חומדי עזן ישכנו עליה ואו[ת] ביה[ה] יחסו בצלה. טבע הארץ ומוגה חמה, ורק בשלשה חדשים [הראשונים] מחדשי הקיץ, — ההולכים ברחובותיה כרסיטי טל יטיפו בשרם...¹² יאיצו לבוא ביתה וכעבד ישאפו צל, זה חלק באדם אשר לעמל יולד [בזעת] אפו יאכל לחם, אך לא כן השליו בביתו השקט בהיכלו, כי [חלונותיו] יהיו שקופים אל הים הגדול, לא ידעו חומה ולא יכום שרב [השמש] כי רוח יקר משיב נפש נשב מפאת ים השטוחה ע"פ¹³ כל ארץ[ן] וכל פנים יצהל.

ראשית בואנו אל נוה היפה, עוד לא שקט גוינו, ועצמותינו לא שבו אל מכונם מחרדת העגלה, והמון נכבדי העירה, גביריה ושריה, בשמחת לב, כחצי גורן עגולה הקיפו עלינו בפנים מבהיקות שצהלו משמן, לברך בואינו לשלום — לעומתם עמד שמ"ח לקראתם א"א נ"י¹⁴ בסבר פנ"י¹⁵ ונעימות רב, והמה מילאו רוחב פני הבית, וישאל להם לשלום, ולנועם מושבם בנוה הדרם, שלום העיר

(4) בנם של קדושים.

(5) שלום משה חי.

(6) י"ט, מ"ו.

(7) א', ב'.

(8) ישמרם צורם ויחזקם.

(9) כי א.ם.

(10) בשנת תרל"ו ביקר גם ר' יוסף חיים פראג (ר"ח טוב) את יפו, ובספרו „מסע היר"ח“ (ירושלים, תרל"ו), שנדפס גם ב„שערי ציון“ שנה א', הוא כותב שהתפלל בבית הכנסת הישן אשר בחצר היהודים המיוחד להכנסת אורחים (מיסודו של ישעיהו אגיימאן מוקשטא בשנת תק"ף. — א. ר. מ.), שני בתי כנסת ובתי מדרשות לעדת הספרדים (והם רובם ככולם מערביים) והם יותר מת"ק נפשות. גם בית המדרש לעדת האשכנזים והם כ"א משפחות (ונספחים לכוללי ירושלים), כלומר; מקבלות „תלוקה“.

(11) משא ומתן.

(12) אי אפשר היה לכוון את המלה. וכן להלן במקום שמוכאות נקודות.

(13) על פני.

(14) אדוני אבי מרו יאיר.

(15) פנים יפות.

והמונה. והם השיבו למענם בנועם שיח אמרם. אחרי רגעים אחדים העיר עליהם על דברת בניא* העולים מיפו ירושלימה, כי ימצאו אנשים מאחינו בני"ש[הק]דישו עצמם לשוט באני שיט מידי עוברו הצי האדיר העולה קיטור [לה]ביא העולים מקר"ח על הנמל בדשערי ירושלים בנחת השקטת ובטח [כי] לא יבידלו בצאתם מקודש חול כי כמו יוצאים בחול לעשות מלאכתם, כן לא ישמרו את השבת מחללו ונוסעים ויוצאים ומוציאים גם [בשבת] ויו"ט" באשר הוא יום הנועד להצי האדיר לבוא —! כן אדון נכבד, השיבו [מה]רה. כן הוא לדאבון נפשינו. אהה נלאינו, נלאינו עמהם. גם פעמים [רבות] צעקנו בקול ואין קשב, כי כמצח נחושה ישיבו אותנו ובתער [לטו]ש יחרצו עלינו לשונם, מי בכם יריץ אלינו כספו לכלכל את נפשינו, [נשינו ו]עוללינו, הלא טוב לנו להקים את דברי רז"ל עשה שבתך כחול? והאלה יעשו בשאט נפש. ע"כ אמרנו לכסלינו גואש ולתקותינו נכובה. ואתה יקר רות, מי יתן תאצל מהודך עלינו, ויחד כולנו נעמוד עליהם בעזו וחיל להרים המכשלה הזאת מעדת ישורון. בשמחת לב ענה א"א יצ"ו אמן ואמן. מחר יהיה האות הזה, כן למחרת היום ההוא נאספו יחד אל בית הרב הזקן המובהק נשוא פנים כקש"ת יאודה הלוי נ"י, ומלאכים דחופים יצאו מבוהלים מכל עבר ופינה, וכדגים במצודתם שמוה, האנשים ההם שלשה מעדת הספרדים יצ"ו, וחמשה מעדת [האשכנזים] יצ"ו. בדברי חן וידידות פתח א"א נ"י את פיו ויערוך שיח בט[ל] מוסר ושכל טוב. שלשת האנשים הספרדים לא התממהו לבם... וימהרו לומר חטאנו לה' ותה"ק", ויתקעו כפם בכל חומרית ו[הבטיחו] לבלתי יעשו עוד הנבלה הזאת. והאנשים מעדת האשכנזים [גם הם] השיבו אמרים, כי לא על בצע כסף לבד מגמתם כי אם למען [לעזור] לבאי ירושלים יניעו עצמם בשבת! זאת לא זאת ענו [כל האנשים בפה] אחד, כי אך למלאות ידיכם יום א[חד] כסף כי הבאים [יכולים] לבוא בהשקט ובטחה, מבלי חלל איש את השבת, כאשר... מע"ש וביום השבת ילכו החובלים במכתב גלוי מאתנו... כהן בלי כסף ומחיר, ורוח לבשה על ה' האנשים הנ"ל [ויאמר] נכונים] אנתנו כמכם לשמור ברית קדושת שבת, ויתקעו גם [כף לקיים] ביתר שאת וביתר עז בכל חומרות ואלות שבתורה [לבלתי] רדת [מן האניה] ביום שבת, ונכתב ונחתם איש בחתימתו] וכל העם ששים [ושמחים כמוצאי] שלל רב.

השרידים החרדים אל דבר ה', בראותם כי חפץ ה' ביד הרב א"א ה"י והצליח. באה העת! אמרו אל לבם, העת אשר יחלנו וכאל מלקוש חכינו לה! הנה באה! ברגש קודש נתאספו כולמו, והמה באו ביתה א"א נ"י, להגיד צרת לבכם בדבר הנוגע אל בשר כשר ב"פ. "לך אדון נכבד לדעת", אמרו כולם יחד. מלפנים, עת צאת הבשר הכשר מידי השו"ב המומחים, מבית השחיטה, מסומנת בחותם כשר, יצוהו הגוים בעליה מידם, אל מקום חנותם, כי הם מכרו גם נכילה וגם טריפה ליתר העמים, והאישי הישראלי בבוא אל החנות לקנות, עליו לבדוק בבשר אשר יקח, ר"ל מהבשר אשר החותם הכשר נתון עליו, ואך כאשר הנסיון הרגונו פעמים רבות כי הגוים בעלי הבשר, השכילו להערים לתת גם מבשר הטריפה לאנשי עדתינו! בעתות אשר אין ספק לנו בהמזומן, שכלו את ידם וימלאו חסרונם בטריפה, כאשר נמנע הוא להיות כל חלק הבשר מבית ומחוץ סממניות, כי בעת ינתחו אותה לנתחיה לצורך מכירתה, ישאירו מפלגות רבות, אשר אין זכר ורושם חותם בהם. או ראינו חובה לישר אורחותיה לבל יכשלו עוד רבים בה, כי הודענו להגויים מוכרי הבשר, כי חנות אשר לא יהיה מאז והלאה ישראלי עומד על משמרת תמיד בה, ועינינו לנוכח יביטו [שלא] יקנה איש או אשה מעדת ישורון בשר הכשר, שלא תיפול עליו [הת]לפה? והתמורה! תהיה אסורה לכל העדה לקניין, אף אם הבשר הוא [היה] כשר באין תפונה.

אבל אהה! תקותינו הית[נה] למפח נפש, והמכשלה עמדה [ונצבה] באשר לא כל איש ואיש יכיר בניכלות וערמומית הגויים ההמה [ולא] שומר עליהם, ואף כי יחרד האישי הישראלי וילפת בפניו כמפני ש[ודד] לילה, כי בזעם אף

* (15) בני אדם.

(16) מקריות חוצות.

(17) יום טוב.

(18) ותורתנו הקדושה.

יחרוק עליו שיניו, וימיט על ראשו חרפות [על] בית אביו, דתו וילדיו [כמנהגם בעוה"ר¹⁹] ישים בין העמנים]. ונקל להבין כי גם שכרו יבלע. לא יזכר, בלתי שמו יד למו פיו. ... מאתו יגונב! על אלה דאבה נפשינו, וכהמס דונג! לבבינו [יכה?] להרים צור מכשול ואבן נגף מלפני עדת ישרים. ועתה אליך איש [ירושלים! שמנו כל כסלינו! כך איש הנלכב מבטחינו! בין תבין אל [לבנו] מרחוק, להוציא המפעל הנשגב הזה לפעולת אדם, וממעמקי ל[בינו] נגיש תודה וברכה, יהי ה' אלדינו עמך גיבור חיל, בכל אשר [תפנת] תשכיל ושו"ש²⁰.

ד.

בעל הרשימה ר' אברהם גאגין, הוא כאמור, בנו של ר' שלום משה חי גאגין, מנכבדי חכמי הספרדים, דיין וממנהיגי העדה הספרדית בירושלים, ראש "בית אל", ישיבת המקובלים בירושלים, ומחבר ספרים (שאלות ותשובות "ישמח לב", "שמח נפש", "יריעות האהל" ו"שמח לב"), היה מליץ וחרזן, ואדם נאור שבשנת תרכ"ח ייסד בחברת ר' משה מלכה בית ספר ללימוד עברית, צרפתית ואיטלקית בירושלים, אבל פגעו בו קנאים, הדביקו במקומות פומביים פתקאות חרם על בית הספר באידיית ובלאדינית, ובית הספר בטל. בשנת תרל"ט נסתבך ר' שלום משה חי גאגין במחלוקת הגדולה בחברון לרגל דחיית ר' אליהו סלימן מאני מהרבנות ומינוי ר' רחמים יוסף פראנקו (החרי"ף) לרב במקומו. מטה הצבא במחלוקת זו נמצא בירושלים. ר' אברהם פינסו סופר כולל הספרדים, נלחם בעד ר' אליהו סלימן מאני, ור' שלום משה חי גאגין עמד בראש תומכי ר' רחמים יוסף פראנקו. שני מחנות הלוחמים ירו את חציהם איש בלב רעהו דרך העתונות. ה"חבצלת" היתה כלי-מבטאו של פינסו ואנשי מאני וב"שערי ציון" התבצרו גאגין וסייעת פראנקו. את מאמריו, כרוזיו וגילויי-הדעת של ה"מאניסטים" שנדפסו ב"חבצלת", כינס פינסו בקונטרס "מנחת קנאות, מזכרת עון". וגאגין וה"פראנ" קוסטים" אספו פרקים מה"ספרות" שלהם ב"שערי ציון" בקונטרס "דמעת עשוקים". גם ר' אברהם גאגין ניצב במערכות מלחמה זו ופרסם (בחתמת אג"ן) מאמר "שבועת שוא", בו נלחם את כבוד אביו שחולל מפניו ב"חבצלת". "הן הראו לי מאהבי עלה" ה"חבצלת" שבוע שעברה כתוב בו בקול קורא אשר הודיע לרבים הר' אברהם פינסו נ"י, אודות עניני חברון עה"ק תוב"א, דברים מכאיבים לב על הרב המופלא וכבוד ה' מלא רב משר'שיא מגזע אראלים ותרשישים קש"ת מוהר"ר ש"מ"ח צדיק אדוני אבי יצ"ו" — התחלת המאמר).

מאמרו ערוך למו"לי "שערי ציון" (ישאו הרים שלום אל ידידי עליון וידיין מו"ל "שערי ציון" נ"י), והוא ואחיו הצעיר ר' יצחק היו משנת תרל"ו עד תרמ"ג שותפים ליצחק גושיציני בדפוס ובעתונו "צערי ציון". בשנת תרמ"ד נפרד מגושיציני ושיתפו לבית דפוסם את הספרדים ר' משה פרץ ור' נחמן באטיטו. בשנת תרמ"ה נעשה מנהל בית דפוסם שמואל הלוי צוקרמאן שותף לבית הדפוס, ובאותה שנה חיסלו האחים גאגין את עסקיהם כמדפיסים ומכרו את חלקם בבית הדפוס לצוקרמאן, בבית דפוס גאגין הדפיס בן-יהודה את

(19) בענותינו הרבים.

(20) וששון ושמחה.

לוח הקיר שלו לשנת תרמ"ה, שהוציא בשותפות עם עוזר דוב ליפשיץ וראובן ריבלין²¹. על שער הלוח נאמר: "דפוס אג"ן ע"י המנהל ש. צוקרמאן".

את ספר "אהל מועד" לר' שמואל בר' משולם ירונדי שהוציאו האחים גאגין בשנת תרמ"ו, נדפס בבית דפוסו של שמואל הלוי צוקרמאן, מנהל בית דפוסם ושותפם לשעבר, והשם אג"ן כמדפיס כבר איננו מתנוסס בשער הספר. ספר זה, ספר הלכות למחבר קדמון, נמצא בכתב יד בשיבת גאגין. בתרמ"ו נדפס חלקו הראשון עם פירוש "מכסה לאהל" לסבם רח"א גאגין, שבו ציין את מקורות הדינים להלכה, ור' שלום משה חי גאגין הוסיף לספר פירוש "יריעות האהל". החלק השני של ספר זה נדפס בשנת תרס"ד בדפוס ר' יצחק נחום לוי על-ידי ר' יצחק גאגין, שהוסיף לפירושי סבו ואביו הערות משלו. על חלק זה נתן ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים (האדרת), רבה של עדת הפרושים בירושלים, את הסכמתו בהוסיפו עליה הערות ל"יריעות האהל" ו"שמח נפש" לר' משה שלום חי גאגין.

לשם הדפסת "אהל מועד" יצא ר' אברהם גאגין בשנת תרמ"ו לפאריז לאסוף כסף מנדיבי ישראל בצרפת להוצאת הספר, וממאמר אחיו ר' יצחק ב"חבצלת" (שנה ט"ז, גליון 47; כ"ו מנחם אב, תרמ"ו), נראה כי הצליח במדה ידועה. הן כה דברי הכותב: "אסיר תודה אנכי אליכם אישים מטיבי חסד, רבני פאריז שריה רוזניה סגניה ונסיכיה, על כל הגמול אשר הטבתם עשות עם נפש הגר אחינועם יקר הערך וחכם הלבב כקש"ת אברהם גאגין יצ"ו עד כה והלאה נכון לבי כי עוד תוסיפו ותאזרו חיל לאמץ ברכים כושלות ברוח נדיבה לרגל המלאכה אשר לפנינו עבודת הקודש" וכו'. ר' אברהם גאגין נתמנה בשנת תר"ע לדיין בבית דינו של ר' שמואל נסים. הוא נפטר בי' בכסלו תרע"ח. באביב נעזרי (בגיל של י"ד שנה) ראיתי פעמים אחדות את ר' אברהם גאגין בבית אחיו ר' יצחק שהייתי רגיל לבקר אותו ולעיין בספרי הספריה העשירה שלו. היה לי אז הרושם שהאחים לא חיו בשלום.

21) בספרה "הספרים העבריים שנדפסו בירושלים" (ירושלים, תשכ"ג), רשמה שושנה הלוי על-פי ת. ד. פרידברג (מספר 362) את הלוח "וידעת היום" של בן-יהודה ועוזר דוב ליפשיץ, ירושלים, תרמ"ג. במהדורה השניה של ספרה זה («ספרי ירושלים הראשונים», ירושלים, תשל"ו), כבר רשמה (מספר 457) את הלוח של בן-יהודה ליפשיץ-ריבלין לשנת תרמ"ה, שנדפס בתרמ"ה, אבל השאירה שוב ושוב על-פי פרידברג את "וידעת היום" (מספר 417), אבל כבר הוכחתי במאמרי "לוחות קיר של א. בן-יהודה ושל י. ד. פרומקין" ב"חסד לאברהם", ספר היובל לאברהם גולומב (תשל"ל), שלוח "וידעת היום" לא הופיע כלל, כי אם המודעות בעתונים על הופעת הלוח נקראו בשם "וידעת היום". זה הטעה את ויליאם צייטלין לרשום ב"קריית ספר" את "וידעת היום" כשם הלוח ופרידברג נגרר אחריו.

שני שירים

מאת גבריאל פרייל

ערב־קיץ

בניח האגס

ההלם של־אבסכיו. הלא־סכיו
העלול להיות מרצח.
הרחוב הקיצי הנושם
קשיחות חרף.
תסיסת גזר באויר חולני
וללא־הפוגה תבערת תששות.

ביו קרבו לטורפו
מפריד קור־עקביש
בערב שבצעמו הוא חמקן
מצמיח סבינים יהירים.
פעם, אומרים, היה דק־סעם
חמד גנים במשים.

גלי ידע אימתני בדפוס, באויר.
הפריחות שקרצתיות, כל תלון נבוך,
מבבנים, האפוק המסעיר של שר,
דקות המשמעות שלו, עצמו הייני –
מקבילות אולי לאיזה פרי, בניח האגס
בנצנוצי חום־זהבהב, ברמזי ירקרק־אדמדם
ובמשהו פגורי מטתו עובר בו כאלו
עוד נשלחות בעולם הזמנות
לטעימה על שלחן ריהני
ואינך נתקל בצהררים מאחרים אלה
בזרות חדות בלתי צפויות
במרהק־מה מרמז־יד עשן.

מתקרב לביתה

מאת ראובן בריוסף

והעיר נאונה ונענה,
עיר שלם שיר שלום קיר האלם.
עולמות התנצחו למענה,
ולא דוכבו את הצלם.

עיר שלם שיר שלום גיר מקשה,
רק אני מתכונן, את שותקת.
אותו קיר שהנפש בקשה
עוד יעמד בעודה מתרפקת.

אני מתקרב לביתה.
אני עולה לירושלים.
תקותי כי תתן סנגינה.
הרי לא אוחל לה פעמים.

אני מתקרב לביתה.
אני עולה לירושלים.
רבשתי דירה בלי גנה.
עם גזזטרה גדולה בשמים.

סעד זה מדבר יהודה,
ומזה עיר שלם מחברת.
שם אחכה לתהודה
מן הפנגינה החוזרת.

אני מיחל לזמירה
שנעטה בפיי מלה.
בינתים אעסב בשמירה.
בין חומות אבנים אני הלה.

תַּפְלְתִי יְתוּמָה מִיַּעַד

מאת אביבה ברזל

הַזְמַן הַיָּרֵק

מאת רנה לי

א.

הַזְמַן הַיָּרֵק עֵבֶר.
 מְחוּגֵי-יָרֵחַן קוֹרְצִים לְעֵבְרוּ
 וַיּוֹרִים חֲצִיָּהֶם הַלְּאָה, הַלְּאָה.
 אֵיךְ שְׁאַדְמָה זֹאת אֵינָה נִלְאִית
 אֲפִילוּ לְהִנֵּעַ
 אֵיךְ שֶׁהִיא חוֹמַקֶת הַרְשֵׁ-חֶרֶשׁ
 תַּחַת פְּפוֹתֵינוּ הַשְּׂמוּחֹת בְּבִקְשָׁה
 מִסַּבְּכַת אוֹתָנוּ בְּקְמוּרֵי-עֶפְרָה,
 וְאָנוּ מוֹסִיפִים לְרִדָּף אַחֲרֶיהָ
 עַד אֲפָסֵי הַשְּׂדוֹת הַצְּהוּבִים

ב.

בִּינְתִים שׁוֹב נִתְנַבְּחַת פֶּלֶכֶךְ
 הַדָּשָׁא בְּהַצְרָנוּ.
 נִצָּנִים פִּתְחוּ סְגוּרָם.
 עֲלִים חֲדָשִׁים עָלֵינוּ בְּשִׂיחַ.
 וְהוּא כְּנִטוּעַ בְּחִלּוּמוֹ.

בִּינְתִים שׁוֹב צִמַח שְׁעָרַי.
 נִתְאַרְכוּ צִפְרָנַי.
 עוֹד עֲדוֹת לְהַמְשִׁכִי.

מִיּוֹם לְיוֹם הוֹלַכְתָּ וְנַעֲשִׂית
 דוּמָה-יוֹתֵר לְרוֹבִינְזוֹן קְרוֹזוֹ:
 אִי-אָדָם.

הִיא נוֹדֶדֶת מַעַל לַגְּנוֹת
 כִּיהוּדֵי נוֹדֵד שֶׁל שָׁנָל
 וְצָרוֹר פְּעוּט נוֹקֵב אֶת כְּתַפְּהָ:
 תַּחֲנִינָה מִכְחִילָה מְרֻטֶטֶת
 לְצַד תּוֹדָה בְּקִטְיַפָּה יִרְקָה,
 דְּמַעָּה אֲדַמָּה מִבְּעַפְעַת
 בְּגִבּוּשׁ חִיּוּכִים שְׁקוּפִים,
 אָרִיג יְהוּדֵי — מְלֹאכֶת-מַחְשָׁבֶת —
 שְׁתֵּי יְאוּשׁ עֵרֵב תַּקְנָה.
 נִמְלֶטָה מִתּוֹכִי וְאֵינָה יוֹדַעַת
 הֵיכֵן לְפָרֵק אֶת הַמֶּשָׁא.

אֵךְ אֲנִי יוֹדַעַת שְׁלִכְמוֹף
 תַּצְנָה תַּפְלְתִּי מַעַל לַגְּנוֹת
 בְּצַפּוֹר פְּצוּעָה, וְרִסּוֹקֶת כְּנָף
 תַּפְרָכֶם בְּבִצָּה רְדוּדָה
 (לֹא תַפְרִץ רְקִיעִים,
 לֹא תִקּוֹב תְּהוּמוֹת
 לְהֶאֱסֵף אֶל הַמְּנוּחָה).
 וְאֲנִי אֶעֱמַד לְמוֹלָה רַפְתִּיָּדָה,
 לֹא אֲשַׁקִּיט כְּאֵבָה,
 לֹא אֲחִישׁ אֶת מוֹתָה,
 לֹא אֲפָרֵק מִשְׁאָה.
 תִּגְנוּעַ עֲצָמָה, מְקַשָּׁה בְּמוֹתָה,
 וְצָרוֹרֵי יוֹסְתָאֵב עַל כְּתַפְּהָ הַשְּׂמוּמָה.

שלמה צמח: הגיונותיו ודעותיו על הספרות העברית החדשה

מאת יצחק ברזילי

א. חייו ועיקרי מחשבתו

קרוב לבן תשעים היה צמח ז"ל כשנסתלק מעולמנו (חשון, תשל"ד) ובמשך למעלה משני דורות היה דמות מרכזית בספרותנו. ראשיתו כיוצר ומבקר שייכת לסוף ימי מגדלי, לשנים שקדמו למלחמת העולם הראשונה; לעיצומו הגיע בימי א. שלונסקי ונ. אלתרמן וילח"א ס. יזהר ומ. שמיר, בשנות השלושים, הארבעים והחמישים, ועל מלוא אונו הרוחני וצלילות דעתו שמר בימי גל "הצעירים" האחרון, י. עמיחי, ד. שחר, א. ב. יהושע ואחרים. שותף היה לעשייה הספרותית שלנו משלושת הדורות האחרונים, שותף ביצירתו של הסיפור הישראלי הקצר, הרומאן והדרמה. אך עיקר כוחו היה בתחום ההגות, וביטוייו בספריו המקיפים והשיטתיים על היפה (מוסד ביאליק, תרצ"ט), ועל השחוק (מוסד ביאליק, תש"ח), בפובליציסטיקה רחבת־ממדים ועשירת־עניינים ובביקורת והערכה ספרותית. הרבה קלט ולמד, והרבה כתב ולימד. מבית אבא שבפלונסק הביא אתו גירסת ילדות ונעורים, שמושרשת היתה במסורת הלמדנית הגדולה של יהדות פולין וליטה, חמש שנות עשייתו בצרפת (1909—1914), בסורבונה שבפריז ובבית המדרש ללימודי החקלאות בנאנסי, הקנהו דעת עולם ותרבות המערב. שנות המלחמה והמהפיכה ברוסיה, שטילטלוהו לבית הוריו, לורשה ולאודיסה, החיו בו והעמיקו את שרשי הווייתו היהודית והעמידוהו על ייתודה של התקופה בקורותינו. עם שובו לארץ ב־1921 נסתיימו שנות נדודיו, אך לא שנות לימודיו. מתמיד היה צמח במשך כל חייו ועד יומו האחרון לא פסק לקרוא וללמוד. שלשה נופי חיים ותרבות אלה, של יהדות מזרח אירופה, של צרפת והמערב בכלל, ושל ארץ ישראל החדשה, הם הם המהווים את מרחב חייו של צמח. מהם הוא יונק ובהם הוא מוצא את חיותו השלמה.

הוא לא התמרד על תורת נעוריו, משנת בית מדרשו. להיפך, מתוך געגועים והתרפקות הוא העלה אותה תמיד על לבו¹. לאמרותיה הצרופות ולפניני מחשבתה והסתכלותה נזקק היה לעתים קרובות בכתב ובעל פה. היא לא רק העשירה את סגנונו אלא אף שמרה על רוחו. לכשהוטל לצרפת המתפקרת של ראשית המאה שלנו ונחשול הניהיליזם עבר עליו, "לא הטביעני. את הכל סביבותי סחף האור המתעה הזה ואני את נפשי הצלתי. הן, תורת בית מדרשי ואהבת ארץ אבות ולשונה, הן שעמדו לי בשעת צרה"². כשהוציא אנדריי מורוא את ספרו על פרוסט (1949), ובו כתב ש"סגנונו של פרוסט וצירופי משפטיו הארוכים והמפותלים וקצבם ושטפם והחיבורים שבהם והמתחות שבהם מעלים על הדעת את השקלא וטריא התלמודית", השיב צמח כנגד סברה זו ש"גוזמה" היא, וכך כתב על סגנון התלמוד: "המשפט בתלמוד קצר, מצומצם, מחזיק את המרובה, גברי,

חותך ומן המוגמר בו, ואינו נזקק למה שלפניו ולמה שלאחריו. אלא שלא נתנו בו סימני הפסק ונראה הוא מצדו הטיפוגרפי ממושך ומעונב ומסובך בעינינו הרואות אותו ואינן מכירות אותו³. באמצע שנות השבעים של חייו היה צמח כשכתב את מאמרו־מחקרו המקיף על „החסידות בפלונסק“, ואין כמוהו לעדות מה קרוב נשאר לו עולם זה, על גדוליו וספריו.

מכרעת לא פחות לגבי אמונותיו ודעותיו ועיסוקו הספרותי היתה תקופת שהותו בצרפת. כאן רכש לו על בוריה את הלשון הצרפתית ונעשה בן־בית בכל הזרמים החדשים של האמנות, הפילוסופיה והספרות של הדורות האחרונים. התמזגותם של שני יסודות אלה, היהודי והכללי, בהוויתו של צמח, היא המאפיינת את דמותו ופרי רוחו. כל מה שכתב משובץ תמיד במסגרת הסתכלות ודיון רחבה. לא רק גופי תרבות שונים נתמזגו בו ללא קרע וסתירה, אלא גם ספיקות רוח שונות: שכליות בהירה ומנתחת עם ראייה אינטואיטיבית חודרת; שיקול־דעת פילוסופי עם רגישות לדברי שירה ויופי. רוח הרמונית זו טבועה גם בדעותיו על מהותה ויעודה של ספרותנו בהווה ועל היחס שבינה לבין ספרות עברנו מזה ולבין ספרויות העולם מזה. בספרותו של עם ראה צמח את הביטוי האותנטי לייחודו ולעצמותו הלאומית. אמנם העם הוא שיוצר את ספרותו, אולם היא חוזרת ויוצרת אותו⁴. מכאן מסקנתו היסודית, שערכה של יצירה וחשיבותה נמדדים בראש ובראשונה במידת עמידתה בתחום עמה ותרבותו; במידת יניקתה מנכסי עברו מזה והשימוש שהיא משמשת אותו בהווה מזה.

כחסידו של אחד העם וכמעריצו של ביאליק, אך בעיקר כנאמנו של בית־המדרש הישן, היה צמח כל ימיו חסידה של המשכיות ורציפות תרבותית. בתשתיתה של תרבות האומה החדשה, הוא הדגיש ושנה, מוכרחים להשתלב כל יסודות תרבותנו ההיסטורית. „באחת אני בטוח“, כתב בתרע"ט, „ספרותנו הצעירה לא תותר אף על שעה אחת מאלפי שנות קיומנו. וכשם שלא נוותר על שופטים ואיוב, על הקבלה והחסידות, כן לא נגרע מאומה מן המידות הטובות והנעלות אשר לקחנו מן האריים והטמענון בקרבנו“⁵. רומאן אחד כתב צמח, אליהו מרגלית (ורשה, 1921), על חיי האינטליגנציה היהודית בפריז בראשית המאה שלנו. אחד הגיבורים, האדריכל קלוזיה, תיכן תכנית של בית העם העתיד להיבנות על הר ציון, ומשהראה אותה לקליינבוים, אלה היו דבריו:

הרוח המרחפת על הבנין הזה ... יש בו הבעה של חדווה זרה ... של בשריות גסה, המונית ... זהו תנכי יותר מדי ... מין גטע זר, שאנו מחוייבים לקצצו ולעוקרו בלי רחמים. ואם לעצתי תשמע, תסע לפראג, לבוקובינה, לנפות וולין, הסתכל בבתי־כנסיות עתיקים. באוהלי צדיקים אשר בבתי העלמין, תראה ארונות־קודש ... ואזי תמצא את הקווים הנכונים והישרים, את המסלול המוליך אל הנשמה והיצירה העברית עם כל הדכדוך הטהור והנעלה שבה ועם אותה ההתפשטות הזכה המדבירה תחתיה את חיי הבשר וכל אפסותם⁶.

ברור, לא במקרא בלבד ראה צמח את הבסיס לתרבות ישראל העולה בארץ, אלא בכל נכסיה של היהדות ההיסטורית. ועוד דוגמה לאותו עניין, מתקופה יותר מאוחרת. כשיצא בשנות החמישים מלך בשר ודם למשה שמיר, וגרשון שקד הצעיר טען שהגיע הזמן לסלק מתכנית הלימודים של בית הספר

התיכון בארץ את אהבת ציון למאפו, ואולי אף את יל"ג, ולהכניס במקומם את היצירות החדישות, מפני שהמגמה החינוכית בארץ היא "אנטי-גלותית ביסודה", השיב לו צמח בזו הלשון:

כשאתה אומר להשכיח מלבו של ישראלי את גלותו, על כרחך אתה משפיל רום ערכה של השיבה למולדת!... מעולם לא היתה שיבת-ציון חוף מבטחים אלא אניה סוערה. לפיכך יפה שיהא קורטוב ממוראה של גלות על שבי ציון וגואליה. אומה שבחלק השלישי של שנות קיומה שרויה היא בארצה ובשני חלקיה נודדת היא בגלויותיה אי אפשר לה להתעלם ממזלה ולא יבולע לה.⁹

כנגד כל נסיונות של קיצוץ בהוראת ספרות העבר לשם הרחבת חלקה של ספרות ההווה, טען צמח שיש בכך משום החלפת הוודאי בספק, את שנתקבל על ידי דורות רבים כנכסי צאן ברזל בתרבות האומה במה שעדיין הוא טעון אישורם ואימותם של ימים יבואו:

שירי הלוי עמדו שמונה מאות וחמישים שנה, בקירוב, ואספו כוחות יקר וגדלות להוסיף ולעמוד כהנה וכהנה... והוא הדין בפרוזה. אהבת ציון עמדה למעלה ממאה שנים... ואין כל ספק שתוסיף ותתקיים עוד מאה שנים במדינת ישראל. כלום פרוזה זו הנשמעת כאן בשעה זו, קולה יהא נשמע לאחר עשרים שנה?... אין אותו בולמוס לפריקת עול תורה אלא סימן של עייפות רוחנית. ואומה אשר עייפה נפשה לשאת עמסן של תולדות חייה, על כרחה היא מרוקנת את הווייתה וזכות קיומה בטלה, ועד מהרה סופה שתסתלק מן העולם.¹⁰

לא המשכיות לשמה דרש צמח, אלא לשם שינוי והתקדמות, לשם היענות לתביעת הדור וצרכיו. הוא ראה את תרבות העבר כ"בית קיבול ומצע", שמתוך מזיגת החדש בה ניצלת הספרות ומתגברת "על כל אבני הנגף שההתפוררות הרוחנית בדורנו מפזרת אותן בכל הדרכים"¹¹. יתר על כן, ספרות מדשדשת במקומה ואינה מתקדמת עם רוח הזמן, סופה חיקוי ואבדן כוח היצירה והמקוריות. משום כך ביקר בהריופות רבה את נוסח מנדלי שהשתלט בספרותנו בראשית המאה והשקיע אותה בחוסר אונים ותעיייה ללא דרך וכיוון. כבר אז (תרע"ט) — הוא עדיין בראשית דרכו — טען שעל הספרות העברית "לעזוב את תחומי הנחותה דרגא, להיפטר מתעודת עניותה ולהטיל מעליה את בלויי הסחבות... להתאזר רגש אחריות רב ולדעת כי הגיעה שעתה"¹².

גישה מאוזנת ומתונה דרש גם בנוגע ליחס שבין ספרותנו ולספרויות הזרות. אמנם בראשית דרכו, שנים מועטות לאחר צאתו את צרפת וכתגובה על הזרמים הניהיליסטיים שנשתלטו בה, פסל כאילו מעיקרה את השאיבה ממקורות זרים. "הגיריה הסתמית אחרי מהלכי אירופה", כתב אז, "תהיה בעל כרחה סם מוות לגו. אנו צריכים ללמוד את המערב התרבותי, לדעתו, אולם לא למען חקותו, רק למען הסר מעלינו את עולו, את פחדו ואת מרותו. עלינו לדעת את אירופה במידה כזאת, עד שנוכל גם להילחם בה ולבטלה בלבנו"¹³. אולם שנים לאחר מזה הקהה במקצת עוקצה של עמידה קיצונית זו והבדיל בין יסודות שונים שבתרבות המערב, מהם שהכשיר ומהם שפסל. לא ערער עוד על כשרותו של "היסוד היווני" בה, זה שהפרה את הפילוסופיה, האמנות והמדע של עמי אירופה.

שטות תהא לומר, שתבוא יהדות בתימינו, יהדות של שיבת ציון, ותנעל שעריה לפני קנייני רוח הללו והשפעתם. אדרבא, כך צריך לומר: כבר מסורת עתיקה בידנו, שהשאיבה ממקורות אלה, סם חיים היא בשביל היהדות — המרחיב אפקי שמיא ומרענן ומדשיא אדמת הורתה.³⁵

הוא לא שלל גם את „כשרותו“ של מה שהוא כינה בשם „היסוד השני“ בתרבות המערב, והוא, „חלקה המקורי של כל אומה ואומה שבאומות אירופה“, צלילות ההבעה של הצרפתים, למשל, הפשטות והשכל הישר של הבריטים, „והרומאנטי, המעונן, המסובך והקנאי ואף המעמיק“ של הגרמנים.³⁴ אולם בכל עוז רוחו ויכולת ניסוחו נלחם נגד קליטתו של „היסוד השלישי“, והוא, „היהדות המעוותת, המופשטת, המושחתת, הצדקנית, הצבועה שנטמעה בתרבות זו“, על רגש החטא, האשמה והאמונה בשטניות האדם שהדביקו לה והעלו בה לכדי נדבכי השקפה יסודיים, ועל הינתקותה מהיסוד הארצי שביהדות.³⁵ על הספרות העברית, הדגיש חזור והדגש, לשמור על ייחודה ועצמיותה ולשמם כלי ביטוי ועיצוב כאחד של האחרות שלנו. מותר, כתב, ופעמים אף רצוי, לקלוט מהחוץ, אך לא על מנת להשתעבד לו ולהתכחש למיוחד ולמקורי שלנו. אסור שספרותנו תיהפך לביב בו נשפכת כל הפסולת הזרה.

ועוד מושג יסודי העלה צמח במשנתו, ומרכזי הוא במחשבתו על ספרותנו וייעודה. כוונתנו „לארצי“, שאת היפוכו ראה ב„נכר“. שיבת ציון, כתב, „משמעה שיבה אל הארץ בשביל לנטוע את הארצי בלבבות השבים ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות, ולחזק ניצניו שכבר התחילו נראים בתחום המושב של יהדות רוסיה, עד שיעלו את עצמם למדרגה של תרבות עליונה — כלומר ישבו למעלתם הראשונה.“³⁶

ארצי זה, מהו? „הוא המכוון והמדריך את הפנים, את הנפשי, הרגשי, המוסרי, האמנותי, הפילוסופי, את הנימוס, את המנהגים; הוא המעכב והמצמצם והכובש את היצרים הרעים והמחזק את הנטיות הטובות והנאות.“³⁷ אין ספק, תפיסה זו של הארצי, ברוח תורתו של א. ד. גורדון היא ואף הד של תורות אחד העם נשמע בה. מבוססת היא על המחשבה, ששורש כל תרבות בארץ הוא „הגם שאוויר מרומים אווירה, לעולם עומדת היא הכן על הארצי הנרקע מתחתיה. בעומקי הקרקע היא משרגת שרשיה וגופה הסוער והשואף לגבהי־שחקים יונק כוחות עלייתו מאדמת המכורה“³⁸. לא זה בלבד שאין בארצי זה משום ניגוד והתכחשות לרוחני ולמוסרי שבתרבות האומה, כשם ששרו וכתבו עליו משוררי ישראל וסופריה מתקופת התחייה, אלא להיפך, השגי הרוח והמוסר הם פרי העליון, הנכסף. אין בו, איפוא, משום קידוש החומר והגשמיות הגסה כערכים לעצמם. קדושה כזו, טוען צמח, זרה היא ליהדות, ועל כך הוכיח את ביאליק, שב„אריה בעל גוף“ וב„מאחורי הגדר“ הלך שולל אחרי תפיסה מנדליתית זו. פירושו הישתלות טבעית לשם יצירת הווי־חיים עצמאי בתנאים של חופש, לשם הולדה של תרבות המעלה את האדם לדרגת קיום עליונה. ברורה התורה כתורה, אולם אם תורת חיים בה — ספק הוא. הן סוף סוף ניתן לשאול: ארצי זה, כשהוא בפני עצמו, ומעורטל מכל יסודות טרנסצנדנטליים של אמונה ודת

— מה כוחו ויכולתו ומה הערובה בו לפתח ולשמור את ייחודנו ואחרותנו? ועל כך לא השיב ולא יכול היה להשיב צמת. לחינם השתער, איפוא, על ברוך קורצווייל ז"ל, שכמוהו דאב אף לבו על מצבה הירוד של ספרותנו, אלא שאת שורש הרעה ראה לא בחולשת הארצי, כפי הגדרת צמת, אלא בהסתלקות הקדושה מחיינו ובהשתלטות החילוניות בהם.²⁰

ב. הנחיות בביקורת הספרות

דעות אלה על המשך והתחדשות, יניקה מהחוץ תוך שמירה על הפנים, ארציות ונכר, קניימיה ערכיים הן נותנות בידי המבקר לשם בדיקת היצירה מבחינת חשבונה של האומה, אולם לא מבחינת ערכה האימננטי, האמנותי. אולם אף לצד זה של הבעיה הקדיש צמח את הגותו, וכמה וכמה גופי תורה העלה בידו.

קור-מנחה עליון לצמח בהערכה וביקורת, והוא, האמת. וזו, שני פנים לה במשנתו, האחד מכוון כלפי עצמו, כמבקר, והשני כלפי היוצר והיצירה. אמיצת לב היא ביקורתו, ללא משוא פנים, וממוראם של גדולים ובעלי מוניטין אין עליה. אף אם לא מחמיאה היא תמיד המסקנה שהוא מגיע אליה ביחס ליצירה, לעולם אינו חת לפרסמה ברבים.

משהגיעה (הביקורת) מכוח מחשבתה, העמלה והטורחת, אל אמימה, הריהי נותנת לאמת שלה כל גינונה וכל תשועתה. אינה יראה מאימת הציבור התקיף בדעתו, אינה נכנעת לסמכות ואינה נרתעת לאחור מפני נחשול הזמן עם אמונותיו ודעותיו, שקם עליה לשפטה ולהעבירה מן העולם. כל גינונה וכל תשועתה היא נותנת לאמת שלה כי אין לה דבר מלבדה.²¹

כך נהג כלפי מנדלי וביאליק, שניאור, ברקוביץ, פייכמן ועגנון, ועל אחת כמה וכמה כלפי הצעירים יותר, ש. שלום, נ. אלתרמן, ל. גולדברג וילח"א מ. שמיר, ס. יזהר, א. מגד, י. עמיחי, א. ב. יהושע ואחרים. לשמה, לשם הגנה על אמונותיו ודעותיו, נסתכסך לעיתים בפולמוסים חריפים עם בני זמנו.

חשוב יותר מבחינת הספרות הוא השימוש האחר, האימננטי, שהוא עושה בעיקרון האמת, והוא, בהערכתה של היצירה גופא. כל ימיו עסק צמח בתורות הנוי השונות, החל מזו של קאנט, דרך אלה של שילר ושופנהויאר, וכלה בתורות האחרונים, מהאסכולות של מרכס, פרויד והסימנטיקונים; ובסופו של דבר הגיע למסקנה, שאין כל מעבר מתורות אלה לאיזו שהיא שיטה של ביקורת. הסימנטיקה, טען, שעיקר עסקה בשירה.

הזירה עצמה מן ההערכה, ועל אחת כמה וכמה שלא היה בפיה לומר כלום על הפרוזה... לתורת פיוט משלה לא הגיעה, ומעולם לא מצאה חיבור בין הרעיון הפיוטי ובין לשון הדמויות המכוסה לבין צורותיה של השירה... (התורה) המרכסיסטית, שעשתה הרבה בפירושה של הפרוזה, אין בידה לומר כלום על שיר לירי של יחיד שאין בתוכו ממשאם ומתנם של בני אדם בחברה... (והתורה) הפסיכואנליסטית... עסקה לא היצירה לפנייה בתורת יצירה... אלא במנגנון הנפש שהביאה לעולם, דבר שרשאית הביקורת לוותר עליו ולהסיר דעתה ממנו.²²

שולחן ערוך שיתן לנו את דיניה וחוקיה של הערכת היפה אינו מן

המצוי, איפוא, ואי אפשר גם שיהא מצוי אי־פעם. כל יצירה אמנותית ראויה לשמה מיוחדת היא ובבחינת גילוי חד־פעמי שאינו חוזר. לפיכך, חייב המבקר לשאוב את כלי בחינתו מהיצירה עצמה ולא מאיזו שהיא תורה חיצונית, אפריורית, מאידך, סבר, שאסור בבדיקתה של יצירה לסמוך על אימפרסיוניזם שטחי גרידא, חסר אמיתות ודעות. בכך לקתה, לדעתו, הביקורת של י. פיכמן, ומשום זה מרפרפת היתה ולא נחרתה בלב²².

צמח החשיב את הצורה ביצירה, בשירה בעיקר ובסיפור הקצר. כשעלתה בצרפת בראשית המאה שלנו תורת „החרוז החפשי“, התנגד לה, כיוון שלדעתו מהווים החרוז והמקצב יסודות מהותיים בשיר, מכשולים טבעיים והכרחיים שעל המשורר להתגבר עליהם בדרך החתחתים של היצירה²³: „כי לא יתגלה המרץ הפיזי... אם לא ייתקל בכוחות מעכבים מבית...“²⁴. האמנות היא מאבק על מתן צורה בחוסר סרבני: „הדבר האמנותי הולך ונבנה על ידי כיבוש החומר שהוא נשמע לך ומורד בך כאחד“²⁵. והוא דינו של הסיפור הקצר, הנובילה. עבר ארוך ומכובד לו בספרותנו, מימי „מכירת יוסף“, „שמשון ודלילה“ ו„רות“, עד ברנר, שופמן, ברקוביץ, עגנון והזו. משום כך מחוייב הבוחר בסוג יצירה זה להיות מדקדק בסגנון ומצמצם בלשון יותר מאשר ברומאן רחב־המידות. „עצם הקיצור שבסיפור תובע את שלו“²⁶. צורה זו מחייבת גם מידה של איזון בין היסוד הסיפורי והתיאורי, ושלא יהא האחד מכריע את השני²⁷. אולם היכולת הטכנית בלבד אינה מספיקה. יש והמשורר שולט בכל כללי השיר, אולם הכלל העולה מפרטיו „שמא עוד פחות מפרטיו“²⁸.

מעל לכל תבע צמח מיצירה שחתומה תהא בחותם האמת, כלומר, שתהא ביטוי למראות ורגשות המסעירים את לב האמן וכופים עליו את היצירה. ואם אמת זו אין בה, כלום אין בה, משום כך תרה עינו תמיד אחרי מראותיה של יצירה, אם ראיית אמת בהם; וקשובה אוננו לצליליה, אם אותנטי ואמיתי הצליל ולא שאול ומלאכותי. הווה אומר, את מבחנה של יצירה ראה בראש ובראשונה במקוריותה. היוצרים הגדולים, כתב, שקספיר, גיטה, פושקין, פרוסט, מנדלי וביאליק, „עשו דבר שלא היה עוד בעבר כמוהו. יש בהם התחלת דבר. אין בהם חזרה והעתק וחיקוי למה שכבר נעשה. לא היתה לפניהם דוגמה או תבנית שיעשו על פיה. מתוכם ומקרבים ומלבם וממעמקי הויתם הוציאו את הדברים שיצרו“²⁹. סמוכה אמנם האמנות על שולחנה של המציאות, אולם תוך תהליך העברתה ממציאות דברים למציאות של מראות, „תוספת ישות“ היא מכניסה בה, אותו קורטוב של ייחוד־הסתכלות בו חונן היוצר, ותוספת זו היא הקובעת. „בלא ייחוד קשה זה אין כלום. לא ישביעו המזווים המלאים של אחרים ולא יושיעו תשעת הקבים של אחרים. ייחוד קשה זה משמעו — הקב האחד משלך, כזית אחד של פת עמלה מהעיסה שלך“³⁰.

ג. בתוככי ספרות הדור: 1. על ביאליק ועגנון

עם אמת־מידה זו של אמת־מקוריות בידו יוצא צמח לבדוק את הספרות העברית של זמנו, ובמידת הדין הוא נוקט ולא במידת הרחמים והחסד. לא היה אדם שאותו אהב כה ואת יצירתו העריץ כמו את ביאליק. ביצירתו ראה „נקודת

רום בשירה העברית" על פיה נמדדת רמת כל היוצרים האחרים.³¹ שירתו היא היא שקבעה את "הפרצוף הרוחני והנפשי של הבחורים בתחום המושב", והיא היא שנתנה "שמים חדשים מעל לראשינו".³² אולם כל זה לא עצר בעדו מלבקר קשות על שב"אריה בעל גוף" וב"מאחורי הגדר" שלו נרתם למרכבתו של מנדלי, לדביקותו הנלהבת בחומר ולשירת הלל ושבח על גילוייה הנמוכים והגסים של המציאות. "ולא שם אל לבו כי הדרך הזאת מוליכה סוף סוף אל מדבר שממה... נצבר תל גבוה בין ביאליק המשורר ובין ביאליק המספר... הראשון היה בן חורין וישחרר את השירה העברית החדשה, השני היה משועבד וישעבד את הפרוזה העברית".³³

דברים עוד יותר חריפים כתב על יצירות ש"י עגנון ז"ל. בין היחידים היה בביקורת העברית של הדור האחרון שלא הצטרפו למקהלת מהלליו ומשבחיו. הוא לא נתלהב מעגנון "הישן", זה של הכנסת כלה ואורח נטה ללון, ופחות עוד מעגנון "החדש", זה של תמול שלשום וספר המעשים. כנגד הכנסת כלה טען שמעמק הבכא של מנדלי יצא, כשם שמאותו מקור יצאו גם נפש רצוצה לש. בן ציון ו"התלוש" לי. ד. ברקוביץ. לדעתו, הביא הספר בשעתו אך מפחגפח לכל אלה שחיכו לעלייתו של הרומן העברי החדש. "שוב הליכה מדפוס הווי לדפוס הווי, ממנהג למנהג, ממצווה למצווה וממעשה למעשה". אמנם "הליכה זו רב מאד חינה, אבל ייחולנו לדרך אחרת".³⁴ גם את אורח נטה ללון ראה כ"רומן נדודים והרפתקאות" שנוסח מנדלי טבוע בו. ריבוי בו שעגנון לא הצליח להשתלט עליו. סמליות המפתח הינה רופפת מדי כדי להביא את היצירה לידי אחדות פנימית. אולם על חיצו השנונים ביותר שמר צמח כנגד תמול שלשום. "רומן עברי כהלכתו" מימי העלייה השנייה צריך היה להיות, אולם דבריו אינם יוצאים מגדרם של "רשמים, שקטעי כרוניקה של מאורעות ותיאורי הליכותיהם של בני אדם, שהכל ידעו אותם, משמשים בהם בערבוביה".³⁵ חלקו הסמלי, "פרי מצוקה הוא של בנאי שאינו יודע כיצד מעלים את הגג על בנינו (ו)הוא נמלט אל תוך החשיכה". מפני שנסתבך ולא ידע איך להביאו לידי גמר, "יצא וזיווג עולם רחוק ונכרי לעלייה השנייה וזיווג זה הוא שהביא את פרשת בלק לשם"³⁶. לא רק שהיצירה היא חסרת אחדות מבחינת המבנה שלה, אלא שמעיקרה אינה מקורית, וכליה ונוסחה שאולים מעולם זר ורחוק:

שנים רבות ישב עגנון בברלין בימי מלחמת העולם הראשונה ובימי וויימאר. הוא קרא את ספרי "המודרן" או שמע עליהם. ואפילו קרא (או שמע) כל פרשת הוויכוחים עליהם בספרות הביקורת של גרמניה בימים ההם... וכיוון שעניין של טכניקה ותחבולות כאן ושל גנוני ספרות, יודע עגנון היכן מפתחותיהם וכיצד פותחים בהם כל מנעולי הגניזות. ואין שום חידוש בפרשה זו לעצמה. זכיה מן ההפקר כאן ומן המוטל ברשות הרבים.³⁷

כשם שהוא מצא את מקורו של עגנון "הישן" במנדלי, כן הוא גילה את מקור עגנון "החדש" בקאפקא. מכיון שכך:

רשאי אתה לחתוך את גור הדין: כל שעתיך לכתוב בדומה לקאפקא, יהא פחות ממנו ואפילו לא יהא ממינו של קאפקא. הואיל וזה האחרון עניין של דמים הוא שאינם חוזרים לעולם. לפיכך דרכו

אינו דרך המלך לכל אחד ואחד אשר חננו אלהים בחזון-לב ושאר-רות. מיוחד הוא לאחד זה אשר נוסף על ברכת אלהים ירדה עליו גם קללתו. הווה אומר, כל מי שעושה כמותו ואינו כמותו, עושה מלאכתו רמייה³⁸.

אם כראות אמת שאין לערער אחריה יש לראות הלכה פסוקה זו או לא. לא מענייננו הוא כאן. כדוגמה למידת הקפדנות בה נהג צמח בעיקרון האמת שלו הבאנו העניין ולא לעצמו.

(מאמר שני יבוא)

קולומביה אוניברסיטה

- (1) שנה ראשונה, עם עובד, 1965, ע' 109 והלאה.
- (2) שתי המזוזות, מסדה, 1965, ע' 147; שים לב להשפעת "לבדי" ו"על סף בית המדרש" המורגשת בסגנון הדברים.
- (3) "שיירי קולמוס", בחינות, 1, מוסד ביאליק, פסח, תשי"ב, ע' 65.
- (4) עירובין, דביר, תשכ"ד, ע' 75-126.
- (5) "ספרות יגכר", בערוב הימים, מסדה, 1971, ע' 35, ובכתבי האחרים.
- (6) "בעבותות ההוי", מסות ורשימות, מסדה, 1968, ע' 61.
- (7) ספורים, כרך שני, ירושלים, תשכ"ו, ע' 13.
- (8) שתי וערב, עם עובד, 1959, ע' 212.
- (9) שתי המזוזות, 174-175.
- (10) אדם עם אחרים, ניומן, תשי"ד, ע' 76-75.
- (11) "בעבותות ההוי", מסות ורשימות, ע' 59.
- (12) שם, ע' 58.
- (13) "ספרות יגכר", בערוב הימים, ע' 25.
- (14) שם, שם.
- (15) שם, ע' 28 והלאה.
- (16) שם, ע' 27.
- (17) שם, שם.
- (18) שם, ע' 23.
- (19) שם, ע' 12-13.
- (20) "דרכים של ביקורת", עירובין, ע' 157.
- (21) "מה בין ספר וסופר וקורא למבקר?", בחינות, חוב. 11, סתיו, תשי"ו, ע' 13-14.
- (22) "יעקב פיכמן המבקר", שתי המזוזות, ע' 21-28.
- (23) "שיירי קולמוס", שתי המזוזות, 87-88.
- (24) "תוכן וצורה", אדם עם אחרים, ע' 255.
- (25) על היפה, ע' 340-341.
- (26) "התחלות", בחינות, חוב. 9, סתיו, תשט"ז, ע' 17.
- (27) אדם עם אחרים, ע' 146-147; "תשואת הוייתם", בחינות, חוב. 2, תמוז, תשי"ב, ע' 15, 17 ועוד.
- (28) אדם עם אחרים, ע' 107.
- (29) על היפה, ע' 336.
- (30) שתי המזוזות, ע' 90.
- (31) עירובין, ע' 70-74.
- (32) דפי פנקס, מוסד ביאליק, 1972, ע' 216.
- (33) "בעבותות ההוי", מסות ורשימות, ע' 53.
- (34) "מסכות ותרפים", שתי המזוזות, ע' 136.
- (35) שם, ע' 137.
- (36) שם, שם.
- (37) שם, 133-134.
- (38) שם, 132.

על הדיבור הסמוי ב"מיכאל שלי"

לעמוס עוז

מאת לב חקק

מבחינים כיום בארבע צורות הגשה של דיבור המעוצב בסיפור: א. דיבור ישיר. ב. דיבור עקיף. ג. דיבור נמסר, בו המספר מוסר, בלשונו שלו, את המשמעות הרעיונית-מושגית של דברי הדובר, תוך הבלעה של הטון והסיטור-אציה הרגשית של הדובר («הוא דיבר על ישראל באהדה רבה»). ד. דיבור סמוי או משולב¹, שנאמר בלשון המסירה של המספר, ובו בזמן, למעשה, לפנינו דברי הגיבור הסיפורי הבדוי. קטע סיפורי, שבו יש דובר גלוי, אך עם זאת אנו שומעים בו גם קול נוסף (בד"כ של המספר) — הוא קטע של דיבור סמוי. בדיבור כזה יש פעולת גומלין בין קולות של שני דוברים או יותר: דובר אחד בקטע סיפורי מסויים הוא הדובר הגלוי, הפורמאלי, שקל לזהותו, ודובר שני באותו קטע הוא הדובר הסמוי, שקולו מתווסף על קול הדובר הגלוי. כאשר קול אחד הוא של המספר וקול אחר הוא של הגיבור הבדוי, משתלב האחרון בדברי הראשון, נכנס לתחומם, דבר שניתן ללמוד מהסגנון והמזיגה בין לשון המספר ללשון הגיבור, למרות היעדר סימן-היכר חיצוני לכך. במקרה כזה, נמסרים דברי הגיבור הבדוי בעקיפין מפי המספר, ועם זאת הם כאילו נאמרים במישרין מפי הגיבור. דמות המספר, החי בנפש גיבורו הבדוי, נמזגת לכאורה בדמות הגיבור. לכאורה, שניהם מדברים בלשון משותפת. למעשה, למרות שהמספר מעביר את רשות הדיבור לגיבור הדובר, הוא שומר על הרסן בידו, צופה בגיבורו ומבקר את דבריו. אמצעים שונים של הקשר ושל דרכי עיצוב יכולים להעמיד אותנו על כך, שלפנינו דיבור סמוי. אוצר המלים של הגיבור, מידת עידון לשונו, תוכן דבריו, אופן אמירתם ורמתם, עמדתו ביחס לדברים האמורים, הניבים החביבים עליו, מידת הרגשנות בדבריו — אלה וכיוצא בהם יכולים להביאנו להכרה, שלפנינו דיבור וסגנון, השונים מאלה של המספר. בעברית מופיע הדיבור הסמוי תכופות בלשון הווה.

תפקידיו של הדיבור הסמוי שונים ומגוונים. ההסטה לגוף שלישי מרסנת ומרחיקה את אישיות בעל הדיבור מן הדיבור, וכך מובלט הדיבור עצמו. המזיגה, ההתלכדות בין לשון המספר ללשון הגיבור בדיבור הסמוי יכולה להצביע על אהדה והזדהות מוחלטת בין המספר לגיבורו, אך יכולה גם לשמש אמצעי לעיצוב יחס אירוני כלפי הגיבור ע"י העמדתם בעימות ביקורתי עם ערכיו של המספר. לשון גסה, סגנון מחוספס, ראית עולם וולגארית, שטחיות, טיפשות — כל אלה והיפוכם יכולים להחשף על-ידי דרך-הדיבור הטיפוסית לגיבור, סגנונו האופייני הנמסר בדיבור הסמוי. הדיבור הסמוי משיג אפיון של שתי דמויות באותו זמן: דמות המספר ודמות הגיבור.

במסגרת זאת אעיין בפיסקה אחת בלבד מ"מיכאל שלי"² לעמוס עוז,

אצביע על תופעת הדיבור הסמוי, הקיימת אובייקטיבית, ועל האפקטים שלה בפסיקה, שתלויים ביחס של הקורא לטקסט. זוהי הפסיקה כולה:

הדודה לאה פתחה ואמרה על דעת כל המסובים כי מיכאל לא הכזיב את תקוות המשפחה. חייבת את, חנה, להתמלא גאוה למראה הצלחתו. עדיין זוכרת הדודה לאה כיצד לעגו חבריו של מיכאל למיכאל לאחר מלחמת-העצמאות, מפני שלא השתטה ללכת עמם לאיזה קיבוץ בנגב אלא השכיל לפנות לירושלים ללמוד באוניברסיטה ולשרת את העם והמדינה בשכלו ובכשרונותיו ולא בשריריו, כאילו בהמת-עבודה. עכשיו, כשמיכאל שלנו קרוב להיות דוקטור, באים חבריו שלעגו לו ומבקשים ממנו שיעזור להם בצעדיהם הראשונים באוניברסיטה. את מיטב שנותיהם ביזבוזו הטיפשים, אותו קיבוץ בנגב כבר נמאס עליהם, ומיכאל שלנו שהיה פיקח מלכתחילה חפשי עכשיו לשכור לו חברים שחצנים אלה על מנת שיסחבו את רהיטיו מן הדירה הישנה אל הדירה החדשה אשר בודאי תושג בקרוב. (ע' 104).

למטרת נוחיות, אסמן כל משפט באות נפרדת ואתיחס אליו.

א. "הדודה לאה פתחה ואמרה על דעת כל המסובים כי מיכאל לא הכזיב את תקוות המשפחה". משפט זה מנוסח כדיבור עקיף, ובתחילתו מופיעה המספרת כמוסרת הפורמאלית. סמוך לפתיחתו נמצא שני פעלי אמירה — "פתחה" ו"אמרה". קשה לפסוק, אם "על דעת כל המסובים" ו"מיכאל לא הכזיב את תקוות המשפחה" הם צירופים הנאמרים במפורש על-ידי הדודה, או אפילו הם הביטויים בהם היא משתמשת ממש, או המספרת מוסרת כאן את המשמעות הרעיונית-מושגית של דברי הדודה. גראה לי, שהצירופים הם של הדוברת, הדודה לאה, ונמסרים על-ידי המספרת בצורה שאינה מטשטשת ואינה מקצרת את סגנון הדוברת. לפנינו דיבור עקיף. צירופי הלשון מאפיינים את הדוברת, את נטייתה ליטול אוטוריטה (היא מדברת "על דעת כל המסובים"), בטחונה בכוח שיפוטה, תפיסתה את מיכאל כאובייקט קולקטיבי של המשפחה. תוכן הדברים וסגנונם, ההתבטאות החגיגית-מנופחת בהקשר זה מתאימים לדוברת. כבר משפט זה מעמידנו על מתח ועימותים אפשריים בהמשך בין הדוברת, הדודה לאה לבין המספרת, חנה גונן, שכן הגישה, תפיסת העולם, הניסוח הגורף של הדודה, הנורמות המשתמעות מדבריה מתוך שבחו של מיכאל שבפיה — שונים מאלה של המספרת, חנה גונן, שאינה מזדהה עם טובביה ואינה נלהבת מהישגי מיכאל, כפי שהקורא הספיק ללמוד מפרקים קודמים. הדודה לאה מאירה את מיכאל מנקודת ראותה שלה, ובכך היא שבה ומאירה את עצמה ואת הנורמות שלה. מה שראוי להערכה ולכבוד בעיני הדודה, הוא נקלה ונלעג בעיני חנה גונן, שנוכחותה כעדה צופה ושומעת מחריף את הניגודים בינה לבין סביבתה ובכך אופייה מובלט ומתחדד.³ שתיקתה של המספרת היא שתיקה מבטלת-מיתממת. היא נכנסת לנפש הדוברת אך גם מביטה בה בעין עקמומית מהצד. הדודה, שהיא דמות משנית המתעצבת כאן באמצעי אפיון עקיף-הדיבור, מייצגת את המרחב החברתי המקיף את המספרת. המספרת נרתעת ממרחב חברתי אפור-בעיניה זה, ובונה לה עולם הזיות שונה וססגוני.

הקורא עצמו זוכר כי דמות הדודה מוארת "מנקודת הראות הסובייקטיבית הקיצונית של הדמות הרואה בכול מהרהורי לבה",⁴ שהיא דמות המספרת.

רתיעתה של המספרת מחברה מסודרת והיסחפותה לפאנטסיות ניאורוטיות מחייבות הזירות ביחס למידת מהימנות דבריה והערכותיה⁵.

ב. "חייבת את, חנה, להתמלא גאווה למראה הצלחתך". המשפט מנוסח כדיבור ישיר, אך ב"מיכאל שלי" אין הקפדה על כללי הפיסוק הפורמאלי, ואין הדברים מובאים במרכאות. הפנייה של הדודה בזמן הווה והמעבר מלשון נסתר ("הדודה... פתחה ואמרה") ללשון מדברת, הפונה אל המספרת כאל נוכחת ("את, חנה") מחריפים את העימות בין המספרת לבין הדוברת בדרך של חשיפת הניגודים המוסיפים ונפערים ביניהן בסיטואציה של נוכחות יחד⁶. העבר, בו תפסה השיחה מקום, נגרר אל תוך ההווה והופך לחלק בלתי נפרד ממנו. הקורא קורא את דברי הדוברת ואומד את תגובות המספרת עליהן, כנגד הביטחון של הדוברת ("חייבת את, חנה, להתמלא גאווה") יודע הקורא שהמספרת אינה גאה בבעלה, שלדעתה אינו שנון.

ג. "עדיין זוכרת הדודה לאה כיצד לעגו חבריו של מיכאל למיכאל לאחר מלחמת-העצמאות מפני שלא השתטה ללכת עמם לאיזה קיבוץ בנגב אלא השכיל לפנות לירושלים ללמוד באוניברסיטה ולשרת את העם והמדינה בשכלו ובכשרונותיו ולא בשריריו, כאילו בהמת-עבודה". לפנינו דיבור סמוי, השימוש בגוף שלישי מדגיש את האמור ועשוי לרחק את האומרת. הדודה הדוברת מתייחסת לדרך החיים של מיכאל, הצלחתו, התואר שלו, משרתו, שכלו וכשרונותיו, מעמדו החברתי והכלכלי. הקורא מכיר את יחסה השלילי והמבטל של הדוברת לגבי אותם אלמנטים במיכאל, משום שערכיה שונים מאלה של הדודה. המספרת נוכחת באירוע, בזמן המסופר, ובעת הכתיבה, בזמן הסיפור, והקורא יכול להבין כי יחסה לדברי הדודה הוא אירוני-ביקורתי, יחס של שחוק מר. ייתכן גם, שהמספרת משתמשת כאן בכיווץ ובקיצור: היא משתמשת בסלקציה ועל-ידיה היא מרכיבה משפטים, הלקוחים משיחות שונות של הדודה, ומציגה אותם כדיבור סמוי המעוצב בסיטואציה חד-פעמית אך אופיינית. המלים "עדיין זוכרת הדודה לאה" נעימתן היא של השוואה נרגשת בין דברים שנשתנו הרבה: ואכן, לדעתה, מיכאל שהיה גלעג בעיני חבריו — הוכיח עצמו כפיקח שבהם. המספרת מתבוננת באירוניה בדוברת, שכן "הישגיו" של מיכאל בהווה אינם נחשבים בעיניה כלל. הדודה מתייחסת בחיוב ובנימת חשיבות להיעדים כמו "לפנות לירושלים ללמוד באוניברסיטה", "לשרת את העם והמדינה בשכלו ובכשרונותיו", אך כל זה אינו מהלך קסם על המספרת, שמן הסתם רואה בגישתה וסגנונה של הדודה כדברים שדופים, משעממים, שטחיים.

הדודה מובלטת כאן גם על-ידי נעימת-הנצחנות המתפלמסת שלה, השמחה לאיד, כאשר היא מעמתת בין חבריו של מיכאל למיכאל. המספרת, חנה גונן, לא היתה בוחרת בקריטריונים של תואר ודירה כדי למדוד הצלחה, וממילא אינה מזדהה עם הדודה. בגסות סגנונה רואה הדודה בחברי מיכאל "שוטים", "טיפשים" שבובו שנותיהם, "בהמות עבודה" — ואילו מיכאל "פיקח", שהשכיל לבחור דרכו בחיים. המספרת אינה נלהבת ממיכאל, מהישגיו, מסביבה המודדת אדם לפי תארו ודירתו. יתר על כן היא נמשכת לגברים בעלי שרירים, המתגלמים

לפעמים דווקא בדמותם של פועלים פשוטים. היא מעבירה איפוא את הדיבור לדודה, משיגה הפנמה והעמקה נפשית של הדודה, אך בו בזמן היא נוכחת בקטע, צופה בדודה, מניחה לקורא לעמת בין ערכי הדודה לערכיה שלה, של המספרת. חנה גונן, ובכך משיגה אפקטים של לעג מר ומבטל.

ד. „עכשיו, כשמיכאל שלנו קרוב להיות דוקטור, באים חבריו שלעגו לו ומבקשים ממנו שיעזור להם בצעדיהם הראשונים באוניברסיטה“. אותה נעימת נצחנות, נעימת חשיבות היונקת ממלים כמו „דוקטור“ ו„אוניברסיטה“, נמשכת כאן. חברי מיכאל שלעגו לו אינם לועגים לו יותר, לדברי הדודה — אך בעיני המספרת הוא דמות נלעגת גם היום. השימוש ב„מיכאל שלנו“ מעיד על חיבה, אך גם על ראיית מיכאל כאובייקט השייך לגוף קיבוצי, למשפחה, ונבחן לפי מידת יכולתו לספק או להכזיב את תקוות המשפחה בו.

המספרת, אינה משתמשת ברומאן בכינוי „שלנו“ לגבי מיכאל, אך בני משפחתו עושים כן. לא הרי מיכאל „שלה“, של המספרת, כהרי מיכאל „שלהם“, של בני המשפחה, הם מדברים עליו בלשון „מיכאל שלנו“: האב (ע' 27, 54), הדודה ז'ניה (ע' 55), הדודה לאה (פעמיים בע' 104). בעיני האב, מיכאל שלו הוא „עילוי מופלא“ (ע' 27), שירש מסבו את „הגאונות המדעית“ (ע' 54). המספרת מתייחסת לעתים למיכאל כאל „מיכאל שלי“ (ע' 33, 34, 54, 130, 155), ולעתים אפילו ברוך (ע' 33, 34), אך מיכאל אחר, הוא מיכאל סטרוגוף, קרוב יותר ללבה בדרכיו ובדמותו (ע' 22, 133, 137, 138, 146, 147, 185).

האפקט המרכזי גם במשפט זה של דיבור סמוי הוא איפוא אירוניה. המספרת, המעבירה לכאורה את רשות הדיבור לדוברת, אינה שומטת את הרסן מידיה, היא צופה בדוברת ומבקרת אותה, באשר נוכחותה בסיטואציה ויחסה לדמויות שתוכנן הנפשי הוא כשל הדודה הוא יחס של לעג מר.

ה. „את מיטב חייהם ביוזבו הטיפשים, אותו קיבוץ בנגב כבר נמאס עליהם, ומיכאל שלנו שהיה פיקח מלכתחילה הפשי עכשיו לשכור לו חברים שחצנים אלה על מנת שיסחבו את רהיטיו מן הדירה הישנה אל הדירה החדשה אשר בודאי תושג בקרוב“. אין לדודה הדוברת עניין בתוכן עבודתו של מיכאל. העניין עצמו אינו חשוב לה, כי אם מקומו של מיכאל בעניין, ההשלכות הכלכליות והחברתיות של השכלתו, שבעיניה היא קרדום לחפור בו. את מיכאל אינה מודדת בפני עצמו, אם זקוקה היא למימד משווה, שינגח את חבריו וייתן אישור, לפי דעתה, לעובדה שהוא הצליח. ההישגים ההדרגתיים, הקטנים, של החיים הבורגניים, מתפרטים כאן לפרוטות, חושפים את אופקיה הצרים וקטנוניותה של הדוברת. הישגים אלה הם כאין וכאפס בעיני הדוברת, המבקשת חיים הרפתקניים, עשירים, סוגניים יותר, ומפלטה העיקר הוא בהזיות.

הדוקטוראט והדירה אינם סיבות שימנעו ממנה להטיח בפשטות באזני מיכאל: „אתה נולדת ואתה גם תמות בצורת אפס עלוב, מיכה גאנץ“ (ע' 179), בעיקבות הכינוי „גולם-גאנץ“ באמצעותו נהג המורה להתעמלות להעליב את מיכאל (שם), שהרי לדברי הדוברת דירה ודוקטוראט אינם נחשבים בעיניה (סוף בעמוד 263) (183—181).

חידת הפנים

מאת אברהם כרוידס

בכניסתי אל "בית ביאליק" פגשתי את הצייר חיים גליקסברג וביאליק עצמו קידמני בהודעה: "היום אני פנוי לזימון עם ברש ושמעונוביץ בבנק הפועלים. ההלוואה ל"מאזנים" מובטחת בלי שתוצמד לה עלוקת ריבית. נוכל לסלק את החוב למדפיס הנושה וחלק מכספי ההלוואה יופרש לתשלומי המערכת. לגבי כתב עת ספרותי העיקר הוא לא להתחיל בהוצאתו כי אם להמשיך בו. לשפר תוכנו, לעשות למען אריכות-ימים שלו. מוכרחים לקיים את "מאזנים" ויהי-מה!".

ח. נ. נ. ביאליק: תמונת-שמן של הצייר הידוע
ליאוניד פסטרנאק

ח. נ. נ. ביאליק: רישום הצייר
חיים גליקסברג

ביאליק העביר כף-ידו על פדחתו המקריחה והוסיף: "גליקסברג שיחרר אותי והפעם לא יאלפני הילכות ישיבה ממושמעת ולא יקפיד להורות לי איך להעמיד פנים, פרופיל או אנפאס, מול השפעת כיוון האור והצל. גליקסברג התודע אלי באודיסה בעודנו נער, בן-טובים נלכב. אביו רב גאור וציוני נאמן. כבר הייתי שושבין לתערוכתו (נתקיימה ב"אהל שם", י"ב בטבת, תרצ"א). בקרבו תוסס יצר הצייר הטבעי, המחונן. כשאני מצליח "לשבת" כהוראתו המחמירה, הוא מעמיק להסתכל בפיוזונומיה שלי, כולו דרוך וכמו אורב לקלוט ולכבוש פני ביריעתו. הוא רוצה למצוא בהם אותות חיבור והתאמה בין החומר המוחשי, הגלוי, לבין הנסתר, בין הבשר והרוח, שיעלו ב"קנה אחד". מטרתו להפיק את זיק השיר מתוך קמטוטי הפנים. גליקסברג הוא פורטרטיסטן מובהק. במשיכת מכחולו יושר ואמונה. איך השכיל לדובב ולהזריח את דמותו של או"ר

הישיש. בעבודתו, כאמור, הוא מתאמץ להדור אל פני כדי לחשוף בהם קווי-אחיזה. הוא מעוניין — כך אמר לי — לפתור את חידת הפנים והדבר עולה בקושי רב. «פני, מסביר ביאליק וקובע בהטעמה, פני בצורת עיגול כפני לבנה בין העננים, מתכסה ונגלית. נסתרת ונראית. וכשם שקשה לתפוס את הלבנה במצב שכזה, כן גם קשה לצוד את ניצי הפנים שלי, שהם חמקמקים: הבעת פני משתנית ומתחלפת כל רגע, וגליקסברג מתייגע לפתור את החידה. אף אני מתאמץ להתרכז ב"ישיבה נכונה" ומתייגע...

«אף-על-פי-כן, למרות הקושי האמור, לא אפסיק את «פגישות הציור» ואשתדל לעמוד במבחן «הישיבה». את המאמץ והיעיפות אנחנו מפיגים בשיחה נאה ונעימה לי קירבת הצייר».

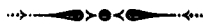
ביאליק עוד המשיך לעכבני ובנוכחות ר' שבח אורבך חותנו ורבניצקי, שנכנסו ונצטרפו אלינו, אמר: «האזהרה החמורה, שהוזהרנו שלא לעשות כל תמונה ותבנית פסל, היתה בה משמעות חשובה לגבי אבותינו נודדי המדבר בעידן פרימיטיבי של עובדי אלילים. משה המחוקק הקדמון בסיני ראה בעשיית תמונה ופסל גילום קלסתר קונקרטי מוגדר, ניגוד גמור להתגלות אלוהי ישראל, שהוא כולו רוחני כבתוך ערפל ויצירתו אינה נתפסת לעין. כיום, בזמננו, אין ערך פסקני לצו האיסור המסוייג במובנו הדתי. בעוונותי, כבר לפני ההתקשרות עם ידידי גליקסברג «ישבתי» מרצון לעיני הציירת אירה יאן. בחליפות השנים נעתרתי לאמנים מאקס ליברמן, פסטרנק, מאנה כץ וליטבינובסקי. זיי האבן מיר גוט באקוקט און געמאלט. (הם התבוננו בי היטב וציירוני). גם לנחום גוטמן, בנו של שמחה בן-ציון, שימשתי מודל לשירטוט ורישום. אף פיסלו אותי באבן ובעץ חנה אורלוף וזאב בן-צבי. מניין לי הסבלנות והכוח לכל ה"ישיבות" האלו?»

כעבור שבוע נודמנתי עם גליקסברג וסיפרתי לו כי בזכות אותה חופשת בוקר, שהעניק לביאליק, נשתהיתי אצלו שהייה ממושכת ושוחחנו על «חידת הפנים», פני המשורר.

«אינך מגלה לי דבר חדש ומפתיע — אמר גליקסברג: כזה האיש. פתוח לזולת, פארטנר מצויין ודגול לשיחה. אם יזכני השם אוציא פעם לרשות הרבים את פינקס יומני «ביאליק יום-יום». ואמנם הספר יצא לאור בשתי מהדורות: ב«דביר» תשי"ג והשנייה ב«ספריית הקיבוץ המאוחד», תש"ה. אין ספק כי הספר הוא תרומה אישית נכבדה לספרות-הזכרון, שנתקשרה בעולמו הייחודי של המשורר בשנותיו האחרונות.

גליקסברג נתן דעתו ולבו גם לכל קו ותג לדמותו הרוחנית של המשורר כפי שחשפה עינו ב«פגישות הציור» שלו, אך בעיקר נמשך ונדחף לפתור בראייתו המעמיקה, ראיית אמן, את «חידת הפנים» של ביאליק האהוב והנערץ עליו ועל כל העם.

גם גליקסברג כבר איננו, נסתלק לחופשת נצחים. תוקדש איפוא רשימתי לשמו על שטרך ברוב הבנה, שקידה ומסירות לקלוט ולשמור רושמי חוויותיו הביאליקאיות והניחם למשמרת במכחול ובעט.

על הגניזה הקאהירית ומחקרה

מאת אלעזר הורביץ

לפני זמן קצר נתעוררה בעתונות ישראל שאלת הגניזה הקאהירית. פתח בה מר חיים באר («מעריב» 14.11.75) שהביא ממה שכתב החוקר מנחם זולאי לפני 25 שנה על האפשרויות הטמונות בחקר הגניזה, ולפי מר באר עדיין מונח המחקר הזה. על הדברים הגיבו הפרופ' ירון מנהל בית הספרים הלאומי, ד"ר מלאכי בית-אריה מנהל המכון לתצלומי כתבי היד העבריים בירושלים וד"ר אלישבע ירון מנהלת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

תמוה הדבר, שלא רק עתונאים לקו בחוסר ידיעה ושיבשו את העובדות, אלא גם אנשים העומדים בראש מוסדות מדעיים-תרבותיים חשובים במדינת ישראל הגיעו לעיוות-הדין וחוסר דיוק אשר לספרות הגניזה והפעילות סביב מחקרה. פרופ' ראובן ירון, מסכים לדברי מר באר וכותב («מעריב», 21.11.75) כדברים האלה: «אם המחקר של הגניזה הקאהירית שנתגלה בראשית המאה לא הניב פירות דיים, הסיבה לכך איננה במחסור באמצעים כספיים, אלא ברפיונם של החוקרים ובמיצועטם».

קשה להבין כיצד מתעלם פרופ' ירון מן הפעילות הדינאמית בשטח הגניזה כיום הזה. הרי בתחום זה נתפרסמו עשרות ספרים ומאות מאמרים וכל כינוס רציני למדעי היהדות נושאים-וגונתנים על חידושי הגניזה. ברבעון «תרביץ» עצמו, אשר רוב משתתפיו משתמשים באוצרות בית-הספרים הלאומי, ימצא בו מאמרים נכבדים המיוסדים על חומר מן הגניזה, במישרין או בעקיפין.

כיום אנו מונים שלשה דורות בחקר הגניזה: תקופת החוקרים-החלוצים, תקופת החוקרים-המחנכים ותקופת התלמידים. תקופתם של הרב וורטהימר, גינצבורג, דוידון, מאן, הירשפילד, הלפר, לוין, אפשטיין, אסף, זולאי, סקוס וקאהלה היתה תקופת החלוציות. חכמים אלה הקדישו את משאביהם וידיעותיהם לגילויים הדראמטיים שבגניזה. התקופה השנייה היא תקופת החוקרים שקידמו את חקר הגניזה ביתר-שאת כשהם ממשיכים בעקבותיהם של הראשונים. חוקרים אלה חיים אתנו היום ב"ה, ואי אפשר להתכחש לפעולותיהם ולתרומותיהם בחקר הגניזה. הם אינם פועלים ויוצרים בחלל ריק, אלא רובם עומדים כיום בראש קתדראות שרוב ההרצאות והמחקרים בתוך כותליהן מבוססים על החומר הנובע יום מתוך הגניזה, כגון: גויטיין בפילדלפיה ועתה בפרינסטון (ראה ערך «גניזה» בתוך הביבליוגראפיה של מאמרו שיצאה כעת לאור באוניברסיטה העברית). אברמסון באוניברסיטה העברית (עתה בשנת הוראה בישיבה אוניברסיטה) וכן ייבין ופליישר שם, מרגליות ז"ל ויבדל"א שפיגל וצוקר בסמינר בניו יורק, דיאז מאצ'יו בספרד (ראה ספרו המפורט על הגניזה, בספרדית), גולב בשיקאגו (ראה ערך «גניזה» שכתב בנספח לאנציקלופדיה היהודית, באנגלית), אלוני באוניברסיטת באר שבע, כץ באוניברסיטת דרום-פסי, וכן הקורסים בנושא הגניזה בישיבה-אוניברסיטה. בנוסף לכך גראית לעין-כל פעילותם המתמדת של החוקרים הפוריים: שייבר בבודאפסט (ראה ביבליוגראפיה של מחקריו שנתפרסמה כעת בהונגריה), וידר בלונדון-ירושלים והברמן בירושלים (ראה ספרו הגניזה והגניזות).

בעשר השנים האחרונות הקימו חוקרים אלה דור חדש של תלמידים-ממשיכים בכל המקצועות המסונפים לגניזה ורובם משמשים גם בעבודות הוראה ומחקר במכוני מדעיים ואין כאן המקום להזכיר את כולם. נוסף על המאמרים הרבים במקצוע זה די להזכיר כאן רק כמה מן הספרים שהופיעו בתקופה האחרונה והמבוססים על הגניזה: גויטיין — החברה היס-תיכונית (באנגלית, 2 כרכים ודרך שלישי בדפוס) ודרך תירגומים באנגלית של מסמכים מתוך הגניזה; ייבין — צילומי קטעי גניזה של המקרא במסורת בבלי (5 כרכים); אלוני — צילומי קטעי משנה בניקוד ארצי-ישראלי ובניקוד בבלי (2 כרכים); אברמסון ענינות בספרות הגאונים; מרגליות — הלכות ארץ ישראל מן הגניזה; שירמן שירי החול לשלמה אבן גבירול; ירדן — שירי הקודש והחול לגבירול (3 כרכים); פליישר — פיוטי האנונימוס; רעועל — על הניקוד הארצי-ישראלי.

שני כרכים מן המשנה ושני כרכים דקדוקי סופרים לבבלי כתובות ע"י מכון התלמוד הישראלי השלם; הרב בלוי — פירוש רבינו אברהם מן ההר לחמש מסכתות מסדר מועד (נתגלה בשלימותו בגניזה), ועוד.

כיום הגענו למצב שאין הגניזה משמשת רק לתגליות חדשות, אלא שכמעט כל חיבור מספרותנו העתיקה עד סוף ימי הביניים המופיע לאור לראשונה או במהדורה מדעית חדשה, החל בתנ"ך תלמוד והלכה וכלה בהיסטוריה ושירת ספרד והמזרח, — ישתמש בו המהדיר בשרידי אותם ספרים וחיבורים הנמצאים בגניזה. לאחרונה גם נתבשרנו על הכנס הראשון של חוקרי הגניזה.

ד"ר מלאכי בית-אריה ("מעריב", 28.12.75), כותב על אוסף המיקרופילם של המכון לתצלומים, שבו צילומי כ"י עבריים מרחבי תבל ובתוכם גם מן הגניזה. על מכון זה חלם הפרופ' אסף ונתבצע הודות לפעולתו המעשית של ד"ר נחמיה אלוני, שנדר לכל קצווי תבל לבדוק ולצלם את כתבי היד העבריים באשר הם שם. בהיותו אחד החוקרים הפוריים ביותר במקצוע הגניזה דאג גם לריכוז חלק גדול מצילומי הגניזה אף ממקומות נידחים. הפעולה שהחל בה אלוני מצאה לה ממשיך נאמן. כל חוקר הנוקק למכון זה יודע להעריך את חשיבותו וגם את מסירותם ונכונותם של ד"ר בית-אריה וצוות עובדיו.

במכתבו כותב בית-אריה: "בשיתוף פעולה בין האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים והמכון לבין ספריית אוניברסיטת קמברידג' הוחל לאחרונה אף בשיקום אותם קטעי הגניזה שעדיין היו גנוזים ובצילומם בשביל המכון".

בדבריו אלה הוא מתעלם מן העובדה, הידועה לו היטב, שהייחמה והפעולה המעשית בענין זה החלו על ידי ישיבה-אוניברסיטה בניו יורק. ביזמתנו אנו הוחל לפני כשמונה שנים בתכניות לשיקום קטעי הגניזה בקמברידג' כולל 328 קופסאות של הסידרה החדשה ועוד 32 ארגזים. המצב המתפורר של קטעי הנייר הקיימים עד לבלי היכר של דפי הקלף הטילו עלינו עבודה מרובה. ביזמתנו ובעזרת הספרייה בקמברידג' הוקמה בתוככי הספרייה מעבדה לגיהוץ קטעי הקלף ולתפירת דפי הנייר. דאגנו שהקטעים ישרדו למשמרת עולם ולא ראינו את מטרת תפקידנו אך ורק לשם קבלת צילומים. לאחר מחקר במכונים השונים בבריטניה ובארצות-הברית נוצר החומר הפלאסטי השקוף לקליטת הקטעים והוקם הצוות והציוד לתפירת מעטפה לכל קטע וקטע לפי מידתו ולמיספור בולט לעין. המעטפות ניתפרו על גבי דפים שקופים גדולים ונכרכו בכרכים מיוחדים ואוחסנו בארונות מיוחדים שהותקנו לצורך זה. לאחר שנגמרה מלאכה זו היו הקטעים מוכנים לצילום, שגם הוא נעשה לפי סטנדרטים חדשים שקבענו כאן בניו-יורק על ידי מפעלי צילום בעלי ותק.

כל הפעולות האלו נעשו בהשקעות כספיות גדולות מצד ישיבה-אוניברסיטה. שכרנו היחיד היה רק מילוי בקשתנו מן הספרייה בקמברידג' שעם גמר כל קבוצה צילומים יישלחו ממנה בו ביום שלושה עותקים, האחד אלינו, השני לסמינר בניו-יורק והשלישי למכון לתצלומים בירושלים. גם עתה לא היינו יוצאים מגידרנו לספר על מעשינו אלא בכדי להגיב על דבריו של בית-אריה כדי שלא תהא שתיקה כהודאה.

פעולתנו בקמברידג' נתעכבה זה כמה שנים בגלל האמרה מסחררת במחירי העבודה והחומרים בבריטניה, וגם, ובעיקר, בגלל עלייתו לישראל של ד"ר חנוך קנופף מקמברידג', שהיה הרוח החיה במבצע הזה. תקוותנו להמשיך בפעולתנו זו עד גמירא. עתה אנו שומעים מדברי בית-אריה כי האקדמיה הלאומית למדעים משתתפת במימון המבצע שהחילוננו בו, ואנו מקדמים בברכה את השקעתם הכספית.

בתחילת פעולתנו בקמברידג' גם יזמנו פעולה זהה בספרית ג'והן ריילנדס במנצ'סטר (בעזרתו של הרב שלמה גאון, ראש קהילות הספרדים בממלכה הבריטית), אבל לאחר שבדקנו את החומר מצאנו שהוא שמור בטוח ולא נשקפת לו סכנה של התפוררות וכלייה כבאוסף קמברידג', לכן שמנו כל מעייננו תחילה במקום הסכנה.

ואגב, יש לציין, שאין המכון לתצלומים בירושלים הבן היחיד אשר אוסף המיקרופילם שלו מכיל גם צילומים מן הגניזה. קדם לו הסמינר בניו-יורק, אשר בין שאר צילומי כתבי-היד העבריים מן הספריות הגדולות נמצאים בו צילומי מיקרופילם מאוספי הגניזה הגדולים. אוסף מיקרופילמים מרוסיה ביזמתו של פרופ' אברהם י. כץ נמצא באוניברסיטת דרופסי בפילדלפיה, ובמכון

התלמוד הישראלי השלם בירושלים אוסף צילומים של קטעי המשנה והתלמוד. בכל המוסדות אין הגניזה משמשת כעיקר, אלא כחלק מתוך אוספים גדולים של צילומי כ"י עבריים. גם הצילומים שנאספו במכון "שוקן" בירושלים נוגעים לשירה ולפיט בלבד (ממכון זה נהגים יחידי סגולה בלבד, ואילו היה מכון זה מפרסם, או מתיר לפירסום, קטאלוג מכרטסת הזיהויים שעשה זולאי אזי היה חקר השירה והפיט מתקדם בצעדי ענק).

ישיבה-אוניברסיטה היא המוסד היחיד שהקים אוסף ומכון שכולו קודש לגניות קאהיר על כל מקצועותיה. אוסף המיקרופילמים שבו כולל את כל מה שניתן לצלם עד עתה מאוספי הגניזה (ובכמה מקרים גם הודות למכון תצלומי כתב-יד העבריים) ועל ידו ספרייה הכוללת את הספרים שנתפרסמו על יסוד הגניזה ואוסף תדפיסים מפירסומיהם של חוקרי הגניזה. בנספח גם ספרייה של כ-5000 כרכים במקצועות יהודית-ערבית והמסונפים להם. המכון בישיבה אוניברסיטה הוקם בעיקר למטרה חינוכית, לצורך גידול כוחות צעירים ולשם קידום עבודות מ. א. ודוקטוראטים לתלמידינו בבית הספר למסיימים ע"ש דוב רבל, אבל המכון משמש גם סניף לחילופי מידע בין החוקרים הוותיקים והצעירים. ד"ר אלישבע ירון («מעריב», 28.11.75) אינה מספרת לנו כלל על ההשקעות הכספיות הנ"ל של האקדמיה הלאומית שכתב עליהם בית-אריה. במקום זה היא מספרת, בין שאר דבריה, ש"בשנת 1974 יצאה משלחת של חוקרים לאוניברסיטת קמ-ברידג' והשלימה — בשיתוף פעולה עם הספרייה שם — זיהוי ורישום של כל החומר שעדיין נשאר בארגזים ולא זכה לטיפול שיטתי. תוך כדי כך נתגלה חומר חדש וחשוב".

לצערו עדיין מתפארים כיום מוסדות מדע מכובדים שכאלה ב"יציאת משלחות" שהיא מכת המדינה. החומר שבארגזים בקמברידג' אינו מצפה וזקוק למשלחות של חוקרים, אלא למומחים של שימור נייר וטכנאים שיוכלו להציל מכלייה את אותם אלפי הקטעים הדבוקים עדיין בבוץ ועפר ומונחים גושים גושים בארגזים מלאי סירחון ועומדים בפני בילוי וכליון. אם יימצאו הכספים לשכירת הטכנאים ואם יצליחו הם להציל את הקטעים, אזי יוכלו אנשי המשלחות לקבל את הצילומים לביתם ויוכלו לזהות ולרשום אותם כאוות נפשם. קיטלוג קטעי הגניזה, ובפרט זיהויים, הוא עניין הדורש עשרות שנים ואין הוא יכול להיעשות ע"י ביקורים בספריות ובחוסר הכלים המדעיים הדרושים לבעל הזיהוי בו במקום. הסיפורים על נסיעת משלחות כבר אינו מעורר רושם. תמה תקופת החיפוש אחרי "צימוקים" בגניזה. הדור החדש של החוקרים דוגל בשיטת עבודה אינטנסיבית. מזמנו של שכטר ועד עתה התקדמה הטכניקה בהרבה ולמעשה יכול חוקר הגניזה לשבת בביתו ולהמשיך בתגליותיו. אם משקיעה האקדמיה כספים בנסיעות-חיטוט שכאלה, אשר לפעמים יש בהן מנימת הפירסום לשם סנסאציה, הרי יש לראות בזה לא רק זילזול בכספי הקרנות, אלא גם קיצור ימיהם וקטיעת אבריהם של הקטעים המתפוררים בארגזים אשר אין לנגוע ולהטט בהם עד אשר יוכשרו בידי עובדים טכניים. אם נקבל את דבריה של הגב' ירון שמשלחת החוקרים שיצאה בשנת 1974 «השלימה [בנסיעה אחת!] זיהוי ורישום של כל החומר שנשאר עדיין בארגזים», הרי יש לראות בזה לא רק כפלא של המאה העשרים אלא כאחד מפלאי עולם שיש להציגו לצידן של הפירמידות במצרים.

אחר כל דברינו כמעט שאין מה להשיב למר באר על עניני הגניזה. כל חוקר גניזה רציני יודע שחלומו של זולאי מתקיים והולך, ולא עוד אלא שהגענו כיום להישגים הרבה יותר מתקדמים מכפי שראה אותם זולאי לפני עשרים וחמש שנה.

המכון למיקרופילמים ולחקר הגניזה ע"ש אליעזר מיכאל, ישיבה אוניברסיטה, ניו-יורק

מאבק הדורות מחורבן ביתר עד תקומת ישראל

מאת פלטיאל בירנבוים

פרופיסור בן ציון דינור כינס מחקרים, עיונים וסקירות שכתב במשך יובל שנים, ועד כה יצאו לאור שני כרכים. הכרך השני, במאבק הדורות, הופיע לאחר פטירתו (מוסד ביאליק, תשל"ה, 367 עמוד). במידה רבה קשורים ושזורים הדברים במאבק שהיישוב והציונות נאבקו בחמישים שנים אלו על זכויותיו של העם בארץ וזכותו על הארץ שנתייחדנו בה כעם. במשך כל הדורות היתה ארץ-ישראל ארץ עם ישראל, שעמדה במרכז חייו. היאחזותו המחודשת של עם ישראל בארצו אינה אלא המשך ישיר, בתנאים חדשים, של מאבק הדורות של ישראל בארצו ועליה, שלא נפסק מימי חורבן ביתר. אין חזקה לקרקע הנגזלת בשעה שהנגזל עומד כל הזמן ונאבק על זכותו ונאחו בכל פינה אפשרית בארצו.

תמצית מקוצרת של חלק מהרצאותיו של המנוח בקורסים שונים של ההגנה ימצא הקורא במאמר על מורשת ההתנגנות בישראל. לדעת המחבר, חג הפורים היה אחד החגים המקובלים ביותר על היהודים מפני שבחג זה באו לידי גילוי היסודות הראשונים של קיומה של החברה היהודית בשיעבוד ובנכר: אחווה וליכוד פנימי, איתנות נפשית ובטחון בהצלחה, שכן אחרת אין אפשרות להתגוננות. מורשת ההתנגנות שבמגילת אסתר היא מורשת התגוננות של גלות בנכר. אף בסיפוריו של אלדד הדני, נוסע יהודי מן המאה התשיעית, שסיפר על ארבעת השבטים החיים חיי חופש על גבול המדבר, יש משום הד של מציאות, הד לשבטי היהודים בארץ חבש ולמלחמותיהם. בארצות האיסלאם היתה ליהודים אפשרות לקחת חלק גם בצבא ובמלחמות כמארגנים, מפקדים ומצביאים. מבצר חיפה הצטיין במיוחד בימי מלחמת הצלבנים. העיר היתה עיר יהודית, וזכויות מיוחדות ניתנו לה על-ידי כליפי מצרים. הגנתה היתה הגנת יהודים. הצלבנים הציעו לאנשי חיפה להתנצר. הבטיחו להשאיר להם את כל רכושם, לתת להם חופש, ואילו הם ישלמו מס לשלטונות הנוצריים, כאותו מס ששילמו למוסלמים. תשובתם היתה: „לעולם לא תוכלו להסיר את לבנו מאחרי נימוסי דתנו". גם יהודי ירושלים נימנו על מגיני העיר. ראשונים עלו על חומותיה ואחרונים עזבו.

על עלייתו של ר' יהודה הלוי לארץ-ישראל והתסיסה המשיחית בימיו, כותב פרופיסור דינור: ר' יהודה הלוי רוצה להעמיד את עצמו בסכנות-דרכים, עולה לרגל כדי לכפר על עוונותיו. סכנות אלה באות במקום הקרבנות. יותר מן המטרה יש כאן חשיבות לקשיים הכרוכים בהשגתה. הדרך לארץ-ישראל וטלטוליה ממרקים את עוונותיהם של העולים אליה. המוטיב של חטאות נעורים הולך ונשנה בשיריו ואיגרותיו. באחד משיריו אומר הלוי בפירוש:

וירא אני מעוונות נעורים
אשר הם בספרי אלהי ספורים
ואף כי עוונות ימי הזקנות
חליפות ומתחדשות לבקרים.

ומשום כך החליט:

אסכן בעצמי / ואשכח אשמי / ונפשי ודמי / ביד חטא מסורים.

אין אנו יודעים בבירור, אם היה ר' יהודה הלוי קשור באחת מן התנועות המשיחיות המרובות בדורו. הוא התווה את הדרך והיה הראשון להולכים בה. זו היתה דרך לדורות: מעליית שלוש מאות רבנים מצרפת ומעלייתו של הרמב"ן עד עלייתם של הפרושים והחסידים בסוף המאה ה"ח. היתה העלייה רק הצעד הראשון של דרך הקודש: קיבוץ גלויות ותיקון-העולם.

ביחס למאבק דורות על ירושלים מוסר המחבר, שגם אחרי בניין מסגד עומר לא נדחקו היהודים לגמרי מהשטח המקודש, אלא צומצמו בכותל-המערבי ובתפילה על יד שערי הר-הבית, כפי שמעידות הכתובות העבריות העתיקות שנשתמרו שם. נוסף לזה, קנו היהודים את הר הזיתים והקימו שם בית-כנסת, והמקום היה מקום אסיפות ותפילות. ירושלים גדלה ויפתה. הקהילה היהודית היתה מרובת אוכלוסין, עם כיבושה של ירושלים על-ידי הצלבנים נחרץ כמעט כיליון על היישוב היהודי. היתה גם סכנת-מוות ליהודי להופיע בעיר. ואף-על-פי-כן לא בוטל היישוב היהודי בירושלים גם בימים ההם. היישוב חודש רשמית עם כיבושה של העיר על-ידי צלאח-אדין. הקנאות הדתית של האוכלוסיה המוסל-מית, והגזירות שנתחדשו ונשתרשו, פירסמו בכל תפוצות הגולה את רשעותם של הישמעאלים בארץ. פרסום זה לא הניא את היהודים ממאמצייהם לעלות לירושלים. רבים מן הגולים, כשעברו בשלום ברחובות ירושלים ולא פגעו בהם קשות בדרך, מיהרו להודיע על יראת-השמים של הישמעאלים ועל כך שהארץ שליווה ושקטה.

עם כיבושה של ארץ-ישראל בידי התורכים, היתה הארץ לחלק ממעצמה גדולה. העלייה הספרדית לירושלים אחרי הגירוש היתה מלווה מכשולים בלתי-פוסקים על עצם קיומו של היישוב. תכפו העלילות כאמצעי לסחיטת כספים. נגזל מן היהודים בית-הקברות שלהם שהיה בצידו של המוסלמי; נגזל מהם בית-הכנסת שיד הרמב"ן; נגזל מהם בית-הכנסת שעל קבר שמאל הנביא מצפון לירושלים. כשאין גשמים יורדים, אשמים היהודים בירושלים, שהם אינם נזהרים ושותים יין בימי חגיהם — ומטילים עליהם קנסות ותשלומים מרובים. שוב נהרו לירושלים חכמים ורבנים, חולמים והוים, נשואים על כנפי שמועות-בשורות של גאולה קרובה.

שינויים ביישוב העברי בירושלים החלו להתגלות אחרי מלחמת קרים. במלחמה זו התבררה חולשתה של הממשלה התורכית, והסכמתה לחסותן של מדינות אירופה על נתיניהם היהודים בארץ היתה ניכרת בחיים. שינויים אלה היו קשורים בגידולו של היישוב היהודי בירושלים. בראשית שנות השבעים היו בירושלים כשמונת אלפים יהודים, והעלייה החריפה את העניות. קול ירושלים הרעבה גבר והלך. בני ירושלים יצאו מחוץ לחומות העיר העתיקה, והוקמו עשר שכונות יהודיות מחוץ לחומה. נוסדים מוסדות בירושלים, מוסדות חסד והשכלה, מוסדות יישוב ועזרה, כל המוסדות הללו השפיעו על התעוררות היישוב ועל שאיפתו לעמוד ברשות עצמו ולא להיות תלוי בחסדי אחרים.

בערב מלחמת-העולם הראשונה היו בירושלים למעלה מ-45,000 יהודים, שהיו כמחצית תושבי הארץ היהודים, והמחצית הזאת השפעתה היתה מרובה. נוצרה עתונות עברית בעלת השפעה, ורשת בתי-הספר העבריים שקמה אחרי-כן הוכיחה את שורשיה העמוקים שהכתה העברית בעם. מקומה של ירושלים בחיי ישראל בימים שלפני מלחמת-העולם הראשונה גדל והלך, ודבר זה הטרד והדאיג את התורכים, וזו היתה אחת הסיבות לרדיפת הציונות והיישוב על-ידי השלטונות התורכים.

מפעלו הגדול של פרופיסור דינור, שהלך לעולמו בגיל תשעים, הוא ישראל בארצו וישראל בגולה, היסטוריה של העם היהודי המבוססת על מקורות, בצירוף הערות ומבואות, הנותנים תיאור מקיף של החיים היהודיים בהתפתחותם ובניגודיהם. הוא הביא את הגישה הציונית אל כתיבת ההיסטוריה היהודית. לדעתו של המנחם דינור, הציר המרכזי בהיסטוריה היהודית הוא רעיון שיבת ציון.

ברוך יהא זכרו של ההיסטוריון הדגול.

„השגריר העברי הנווד“

ב, מצוות שליחות

מאת חיים ליף

מעטים העברים, הוותיקים והצעירים, מכל המשמרות, בארץ ובתפוצות הגולה שלא שמעו את שמעו ושלא האזינו למדברותיו של ד"ר אלכסנדר רונפלד. יש בו כמה תכונות וסגולות שקרבוהו ביותר ללב הנוער העברי. זוכרני אותות החיבה שגילו לו חברי הנוער העברי באמריקה, כשפקד אותנו בביקוריו. עבריותו של ד"ר ר. התגלתה בחינה המיוחדת, היא לא היתה נתונה בתוך דלת אמות של עסקנות קרתנית — מרחב היה לה ומעוף ומשהו מקסם ההרפתקנות. פתוחה היא עבריותו לארבע רוחות העולם והיא ספוגה אווירת „הארצות הרחוקות“ שהגיע אליהן במסעיו ונדודיו הרבים בכל יבשות תבל ואייה.

פרשת חייו, מעשיו ומסעותיו של ד"ר רונפלד הלא הם כתובים על דפי הספר „השגריר העברי הנווד“, שהופיע בשנת 1957. לפני כשנה ראה אור ספר חדש המוקדש לתיאור אישיותו וסיפור פעליו של העברי הוותיק והוא משלים השלמה רבת-עניין ועורך את קודמו. הספר החדש, שאף לו שם הולם הממצה את אופיו — „במצוות שליחות“*, נערך על-ידי העיתונאי רבי-הזכיות, יצחק איזנברג, שתרם הקדמה לספר, שני מאמרים: „במחיצתם של אנשי רוח“ ו„מסעות בשנים 1972—1973“, וכן גם שתי רשימות: „פכים קטנים“ ו„לתיקן האסיר והעבריין“. מלבד העורך תרמו לספר העיתונאים והסופרים המובהקים: אורי קיסרי, חביב כנען, אהרן עבר-הדני (פלדמן) ז"ל, יצחק אחי-אפרים ושמואל גולדשמידט. חביב כנען מתאר בכשרון וברוב עניין את ביקורו של ד"ר רונפלד בעיר מולדתו ברודי בשנת 1934, תכלית הביקור היתה לגייס אמצעים לשם הקמת „כפר המכבי“ בארץ-ישראל. התכנית כללה יסוד מדרשה למורי ספורט יהודים. כנען מספר בלשון ציורית וברוח אלגי על הביקור האחרון הזה של ד"ר ר. בעיר עמוסת מסורת וחיים יהודים תוססים בטרם חזרבן, את האווירה והרוח של הימים ההם, רוח של תהייה ופחד מפני הבאות.

ז. כנען מזכירה אגב תיאור הביקור את עברו של ד"ר רונפלד, בית סבו (אבי אמו) ר' משה באב"ד, בן לשושלת רבנית מפוארת (סב-סבו הוא מחבר „מנחת חינוך“, פירוש לספר החינוך של ר' אהרן הלוי מברצלונה). ברודי שלפני מלחמת העולם הראשונה מופיעה „כמרכז קליטה של פליטי רדיפות“ ברוסיה וכמערכה תוססת פעילות חברתית וציבורית. במאמר סקירה על האישים שפעלו בברודי, ועל החינוך והיחסים ששררו בין היהודים לבין הפולנים והאוקראינים (בין האישים — ד"ר ישראל צולר-צולי, ממורי הגימנסיה שבה קיבל רונפלד את השכלתו ושהדהים את העולם היהודי לאחר המלחמה בהמירו את דתו). כנען משלב במאמרו המונוגראפי פרשיות חשובות על החיים הציבוריים-הלאומיים של יהדות גליציה והשינויים שהביאה מלחמת העולם הראשונה במעמדה. המאמר כולל פרטים על שנות שירותו של רונפלד בצבא ועל לימודיו האוניברסיטאיים לאחריה.

בין האישים שד"ר ר. בא במגע עמהם בשנות השתלמותו ושהשפיעו על עיצוב רוחו היו יוסף פופר-לינקיאוס, שדעותיו שימשו יסוד לעבודת הדוקטוראט שלו, החכם והחוקר ד"ר צבי פרוץ חיות, פרופ' מרטין בובר, שהיה כבר אז „שם דבר“, העסקן הציוני והעיתונאי רוברט שטריקר והמשורר אברהם בני-יצחק (= ד"ר אברהם זונא, שכנען מחליפו בטעות עם ד"ר ישעיהו זנה, החוקר הידוע, ששימש בסוף ימיו מרצה בסמינריון לרבנים ריפורמים בסינסינאטי), הבלשן וחוקר התנ"ך נפתלי הירץ טורצינר, ההיסטוריון ד"ר ג. מ. גלבר והוגה-הדעות פרופ' צבי דינדרוק ועוד.

* במצוות שליחות, פרשת חייו ופעלו של ד"ר אלכסנדר רונפלד. העורך י. יצחק איזנברג. הוצאת מלוא בע"מ, 1975.

הסופר המנוח אהרן עבר-הדני המשיך בעבודתו המונוגרפית אף הוא בספור חייו של ד"ר ר. במקום שהפסיק חביב כנען, כשזירת-פעולתו הלכה והתפשטה, קודם בשדה ההוראה, בליטא, ולאחר-מכן בעולם הספורט היהודי-הלאומי ובעבודה העברית. בתקופת הוראתו בגימנסיה העברית בפוניבו ולאחר מכן בקובנה, שהוזמן אליה על-ידי המנהל, חוקר ספרות יוון, ד"ר משה שוואבה, ספג ד"ר רוזנפלד מרוח יהדות ליטא המקורית ועשירת-הרוח ויצר קשרים אמיצים ולבביים עם תלמידיו וחבריו לעבודה.

בסוף שנות העשרים והשלושים מתפשטת פעולתו של ד"ר ר. ברחבי העולם היהודי, כששתי משימות לפניו: אירגון וטיפוח הספורט היהודי וחיוזק עמדות הלשון והתרבות העברית. מזיגה זו של כח ורוח אופיינית היא לדרכו הרעיונית של ד"ר ר., כי לעל שניהם לשמש תכלית עליונה של תחיית העם וארצו. את תפקיד המזיגה הזאת ניסח יפה ד"ר ר. עצמו עוד בשנת 1928 (נוסח הדברים במאמרו של א. עבר-הדני ז"ל):

„ . . . מתוך הכרת ערך התרבות הרוחנית הבריאה עלינו לשקוד על תקנת עבודתנו התרבותית הלאומית ולהכניס לתוך הנוער העומד במערכותינו את הרעיון של הרמוניה בין הגוף והרוח וחובות האדם השלם בגופו לעמו“.

מאז מתחילה פרשת „שגרירותו“ של ד"ר ר. הוא נוסע בשליחות ברית עברית עולמית לארצות אמריקה הצפונית והדרומית, ולפני ייסודה של מדינת ישראל אף לכירות מצרים, סוריה ולבנון ואין צורך לומר למדינות אירופה. בכל מקום הוא מלהיב את הלבבות ועושה למען חיוזקה של ההכרה העברית ולביסוסם של מפעלי חינוך ותרבות.

במאמרו המקיף של א. עבר-הדני (כ-88 עמודים) גודש של פרטים על פעולות, אישים וקשרים בתחום העבודה העברית בכל יבשות-תבל, ארה"ב בכלל. הוא מציין את העובדה ש„עוד בשנת 1933 נעשה (באמריקה) נסיון ע"י פרופ' חיים טשרנוביץ (ר"ב צעיר“) לייסד סניף של ברית עברית עולמית“.

לאחר מלחמת העולם השנייה מתרכזת פעולתו של ד"ר ר. באירגון הקונגרסים העבריים שהתקיימו בירושלים, ושהעבריים באמריקה מילאו בהם תפקיד חשוב. אחד משיאי פעולתו היה הביקור אצל הפלשים בשנת 1950. יצחק אחי-אפרים נותן תיאור מפורט בספר על „המסע אל הפלשים“, שכרוך היה בקשיים מרובים וחתחתי דרך. רק הרצון להגיש עזרה לשבט נידח ולספתו לגוף האומה, לתחייה העברית ולארצו, כשם שעשה לפני כן חוקר הפלשים ד"ר יעקב פייטלוביץ, עמד לו לד"ר ר. להתגבר על המכשולים ולהגיע ליעדו. ד"ר ר. עיבד תכנית מפורטת כדי להרים את המצב הרוחני של השבט היהודי הירוד והנידח ביותר מכל שבטי ישראל בעולם.

אופיינית לגבי אישיותו של ד"ר א. רוזנפלד היא העובדה שאין גיל הפרישה חל עליו. בהגיעו לגבורות לא נס ליחו ורעננותו העברית עומדת בו כאז וכתמיד. בפרק המיוחד, „מסעות בשנות 1972—1973“ מספר העורך על ביקוריו של ד"ר ר. בשנים אלה בארה"ב, דרום אפריקה, אוסטרליה וניו-זילאנד. הוא גילה בהן בוקנותו פעילות שאינה מביישת את חברותו. באותן השנים שיתף פעולה עם ד"ר ישראל גולדשטיין וד"ר אריה טרטקובר, שעמדו בראש ברית עברית עולמית, ועוד הוא מוכן וזוממן לחצות ימים ולגמא מרחקים למען התנועה העברית, כי חליפות העתים ותמורות הזמנים לא הפיגו אף במעט את נאמנותו, אמונתו ומסירותו לרעיון העברי.

אין כאן המקום לדון על התמורות האלה, אולם שליחותו של ד"ר אלכסנדר רוזנפלד לא נסתיימה גם בהגיעו לגבורות. הספר „במצוות שליחות“ הוא עדות לכך.

סגן-אלוף יונתן נתניהו ז"ל

דים המצויינים ביותר באוניברסיטת הארווארד, שנתקבל בה לאחר שירותו בצה"ל והשתתפותו במלחמת ששת הימים. הוא ראה חובה בשנות המסה למדינה לחזור ארצה, קודם להמשך לימודיו באוניברסיטה העברית ואחר-כך לצה"ל. הוא שימש מופת לפיקודיו וטיפח את התקווה לשוב אל לימודיו. חייו ומותו של מפקד צעיר ומוכשר זה, שנכוננו היו לו עתידות רבי-תפארת, קשורים במפעל ההצלה, שהיכה הדים עצומים בעולם כולו, בסיפורי האגדות שנרקמו מסביב למבצע יונתן שמו של הלוחם האמיץ יונתן נתניהו.

אבשלום

מערכת "בצרון" משתתפת באבלו הגדול של פרופ' בנציון נתניהו בנפול בנו המפקד יונתן במבצע הגבורה וההצלה העילאי באנטבה בזכרו היקר והקדוש ינוחם ד"ר מנשה טשרנוביץ חיים ליה נבריאאל פרייל

הוא נפל קרבן במבצע-ההצלה הימפלא בשדה-התעופה אנטבה שבאורגאנדה. בהלווייתו בבית-העלמין הצבאי בהר-הרצל השתתפו נשיא המדינה, ראש הממשלה, שרים, אלופי צה"ל, חבריו לנשיק של המנוח שהשתתפו עמו במבצע ורבים מתושבי ירושלים. שר-הבטחון, שמעון פרס, ציין את אישיותו וסגולותיו של "יוני" ואמר בין יתר דבריו:

"הרגע הקשה ביותר בליל הפעולה באנטבה היה כאשר הגיעה הידיעה המרה שכדור פילח את ליבו הצעיר של אחד המעולים שבבני ישראל, אחד האמיצים שבלוחמי ישראל, אחד המבטיחים ביותר שבקרוב מפקד די צה"ל. ראיתו לילות אחדים קודם לכן אי-שם בארץ כולו דרוך לקרב אפשרי אחר. הוא ניצב בשקט האופייני לו כמפקד הטבעי שבשטח.

"מה לא הטלנו על שכם יונתן וחבריו? את הקשות שבמשימות צה"ל את הנועזים שבמבצעיו... יוני היה מפקד הכוח שעליו הוטלה משימת החילוץ והישועה ולא במקרה הוא נבחר לתפקיד זה. הוא כבר נודע קודם לכן כמחלץ נועז ונחושי-דעה... באור מץ ליבו, במהירות פעולתו וב-דבקותו במשימה שימש מופת לחייליו.

יונתן היה מפקד למופת. ב-עוז-רוחו יכול היה לאויביו. בת-בונת-ליבו כבש את לב חבריו. מסכנות לא נבהל ונצחונות לא הגביהו את לבו...

"המרחק בשטח בין אנטבה לירושלים קיצר לפתע את המרחק בזמן שבין יונתן בנו של שאול לבין יונתן בנו של בן-ציון. אותה הגבורה שבאיש. אותה הקינה שבלב העם".

* * *

יונתן נולד לפני ל' שנה באמריקה. אביו פרופ' בן-ציון נתניהו, סופר ו-היסטוריון ידוע, לימד באוניברסיטת דרופסי ובשנים האחרונות - בקורנל. כמו-כן היה ממשתתפיו הראשונים של ה"בצרון" וכתב את סקירת-ההודש. יונתן הצעיר קיבל חינוך עברי וכללי והיה תמיד אחד התלמידים הראשונים בבית-הספר. כן היה גם אחד התלמי-

ISRAEL

Burials and American Disinterments

שרמה שאולזאהן

announces that RIVERSIDE continues to be the only licensed funeral director in the U.S. able to effect

Transfer to Israel within the same day

Har Hazeitim Har Hamenuhot

And all Cemeteries in Israel

RIVERSIDE also is available as the

Sole agent for Sanhadrea Cemetery

RIVERSIDE only can offer this service:

Enroute to Israel within the same day

- Strict adherence to Halacha and Minhagim.
- Arrangements made during lifetime with no obligation.
- Chapel secured in any community.

RIVERSIDE

Memorial Chapel, Inc./Funeral Directors

MANHATTAN: 180 West 76th Street (at Amsterdam Avenue)/EN 2-6600

BROOKLYN: 310 Coney Island Avenue (Ocean Parkway at Prospect Park)/UL 4-2000

BRONX: 1963 Grand Concourse (at 179th Street)/LU 3-6300

FAR ROCKAWAY: 1250 Central Avenue/FA 7-7100

And Westchester Riverside Memorial Chapel, Inc.:
21 West Broad Street, Mt. Vernon/(914) MO 4-6800

Chapels in Miami, Miami Beach and Hollywood, Florida.

Solomon Shoulson/Andrew Fier

גם קורא שיזדהה עם הביקורת האירונית כלפי הדודה בפיסקה זו, שונה יהיה יחסו כלפי מיכאל: מיכאל אינו המדבר כאן, רק מדובר בו. לו דיבר, היה מסוגל להסביר את דרכו בצורה יותר רצינית משודרתו מסוגלת לכך, ובכך להסיר התייחסות אליו כאל ילד מבוגר בנאלי. יתר על כן, בתום דברי הדודה, הוא מזכיר לה שאסור לזלזל בשום אדם. ייתכן שבעדינותו, בנסיבות פומביות, כשהדודה מתכוונת לשבח, הוא נמנע מלהגיב בצורה קפדנית ביותר.

הקורא עצמו יכול להכריע איפוא: לפניו לא "גולם-גאנץ", לא "אפס עלוב", אף כי גם אין לנו סימנים ל"גאונות מדעית" שלו.

זוהי פיסקה אחת של דיבור סמוי ב"מיכאל שלי". בולטת בה אירוניה חריפה. במקרים אחרים של שימוש בדיבור סמוי מושגים אפקטים אחרים, למשל, כאשר קורה שהמספרת עוברת על מידותיה ומגלה יחס חם לדובר. לעתים הקורא עצמו אינו מודהה עם עמדה חד-צדדית של לגלוג. אם כך ואם כך, הדיבור המשולב הוא תחבולה רב-צדדית, גמישה, המשיגה אפקטים מורכבים ב"מיכאל שלי", וראויה למידה רבה של תשומת-לב מצד הקורא.

1. תיאור זה של התופעה הוא ברוח המאמרים החשובים הבאים: אבן, יוסף, "הדיבור הסמוי: מושג בתורת הפרוזה וגלוייו בסיפורת העברית", "הספרות" א' (אביב 1963), מס' 1, 140-152. גולומב, הרי, "הדיבור המשולב — טכניקה מרכזית בפרוזה של ענגון", "הספרות" א' (קיץ 1968), מס' 2, 251-262. כן ראה "מונולוג מסופר — הגדרתו של סגנון בסיפורת", "הספרות" א' (אביב 1968), 233-234.
2. עוז, עמוס, מיכאל שלי, עם עוזב, תל-אביב, 1974.
3. ראה אבן, יוסף, "התיאוריה של הדמות בספרות", "הספרות", כרך ג', מס' 1 (יוני 1971), 1-29, בע' 23.
4. שקד, גרשון, "גל חדש בסיפורת העברית", ספריית פועלים, 1971, בע' 192.
5. על כך ראה במיוחד מאמרו החשוב של בנד, אברהם, "המספר הבלתי מהימן ב"מיכאל שלי" וב"בדמי ימיה", "הספרות", כרך ג', מס' 1, (יוני 1971), 30-34 וראה תגובה: "כ"ץ, שרה, "משא", 22.10.71.
6. דאה שקד, גרשון, על ארבעה סיפורים. הסוכנות היהודית לא"י, תשכ"ג, ע' 10.

ברכה למדינת ישראל בשנת העשרים ושמונה לעצמאותה!

"IN THE HEART OF THE JEWELRY CENTER"
YAHALOM RESTAURANT

49-55 WEST 47TH ST., N.Y.C.

OPEN SUNDAY — CLOSED SATURDAY

Hours

SUN. thru THURS. 9 A.M. to 10 P.M.

Friday 9 A.M. to 3 P.M.

SERVING & CATERING THE FINEST MID-EAST.

JEWISH HUNGARIAN STYLE CUISINE

UNDER STRICT KASHRUTH SUPERVISION &

MASHGIACH TMIDY ON THE PREMISES

CAFETERIA STYLE, ALSO

UNDER
PERSONAL
MANAGEMENT
OF RABBI
YAKOV KLEIN

SERVICE INDOOR BEAUTIFUL · GANAYDEN ROOM — Call 575-1699

ידיעות

ב ת י א ט ר ו ן

„הקדוש“ — אחד הסרטים המזועזעים ורבי הרושם ביותר מתקופת השואה. „הקדוש“ The Martyr הוא סיפור-היסורים של המתנד והרופא יאנוש קורצ'אק, שלקח תחת חסונו בשנת 1942 מאתיים יתומים יהודים, והלך אתם לבסוף לקרונות שהובילום למחנות המוות. — הסרט מתאר את התסיסה בגיטו לקראת המרד. ביים את הסרט אלכסנדר פורד, בוצע על-ידי שיתוף מפיקים ישראלים-גרמניים. התסריט הוכן על-ידי יוסף גרוס ואלכסנדר הרמתי ובין השחקנים יאנו גן (קורצ'אק), אורנה פורת, אפרת לוי ועוד. — הסרט הוצג בתיאטרון „יולייט 1“. תעודת-בורות-ההתנכרות היא ליהודי גידירוק שלא באו בהמוניהם לראות בסרט שהנציח פרק הקרבה וגבורה בתולדות השואה.

עולמו של שלום עליכם. — בהצגה מישור של תמונות, או מערכונים, המיוסדים על ארבעה סיפורים מאמן-הצחוק היהודי י. ל. פרץ: הכנור (או: „על כינור“), סיפור חלם, בונצ'יה שתוק ובית-ספר תיכון. ארגולד פרל הציג לראשונה את המחזה בשנת 1953. המערכונים המוצלחים ביותר הם סיפור חלם, הוא מעשה העז המכושפת. במערכון באה הבדיחה העממית התמימה-לגלגלית ליד ביטוי משעשע, ותוקף הסמל לא הרעמו בבונצ'יה שתוק, הדיאלוג החי על אף המשחק הבלתי-מזהיר. ב„עולמו של שלום עליכם“ אשר בתיאטרון „ראונדאבאוס“ המשחק והביים אינם ברום המעלה, אך המערכונים מעניקים תווייה תיאטרונית נאה.

בין ההצגות שעוררו ענין בעונה זו יש לציין את „שיקאגו“ — מחזמר על „העולם התחתון“ של שנות העשרים בהשתתפותה של גוון ורדון בתיאטרון של רחוב 46; „אקוואוס“ — הצגה מסוגנת הבוחנת סירוף דעתו של אדם המרעיל מלוא-האורחה סוסים, בתיאטרון פלימות; „וורי גוד עדי“ — מחזמר מתודש, שהוצג ראשונה בשנת 1915 על זיווג משובש, בתיאטרון בות; הצגה מתודשת של „אשתי הנאווה“, שעומד בה טעמה הראשון, בתיאטרון סט. גיימס. א. ב.

פרסי רוטשילד למדע

השנה חולקו פרסי רוטשילד למדענים אלה:

פרופ' יהושע יורטנר (כימיה, בתחומי מע-בריקרינה, במולקולות, ספקטרוסקופיה של מוצקים מולקוליים ועוד). פרופ' יורטנר הוא אחד האישים המובהקים בכימיה פיסיקלית בעולם.

פרופ' חיים הררי (פיסיקה, הכנסת דיאגר-מות דואליות שאיפשרו שימוש יעיל אל הדואליות בפיסיקת החלקיקים).

פרופ' דוד איילון — אחד המומחים החשרים ביותר בעולם בתולדות הערבים בימי הביניים. פירסם עבודות על התקופה הממלוד-כית במצרים ובסוריה, ובייחוד על הצבא הממלוכי ומסדותיו.

פרופ' שלמה פינס — תרם מחקרים חשרים בתחומי הפילוסופיה הערבית והיהודית-ערבית. בין פירסומו — התרגום והמבוא שלו ל„מורה נבוכים“.

ד"ר זאב ברקוביץ — נשיא „בני ציון“

רביא ד"ר זאב (ויליאם) ברקוביץ, המנהיג הרוחני של קהילת „בני ישראל“ במאנהטן, נבחר לנשיא המיסדר „בני ציון“.

ד"ר ברקוביץ פעיל בחוגים ובמוסדות תרבותיים. בקהילתו הנהיג דוכן, שבו מופיעים אישים ידועים בחיים המדיניים, החברתיים והתרבותיים. כמרכן פירסם ספרים וכמה מאמרים במחשבת היהדות.

הקדשה לש. שלום

הבלשן והמלונאי יעקב כנעני, הוציא כרך י"ד של „אוצר הלשון העברית“ המופיע בהוצאת „מסדה“. המחבר הקדיש את הכרך „למשורר ש. שלום, נשיא אגודת הסופרים וחתן פרס ישראל“.

א ב י ד ו ת
ד"ר ברנארד א. גודמן

לפני זמן קצר נפטר בניו יורק המנתח והעסקן הפילאנטרופי הידוע, ד"ר ברנארד א. גודמן. — המנוח היה חתנו של מייסד חברת "עקס-לאקס" ופטרון הספרות העברית, ישראל מץ. ד"ר גודמן היה מנתח מומחה. הוא הוכתר כרופא מטעם אוניברסיטת קולומביה בשנת 1927 והשתלם במקצוע באוניברסיטת וינה, בודאפט וברלין. במלחמת העולם השנייה עבד כמנתח ראשי בפלוגה רפואית בסמואה וזכה לאותות-הצטיינות על תרומתו החשובה בשיכלול אמצעי ניתוח ושיקומם של הפצועים.

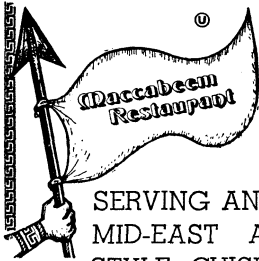
בשנת 1947 עזב את מקצועו בשל ליקוי בעיניו והצטרף לחברת "עקס-לאקס". במשך מספר שנים היה יו"ר ועד ההנהלה ומשנת 1971 — יו"ר של כבוד ויועץ משפטי. הוא גם שימש כחבר בוועד הנאמנים של קרן החברה שסייעה למפעלים רפואיים וחינוכיים בארה"ב ובישראל. הוא הגיח אחריו אשה ובן, רוי מ. גודמן, סינאטור במדינת נ. י. מטעם המפלגה הרפובליקנית-ליבראלית. בן ע"ז שנה היה במותו, שלום לעפרו.

ג י ח ו מ י ם
לפרופ' בנציון וצילה נתניהו
על נפילת יונתן
משה ודליה פלאי
ד"ר אברהם מרתאן

ערב "ירושלים"

לרגל הופעתו של המאסף "ירושלים" ט"ו התקיים בעיר בירתה של ישראל ערב שבו הופיעו ממשחתפי הקובץ: ק. א. ברתיני ואנטון שמס, שקראו משיריהם; עדה צמח סיפרה על יומנו של אביה, שלמה צמח; שרה כ"ץ דיברה על ה"אני וגיבורי" בסיפורי דוד שחר; חנוך קלעי סיפר על עריכת המאסף. מנחה הערב היה הסופר אריה ליפשיץ.

מיטב ברכותינו לידידתנו היקרה
המשוררת והמחנכת
מרים שנייד
לכלולות בנה המחונן
משה אדם
עם ב"ג
חיה
תרווה מן הזוג רוב נחת
ד"ר משה משרנוביץ ורעייתו
חיים וחיה ליף
גבריאלי פרייל

SERVING AND CATERING
MID-EAST AND JEWISH
STYLE CUISINE

גלצט כשר

HOURS

SATURDAY after Sundown to 2 A.M.
FRIDAY 9 A.M. to 3 P.M.

Under Strict Kashruth Supervision of
MASHGICH TMIDY
On The Premises.

CATERING FOR ALL OCCASIONS

**MACCABEEM
RESTAURANT**

147 WEST 47 STREET, N.Y.C.

FOR RESERVATIONS
CALL 575 - 0226

המרכז היהודי דהוליסבור

הרב אליעזר ד. רכטמן
ג'רי ברבאק, נשיא

הרב דוד הולאנדר

המרכז היהודי של מאונט אידן, ברונקס
מכרך את מדינת ישראל

ישראל הצעיר דסטימן איילנד

יעקב צבי מרקוס, רב
יוסף חיים באראץ, נשיא

ביהכנ"ס בני ישראל

111 אירווינג פלייס, וואודמיר, ל. א.
ד"ר ישראל טפליק, רב
י. סלטר, נשיא

כרכות למדינת ישראל
לגאולה שלמה והגשמת שאיפותיה
קהילת אהבת אחים

ניו-ברונזוויג, נ. ג.
הרב פ. דיימון

קהילת „שערי צדק“

היקסוויל, ל. א.
סטוארט ווארנר, רב
אדוורד פילד, נשיא

ישראל הצעיר דקוויגארדן הילס

הרב פ. שווינפלד אריה בלאט, נשיא

קהילת בית אמת

של היולט, ל. א.
הרב משה פיקהולץ
ג'יאורג' ישראל, נשיא
יחיאל רוזן, חזן

קהילת שערי תורה

של ברידופורט
הרב ישעיה רקובסקי

היכל הריפורמי של מונמאנט

ניו שרוסברי, ניו-ג'רסי
אלטון מאיר וינטרם, רב
ברנרד ברנדווין, נשיא

כנסת ישראל של סי גייט

סי גייט ושדרת נאוטילוס
עזרא גלמן, רב דוד קאסטר, נשיא

THE BROTHERHOOD SYNAGOGUE**קהילת בית אחים**

28 Gramercy Park South, N.Y.C.

אירווינג י. בלוק, רב

אברהם וויינהויז, רב-חבר
האורד ווסטריק, נשיא

קהילת אנשי שלום, ניו-רושל

פ. וויינברגר, רב
אלן גוביק, נשיא

קהילת כנסת ישראל

פאר ראקובי, ל. א.

רפאל פלקוביק, רב
מרדכי פריד, נשיא

היכל שערי צדק

בופלו, נ. י.

סנפורד ד. שיינבלאט, רב

פרנק לוי, נשיא

המרכז היהודי של דוקסון הייטס

34-25 רחוב 82

הרב מ. דז' וואלדמן

מנדל מרקוביץ, נשיא

המרכז היהודי תורת אמת

78-15 שדרת פארסונס, פלושינג
הרב ה. יואל לאקס
ישראל יצחק הסנדר, נשיא

המרכז היהודי של פורסט הילס

הרב שמואל גפן

הרב ישראל אייזנמן,

ברוקלין, נ. י.

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת ה'כ"ח לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

Cong. Sons of Israel Suffern, N. Y. Rabbi Paul E. Schuchalter	Lake Success Jewish Center, L.I. Rabbi Seymour Baumrind	Suburban Jewish Center Linden, N. J. Rabbi Edw. Kandel
Cong. & Talmud Torah Ahavath Achim, B'klyn Rabbi Israel Poleyeff	Lincoln Square Synagogue New York Rabbi Steven Riskin	Synagogue of the Suburban Torah Center Livingston, N.J. Rabbi Moshe A. Kosivetz
Co-op City Jewish Center Rabbi Fred Ackerman	Little Synagogue, N. Y. Dr. Jos. Gelberman, Rabbi	Farmingdale Jewish Center Rabbi Paul Teicher
Elmhurst Jewish Center Jackson Heights, N. Y.	Manhattan Beach Jewish Center Rabbi Dr. Jos. Singer	Temple Beth Am Bayonne, N. J. Rabbi Morris M. Tosk
Dr. Salomon Faber, Rabbi Kew Gardens Anshe Sholom Jewish Center	Dr. Israel R. Margolies, Rabbi Beth Am, The Peoples Temple	Temple Beth Sholom Smithtown, L.I. Rabbi Elliot T. Spar Cantor David S. Myers
Rabbi David M. Feldman Brooklyn, N.Y.	Rabbi & Mrs. Daniel H. Mehlman Cong Derech Emunah Arverne, L. I.	Temple Emanuel of Queens Rabbi S. Kehati
Flushing Jewish Center Rabbi Benjamin Haimowitz	Mosholu Jewish Center Bronx, N. Y. Rabbi Herschel Schachter	Temple Emanu-El of Lynbrook Rabbi Harold I. Saperstein
Forest Park Jewish Center Rabbi Y. Sladowsky	New Hyde Park Jewish Community Center Rabbi David Moseson	Temple Emanuel of Parkchester Rabbi Leonard Romm
Glenwood Jewish Center Rabbi Solomon E. Drillman	New Milford Jewish Comm. Center Rabbi Harold D. Halpern	Temple Emanu-El Yonkers, N. Y.
Greenburgh Hebrew Center Dobbs Ferry, N. Y. Rabbi Immanuel Lubliner	Northeast Jewish Center Yonkers Rabbi Joseph H. Wise	Wantagh Jewish Center Rabbi M. Rubin
Hicksville Jewish Center, L.I. Rabbi Jos. Grossman	Northshore Jewish Center Lake Success Long Island	Rabbi & Mrs. S. Weinberger Passaic, N. J.
Israel Community Center Levittown, L. I. Rabbi Eugene Katz	Prospect Park Jewish Center Rabbi Abraham Kelman	West End Temple Dr. Jos. I. Weiss, Rabbi Neponsit, L. I.
Jewish Center of Bayside Hills, L. I.	Rabbi & Mrs. Herman Saville Sinai Cong. of the Bronx	Rabbi Jacob Wendroff Queens Jewish Center Queens Village, N. Y.
Jewish Center of Wakefield & Edenwald Dr. Benj. Helfgott, Rabbi	Sephardic Cong. of Long Beach Rabbi Asher H. Abbitan	Rabbi Benj. B. Wykansky Staten Island, N. Y.
Jewish Center of West Orange, N.J.	Sephardic Temple Torah Israel Cong. Rabbi Eli Greenwald	Rabbi A. I. Ziegelman North Bergen, N.J.
Jewish Community Center of Paramus Rabbi Aryeh Gottlieb	Shore Parkway Jewish Center Brooklyn, N.Y. Rabbi Harold Richtman	Mr. and Mrs. Lou Sobel Proudly Announce the Marriage of their Son Rabbi Henry I. Sobel, Brazil to Amanda Tasch, Palm Beach, Florida
Judea Center Synagogue Brooklyn, N. Y. Dr. Meir Feldman, Rabbi		
Lake Hiawatha Jewish Center New Jersey Rabbi & Mrs. Herman Savitz		

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Young Israel of Oceanside 150 Waukens Ave. Oceanside, L. I. Rabbi. Benj. Blech Pres. Herbert Mehl</p>	<p>Beth Sholom Center Amityville, L. I. Rabbi Leon Spielman</p>	<p>Cong. Beth Israel of E. Flatbush Rabbi & Mrs. Jos. Levinson</p>
<p>Young Israel of Westchester New Rochelle, N.Y. Rabbi Stanley Wexler Pres. Pincus Katzoff</p>	<p>Rabbi Morrison David Bial Summit, N. J.</p>	<p>Cong. Beth Sholom Mineola, L. I. Rabbi Irving Rockoff</p>
<p>Young Israel of Windsor Park 67-45 215 St., Bayside, L. I. Rabbi Louis Bernstein Pres. Saul Goncherow</p>	<p>Rabbi Jerome H. Blass Bergenfield-Dumont Jewish Center, N. J.</p>	<p>Cong. Beth Tefillah Paramus, N. J. Rabbi Ira A. Bader Pres. Paul Herman</p>
<p>Young Israel of Jackson Hts. Rabbi, Mordekai Shapiro</p>	<p>Briarwood Jewish Center, L. I. Dr. J. Melber, Rabbi</p>	<p>Cong. Beth Tikvah Knesseth Israel, Brooklyn, N. Y. Rabbi Jacob Greenberg</p>
<p>Young Israel — Mosholu Pky. Rabbi & Mrs. Z. Charlop</p>	<p>Clifton Jewish Center Clifton, N. J. Rabbi, Dr. Eugene Markovitz</p>	<p>Cong. Bnai Israel of Linden Heights, B'klyn Pres. Walter Berger</p>
<p>Young Israel of New Hyde Park, Rabbi Meyer Bilitzky</p>	<p>Concourse Center of Israel Rabbi Morris Berman</p>	<p>Cong. B'nai Israel Freeport, L.I. 11520 Rabbi Reuben M. Katz</p>
<p>Young Israel of Ocean Pky Rabbi Herbert W. Bomzer</p>	<p>Cong. Adas Israel Passaic, N. J. Dr. Leon Katz, Rabbi</p>	<p>Cong. Bnai Jacob Hebrew School of Flatbush Rabbi Jacob Weitzman</p>
<p>Young Israel of West Hempstead Rabbi Sholom Gold</p>	<p>Cong. Agudath Sholom of Flatbush Rabbi Solomon Kornfeld</p>	<p>Cong. Hebrew Tabernacle of Washington Heights 551 Fort Wash. Ave., N.Y.C. Rabbi Robert Lehman</p>
<p>Young Israel of West Side Rabbi Emanuel Gettinger</p>	<p>Cong. Ahavath Achim Dr. Nathan Goldberg, Rabbi</p>	<p>Cong. Kneses Tifereth Israel Port Chester, N. Y. Rabbi Joseph Speiser</p>
<p>Young Israel of Woodmere, L. I. Rabbi Sidney Lebor</p>	<p>Cong. Ahavath Israel Kingston, N. Y.</p>	<p>Cong. Ohab Zedek Yonkers, N. Y. Rabbi Noah Goldstein</p>
<p>Ave. O Jewish Center Rabbi Philip H. Singer</p>	<p>Cong. Ahavath Israel Tottenville, Staten Island Samuel D. Baker, Pres.</p>	<p>Cong. Shaare Hatikvah, N. Y. Ahavat Torah Vtikva Chadosho Dr. Abraham D. Krauss, Rabbi Rabbi Abraham Gruss</p>
<p>Beach Haven Jewish Center Brooklyn, N.Y. Rabbi Israel Wagner Pres. M. J. Bienstock</p>	<p>Cong. Ahavat Shalom Lakewood, N. J. Rabbi Raphael Miller</p>	<p>Cong. Shaare Zedek, N.Y.C. Rabbi Shlomo Balter</p>
<p>Bellrose Jewish Center Floral Park, L. I. Rabbi Alvin M. Poplack</p>	<p>Cong. Ahavat Torah Englewood, N. J. Rabbi Dr. I. L. Swift</p>	<p>Cong. Shaare Zedek West N. Y., N. J. Pres. Julius Lebrecht</p>
<p>Rabbi & Mrs. Rubin H. Bendelstein Bayonne, N. J.</p>	<p>Cong. Bachurei-Chemed Long Beach, L. I. Rabbi Morton Kronenberg</p>	<p>Cong. Share Tefila of Kings H'way Rabbi Wilfred Wolfson</p>
<p>Rabbi David I. Bergstein Woodside Jewish Center, L. I.</p>	<p>Cong. Beth El of Astoria Rabbi Harold Furst Pres. Ludwig Katz</p>	<p>Cong. Sons of Israel Lakewood, N. J. Rabbi Paul Z. Levovitz</p>
<p>Beth O'r Religious School Clark, N.J. Rabbi Jonathan D. Porath</p>	<p>Cong Beth El of Borough Park Rabbi I. Schorr</p>	
	<p>Cong. Beth El Massapequa, Long Island Rabbi Israel Orenstein</p>	

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Temple Sinai Mt. Vernon, N.Y. Rabbi Cyrus Arfa Pres. Stephen Flink</p>	<p>United Jewish Center 141 Deer Hill Ave. Danbury, Conn. Rabbi Jerome R. Malino Pres. Dr. Raphael Schwartz</p>	<p>Whitestone Hebrew Center 12-45 Clintonville Ave. Whitestone, L. I. Rabbi Ezra Finkelstein Pres. Hyman Adler</p>
<p>Temple Sinai 41 W. Hartford Rd. Newington, Conn. Rabbi Marc Brownstein Pres. Herbert Silverman</p>	<p>United Synagogue of Hoboken Hoboken, N.J. Rabbi Alex Pronman Outg. Pres. Irving Litwin Inc., Pres. Joel Freiser</p>	<p>Woodlands Community Temple White Plains, N.Y. Rabbi Peter Rubinstein Pres. Joel Leifer Outg. Pres. Carol Pinzer</p>
<p>Temple Sinai 363 Penfield, Rocheser, N.Y. Rabbi Harvey S. Goldman Pres. Nathan Rubin</p>	<p>Utopia Jewish Center 64-41 Utopia Pkway Flushing, L.I. Rabbi Solomon Goldman Pres. Bernard Strassner</p>	<p>Yorktown Jewish Center 2966 Crompond Rd. Yorktown Heights, N.Y. Rabbi Stanley Urbas Pres. Bernard Lipsy</p>
<p>Temple Sinai 425 Roslyn Rd. Roslyn Hts., L.I. Rabbi Norman Kahan Asst. Rabbi Mark Miller Pres. Stanley B. Dreyer</p>	<p>Van Cortlandt Jewish Center 3880 Sedgwick Ave., Bronx Dr. Jacob Sodden, Rabbi Pres. Alazar Kushner</p>	<p>Young Israel of Ave. U Brooklyn, N.Y. Rabbi Zev C. Minkovitz Pres. Robert Weissman</p>
<p>Temple Sinai Lakeside Drive Stamford, Conn. Dr. Samuel M. Silver, Rabbi Pres. Richard Imershein</p>	<p>Village Temple 33 E. 12th, New York, N.Y. Rabbi Dennis N. Math Pres. Mrs. Nettie W. Kaplan</p>	<p>Young Israel of Boro Park 1349-50 St., Brooklyn, N.Y. Rabbi Gedalia D. Schwartz Pres. Irving Roth Ex. Dir. Meyer Hochhauser</p>
<p>Temple Sinai of Bergen County Tenafly, N.J. Rabbi Stephen Pinsky Pres. Matthew Kaplan</p>	<p>Washington Hebrew Cong. Washington, D.C. Rabbi Joshua O. Haberman Pres. Julian Cohen</p>	<p>Young Israel of Concourse 1040 Grand Concourse Bronx, N. Y. Dr. Max Hoch, Rabbi Pres. Jerry Rothman Exec. Dir. Ira Levy</p>
<p>Temple Society of Concord 910 Madison St. Syracuse, N. Y. Rabbi Benjamin Friedman Rabbi Theodore S. Levy</p>	<p>Washington Heights Cong. 815 W. 179th St., New York Rabbi Gedalia Finkelstein Julius Hirsch, Pres.</p>	<p>Young Israel of Fifth Ave. 3 W 16th St., New York Israel Wohlgeleinter, Rabbi Herbert I. Altman, Pres.</p>
<p>Temple Torah of Little Neck Little Neck, L.I. Dr. Morton L. Gordon, Rabbi Pres. Stanley Kleiner</p>	<p>West Side Jewish Center 347 West 34th St. New York, N.Y. Rabbi Solomon Kahane Pres. Simon Greenspan</p>	<p>Young Israel of Flatbush 1012 Avenue I, Brooklyn, N.Y. Rabbi Solomon J. Sharfman Pres. Matthew Maryles</p>
<p>The Temple Cleveland, Ohio Rabbi Daniel Jeremy Silver</p>	<p>Westbury Hebrew Cong. Old Westbury Rd. Old Westbury, L. I. Rabbi Melvin Kieffer Pres. Abe Shames</p>	<p>Young Israel of Forest Hills Yellowstone Blvd. & Burns St. Forest Hills, L. I.</p>
<p>Town & Village Synagogue Tifereth Israel 334 E. 14th St., N.Y.C. Rabbi Stephen C. Lerner Pres. Mrs. Florence Friedman</p>	<p>Westchester Reform Temple Scarsdale, N. Y. Rabbi Jack Stern, Jr. Asst. Rabbi Peter Weintraub Pres. Ralph Wienshienk Joseph Boardman, Cantor</p>	<p>Young Israel of Hillcrest 169-07 Jewel Avenue Flushing, L. I. Rabbi Sholem B. Kewalsky Pres. Joseph Rubin</p>
	<p>White Meadow Temple Rockaway, N. J. Rabbi Jacob Weitman</p>	

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Temple Israel 456 Webster Avenue New Rochelle, N. Y. Rabbi Amiel Wohl Asst. Rabbi Ronald Gerson Pres. Murray Goldstein</p>	<p>Temple Judea Jerusalem at Central Massapequa, L. I. Rabbi Sanford H. Jarashow Pres. Mrs. Adeline Berger</p>	<p>Temple Sholom of West Essex Cedar Grove, N. J. Rabbi Norman R. Patz Pres. Joel Weinstock</p>
<p>Temple Israel of Northern Westchester Croton-on-Hudson, N. Y. M. A. Robinson, Rabbi Pres. Mr. David Schwab</p>	<p>Temple Menorah of Philadelphia 4301 Tyson Ave. Philadelphia, Pa. Rabbi Abraham Israelitan Pres. Julius Traskin</p>	<p>Temple Sholom Religious School Monticello, N. Y. Rabbi Solomon Agin Pres. Joel Lerner</p>
<p>Temple Israel of the Oranges & Maplewood 432 Scotland Road South Orange, N. J. Rabbi Herbert Weiner Pres. Sheldon Gross</p>	<p>Temple Neve Shalom Jewish Community Center Metuchen, N. J. Rabbi Gerald Zelizer Pres. Herb Gurbunoff</p>	<p>Temple Sholom River Edge, N. J. 07661 Rabbi Joseph Rudavsky Pres. Irwin Lipton</p>
<p>Temple Israel 475 Grove St. Ridgewood, N. J. Rabbi Allan Schranz Pres. Stuart Hoffer</p>	<p>Temple Ohabei Shalom 1187 Beacon St. Brookline, Mass. 02146 Dr. Irwin M. Blank, Rabbi</p>	<p>Temple Sholom Religious School Plainfield, N. J. Rabbi Gerald Goldman Rabbi Emer. Dr. S. Nathanson Pres. Dr. Morton Rutenberg</p>
<p>Temple Israel 1920 Clifwood St. Scotch Plains, N. J. Rabbi Saul Z. Hyman Pres. David Tenenbaum</p>	<p>Temple Or Elohim Jericho, L. I. Rabbi Irwin Lowenheim</p>	<p>Temple Sholom Plumtree Dr. & Brookside Crt. Westbury, L. I. Rabbi M. Aranov Pres. Julian Leder</p>
<p>Temple Israel 420 University Blvd. East Silver Spring, Md. Rabbi Lewis Weintraub</p>	<p>Temple Rodef Shalom 2100 West Moreland St. Falls Church, Va. Rabbi Laszlo Berkowitz Pres. Ruth Checknoff</p>	<p>Cong. Shomrei Emunah 67 Park St., Montclair, N. J. Rabbi Dr. Jeshai'a Schnitzer Pres. Frank Rothenberg</p>
<p>Temple Israel 315 Forest Ave. Staten Island, N. Y. 10301 Rabbi Milton Rosenfeld Pres. Benj. Feitelson</p>	<p>Temple Shaare Emeth 6012 Farragut Rd., B'klyn Rabbi Philip Book Pres. Bob Leibowitz</p>	<p>Temple Sinai Amityville, N. Y. Rabbi Dr. Leonard W. Stern Pres. Ivan Hametz</p>
<p>Temple Israel 2372 Morris, Union, N. J. Rabbi Meyer Korbman Pres. Dave Harris</p>	<p>Temple Shalom 8401 Grubb Rd. Chevy Chase, MD. 20015 Rabbi Ian L. Wolk Pres. Howard Braun</p>	<p>Temple Sinai of B'klyn Arlington Ave. & Bradford Brooklyn, N. Y. Rabbi Ralph Silverstein Pres. Dr. Jesse R. Solomon</p>
<p>Temple Israel Westport, Conn. Rabbi Byron T. Rubenstein Pres. Stanley Lapin</p>	<p>Temple Shalom of Matawan Matawan, N. J. Rabbi Henry Weiner Pres. Steve Schneider</p>	<p>Temple Sinai New Albany Rd. Cinnaminson, N. J. Rabbi Lewis R. Bornstein Pres. Dr. Jerome Warren</p>
<p>Temple Israel Center 280 Old Mamaroneck Road White Plains, N. Y. Rabbi Arnold S. Turetsky Pres. Reuben M. Siwek</p>	<p>Temple Shaarey Shalom Springfield, N. J. Rabbi Howard Shapiro Pres. Alvin Schneider</p>	<p>Temple Sinai Middletown, N. Y. Rabbi Robert Port Pres. Stanley Zaritzky Exec. Dir. Joseph Rehas</p>
	<p>Temple Sharey Tefilo 57 Prospect St., E. Orange, N. J. Rabbi Charles A. Annes Pres. Mrs. Joseph Pollack</p>	

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Temple Emanuel Cherry Hill, N. J. Rabbi Edwin N. Soslow Pres. Dr. Stanton Deitsh</p>	<p>Temple Emanuel 3315 Hillside Avenue New Hyde Park, L. I. Rabbi Dr. Andrew J. Robins Pres. Herbert Goldsmidt</p>	<p>Temple Hillel 1000 Rosedale Rd. Valley Stream, L. I. Rabbi Morris S. Friedman Pres. Ben Eisenman</p>
<p>Temple Emanu-El of East Meadow 123 Merrick Ave. East Meadow, L. I. Rabbi Bennett Herman Pres. Arnold Schwartz</p>	<p>Temple Emanuel Paterson & Wayne, N. J. Dr. David H. Panitz, Rabbi Pres. Samuel Friedman</p>	<p>Temple Isaiah 75-24 Grand Central Pkwy Forest Hills, N. Y. Rabbi Stephen S. Pearce Pres. Maxwell J. Moss</p>
<p>Temple Emanu-El 100 James St. Edison, N. J. Rabbi Alfred B. Landsberg Pres. Richard Fisher</p>	<p>Temple Emanu-El of Irondequoit 2956 St. Paul Blvd. Rochester, N. Y. Rabbi David Spitz Pres. Mrs. Harold Silver</p>	<p>Temple Israel 600 New Scotland Ave. Albany, N. Y. Rabbi Hayyim Kieval Pres. Burton Schneider</p>
<p>Temple Emanu-El 147 Tenafly, Englewood, N.J. Rabbi Arthur Hertzberg Pres. Mrs. Leona Schiller</p>	<p>Temple Emanuel 111 Wash. Ave., Westwood, N.J. Rabbi, Dr. Andre Ungar Pres. Lee Myerson</p>	<p>Temple Israel Deerfield Place Binghamton, N. Y. Rabbi Jacob Hurwitz Pres. Keith Osber</p>
<p>Temple Emanuel of Great Neck 150 Hicks Lane, Great Neck, L.I. Rabbi Robert S. Widom Pres. Louis I. Teicher Exec. Dir. Robert Jacobs</p>	<p>Temple Emanu-El Willingboro, N.J. Rabbi Richard A. Levine Pres. Robert Lalar</p>	<p>Temple Israel 207 Edgewater Rd. Cliffside Park, N.J. Rabbi G. Lerer Prs. Harlen Umansky</p>
<p>Temple Emanu-el 2550 Dali Highway Honolulu, Hawaii 96817 Rabbi Julius J. Nodel Pres. Harold Spector</p>	<p>Temple Emeth 1666 Windsor Rd., Teaneck, NJ Rabbi Louis J. Sigel Pres. Albert Myer Pres. Paul Kaufman</p>	<p>Temple Israel 108 Old Mill Road Great Neck, L. I. Rabbi Mordecai Waxman Assoc. Rabbi Carl Wolkin Pres. Allan Greenblatt</p>
<p>Temple Emanuel 243 Albany Ave. Kingston, N. Y. Rabbi Jonathan Eichhorn Pres. Morton Lurie</p>	<p>Temple Gates of Heaven 852 Ashmore Ave. Schenectady, N.Y. Rabbi Dr. Michael M. Szenes Pres. Robert Siegel Educator: Cantor M. Fisher</p>	<p>TEMPLE ISRAEL OF HOLLYWOOD Rabbi Haskell Bernat Rabbi Jonathan Kendall</p>
<p>Temple Emanu-El Keren Ami Council Religious School Long Beach, L. I. Rabbi Bernard Kligfeld Pres. Al Olonoff</p>	<p>Temple Gates of Prayer 38-20 Parsons, Flushing, L. I. Rabbi Samuel Schaffer Pres. Morris Schmuger</p>	<p>Temple Israel Long Beach, L. I. Rabbi Abraham M. Mann Pres. Irving H. Engel</p>
<p>Temple Emanu-El 1701 Washington Ave. Miami Beach, Fla. Dr. Irving Lehrman, Rabbi</p>	<p>Temple Gates of Zion 322 N. Corona Ave. Valley Stream, L. I. Rabbi Simon Resnikoff Pres. Mr. Joseph Hess</p>	<p>Temple Israel Merrick, L. I. Rabbi Sheldon Thall Pres. Arthur Forman</p>
<p>Temple Hillel of Flatlands 2164 Ralph Ave., Brooklyn, N.Y. Rabbi Marvin Goldman Pres. Joseph Small</p>		

תחילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת ה"ח לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Temple Beth Emeth 300 Lea Blvd. Wilmington, Del. Pres. Dr. Leo Zeffel</p>	<p>Temple Beth Sholom 228 New Hempstead Rd. New City, N. Y. Rabbi Allen S. Kaplan Pres. Carl Steinbaum</p>	<p>Temple Bnai Israel 192 Center St. Nutley, N.J. Rabbi Dan Landsman Pres. Aaron Thaler</p>
<p>Temple Beth Israel Port Washington, L. I. Rabbi Samuel M. Burstein Pres. Arnold Abramowitz</p>	<p>Temple Beth Sholom Roslyn Heights, L. I. Rabbi Jos. P. Sternstein Pres. Melvin Hoffman</p>	<p>Temple B'nai Sholom 100 Hempstead Ave. Rockville Center, L. I. Rabbi Barry Dov. Schwartz Pres. Avram Dorman</p>
<p>Temple Beth Judah Spencer & Jacific Ave. Wildwood, N.J. Rabbi Seymour Atlas Pres. Alan Gould</p>	<p>Temple Beth Tikvah 950 Preakness Ave. Wayne, N. J. Rabbi Israel Dresner Pres. Gerald Rosenberg</p>	<p>Temple B'nai Zion Bloomfield, N.J. Rabbi Dr. Albert L. Raab Pres. Herman Glucoft</p>
<p>Temple Beth Mordeciai Perth Amboy, N.J. Rabbi Donald Crain</p>	<p>Temple Beth Torah 608 W. Welsh, Phila. 19115 Rabbi Bernard Solis Frank Pres. Sylvia Saffren</p>	<p>Temple B'rith Kodesh Rochester, N. Y. Senior Rabbi, Judea Miller Rabbi Emer. Philip Bernstein Asst. Rabbi, Ronald Shapiro</p>
<p>Temple Beth Shalom 193 E. Pleasant Ave. Livingston, N. J. Rabbi Samuel L. Cohen Pres. Alan M. Breitman</p>	<p>Temple Beth Torah 1200 Roseld Ave. Wanamassa, N. J. Rabbi Jacob Friedman Pres. Bernard Reich</p>	<p>Temple B'rith Sholom 1004 S. Fourth St. Springfield, Tel. 62703 Rabbi Meyer Abramowitz</p>
<p>Temple Beth Shalom Jewish Center of the Mahopac Mahopac, N. Y. Rabbi Allan Press Pres. Irving N. Katz</p>	<p>Temple Beth Torah Westbury, L. I. Rabbi Hillel A. Cohen Cantor Kalman Fliegelman Pres. Warren Weinstock</p>	<p>Temple Concord 9 Riverside Drive Binghamton, N. Y. Rabbi Elihu Schagrין Pres. Richard N. Mattes</p>
<p>Temple Beth Sholom 40-25 Fairlawn Ave. Fairlawn, N. J. Rabbi Robert Aronowitz Pres. Reuben Panoch Cantor Julian Raber</p>	<p>Temple B'nai Abraham 127 E. Main St. Meriden, Conn. Rabbi Albert N. Troy Pres. Max Axelberg</p>	<p>Temple Emanu El Bayonne, N. J. Rabbi Zachary Heller Pres. Morton B. Epstein</p>
<p>Temple Beth Sholom Green Street Haddon Heights, N. J. Rabbi Albert L. Lewis Pres. Mandel Weiner</p>	<p>Temple B'nai Abraham 300 Northfield Road Livingston, N.J. Dr. Joachim Planz, Rabbi Pres. I. Samuel Sodowich</p>	<p>Temple Emanu-El 2100 Highland Ave. Birmingham, Ala. Rabbi Dr. Henry Bamberger Pres. Mayer Newfield</p>
<p>Temple Beth Sholom 1809 Whitney Ave. Hamden, Conn. Rabbi Alvin K. Berkun Pres. Walter Rochow</p>	<p>Temple Bnai Abraham 127 E. Main St. Meriden, Conn. Rabbi Albert N. Troy Pres. Harvey Limon</p>	<p>Temple Emanuel of Boro Park, N.Y.C. Pres. Henry Leviton</p>
<p>Temple Beth Sholom 400 E. Middle Turnpike Manchester, Conn. Rabbi Dr. Leon Wind Pres. Dr. Martin Rubin</p>	<p>Temple B'nai Or 330 South St. Morristown, N. J. Rabbi Z David Levy Pres. Alfred Schneier</p>	<p>Temple Emanu-El of Canarsie 1880 Rockaway Pkway Brooklyn, N. Y. Rabbi Allen Block Pres. George Luvshis</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Temple Beth Am Keren Ami Fund Merrick, L.I. Rabbi Stanford Saperstein Pres. Allen Feigen Princ. Victor Ravens</p>	<p>Temple Beth El of Laurelton Rabbi Jacob Polish Pres. Arthur Liebowitz</p>	<p>Temple Beth El Plainfield, N. J. Rabbi Moshe Samber Pres. Joel Markowitz</p>
<p>Temple Beth Am Miami, Florida Rabbi Herbert M. Baumgard Pres. Bernard Geodman</p>	<p>Temple Beth El Lindell Blvd. & Walnut St. Long Beach, L. I. Rabbi Ephraim S. Kolatch Pres. Dr. Leo Schechter</p>	<p>Temple Beth El 118 Grand, Poughkeepsie, N. Y. Rabbi Erwin Zimet Pres. Eric Straus</p>
<p>Temple Beth Am Parsippany, N.J. Rabbi Daniel Franzel Pres. Robert Marlin</p>	<p>Temple Beth El of Manhattan Beach 111 West End Ave., Bklyn Rabbi Leonard J. Goldstein Pres. H. Herbert Romonoff</p>	<p>Temple Beth El 139 Winston Rd. South Rochester, N. Y. Rabbi Dov Peretz Elkins Pres. Dr. S. Rubin</p>
<p>Temple Beth Ami 9201 Bustleton Ave. Philadelphia, Pa. Rabbi Jacob Chinitz Pres. Reuben Pincus</p>	<p>Temple Beth El 500 N. Jerome Ave. Margate, N. J. Rabbi Mark Hillel Kunis Pres. Joseph Levy</p>	<p>Temple Beth El 445 Beach 135th, Rockaway Pk. Rabbi Allan Blaine Pres. Dr. Leonard M. Epstein</p>
<p>Temple Beth El B'way & Locust Ave. Cedarhurst, L. I. Rabbi Raphael Ostrovsky Pres. Howard Brenner</p>	<p>Temple Beth El 1373 Bellmore Road North Bellmore, L. I. Rabbi Nathan Rosenbaum Pres. Melvin Shulman</p>	<p>Temple Beth El Spring Valley, N. Y. Rabbi Louis Frishman Pres. Joseph Neifeld</p>
<p>Temple Beth El of Northern Westchester Chappaqua, N. Y. Chaim Stern, Rabbi Pres. Michael Grunebaum</p>	<p>Temple Beth El of North Bergen, N. J. Rabbi Sidney Nissenbaum Pres. Maurice Ludmer</p>	<p>Temple Beth El 2368 Eggert, Tonawanda, N. Y. Rabbi Samuel I. Porrath Pres. Donald Joseph</p>
<p>Temple Beth El Walnut Ave., Cranford, N. J. Rabbi Sidney D. Shanken Pres. Philip Leen</p>	<p>Temple Beth El Closter, N.J. Rabbi Frederick Pomerantz Pres. Ralph Leeser</p>	<p>Temple Beth El 1607 Genesee St., Utica, N. Y. Rabbi Edgar J. Weinberg Pres. Judge Harold Hynes</p>
<p>Temple Beth El Endicott Jewish Community Center Endicott, N. Y. Rabbi Neisan Luks</p>	<p>Temple Beth El Laurelton, L.I. Rabbi Jacob Polish Pres. Arthur Liebowitz</p>	<p>Temple Beth Elohim Mid-Island Reform Temple 926 Round Swamp Road Old Bethpage, N. Y. Rabbi Louis Stein Pres. Steve Aisenberg</p>
<p>Temple Beth El DeWitt, N. Y. Rabbi Arthur Morgenstern Pres. Chuck Lessinger</p>	<p>Temple Beth El 301 Monmouth Rd. Oakhurst, N.J. Rabbi Martin Merin Rabbi Emer. Sidney Schulman Pres. Bernard Karisih</p>	<p>Temple Beth Emeth Albany, N. Y. Rabbi Bernard H. Bloom Rabbi Martin I. Silverman Pres. Ernest O. Berman</p>
<p>Temple Beth El 2419 Kennedy Blvd. Jersey City 07304 Rabbi Samuel A. Berman Pres. Herbert Ziff</p>	<p>Temple Beth El 45 Oak St., Patchogue, L. I. Rabbi Bernard Stefansky Pres. Irwin Gerber</p>	<p>Temple Beth Emeth of Flatbush 83 Marlborough Rd., B'klyn Rabbi William Kloner Pres. Selma Greenfield</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת ה'כ"ח לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Orangetown Jewish Center Independence Ave. Orangeburg, N. Y. Rabbi Pesach Krauss Pres. Stanley Mustacchi</p>	<p>Jacob H. Schiff Center 2510 Valentine Ave., Bx. Rabbi Abraham Bardokoff Pres. Max Semel Nat Danzig</p>	<p>Sunnyside Jewish Center 45-46 43rd Street Rabbi Irwin A. Albert Pres. Morris Cantos Ch. of Bd. Josiah Donner</p>
<p>Ozone Park Jewish Center 107-17 89 St., Ozone Pk. Rabbi Samuel Landa Pres. Sanford Durst</p>	<p>Shelter Rock Jewish Center Shelter Rock Rd., Roslyn, L. I. Rabbi Myron M. Fenster Pres. Sherman Scheinthal</p>	<p>Suffolk Jewish Center Deer Park, L. I. Rabbi Gabriel Maza Pres. Mel Krankower</p>
<p>Pelham Jewish Center Pelham Manor, N. Y. Rabbi Barry Rubin Pres. Arthur Rabin</p>	<p>Shore Park Jewish Center 2959 Ave. Y. Bklyn., N.Y. Rabbi M. Goldzweig</p>	<p>Syn. Center of Cong. Anshe Chesed Linden, N.J. Dr. Aharon Shapiro, Rabbi Pres. Dr. Theodore Katz</p>
<p>Plainview Jewish Center 95 Floral Drive Plainview, L. I. Rabbi Julius Goldberg Pres. David Gold</p>	<p>Sinai Reform Temple Bay Shore, L. I. Rabbi Joel C. Dobin Pres. Arthur Segal</p>	<p>Temple Ahavath Sholom of Flatbush Rabbi Fredric S. Dworkin Rabbi Emeritus A. Alan Steinbach Pres. Philip Kantrowitz</p>
<p>Progressive Shaari Zedek Synagogue Brooklyn, N. Y. 11230 Dr. Theodore N. Lewis, Rabbi</p>	<p>Rabbi & Mrs. Aaron Solomon Temple Beth David Rochester, N.Y. 14617</p>	<p>Temple Anshe Chesed 251 W. 100 St., N.Y.C. Rabbi Henry Glazer Pres. Philip Holman</p>
<p>Rego Park Jewish Center Rego Park, L.I. Rabbi Josiah Derby Pres. Irving Finkel Exec. Dir. Norman Dicker</p>	<p>South Baldwin Jewish Center 2959 Grand Ave. Rabbi A. David Arzt Pres. Paul Katz</p>	<p>Temple Avodah Oceanside, L. I. Rabbi Philmore Berger Pres. Asher Alexander</p>
<p>The Religious School Temple Avoda 10-10 Plaza Road Fair Lawn, N.J. Rabbi Selig Salkowitz Pres. Dr. David Liebeskind</p>	<p>So. Huntington Jewish Center 2600 New York Ave. Huntington, L. I. Rabbi Morris M. Shapiro Pres. Al Dym</p>	<p>Temple Beth Ahm 60 Baltusrol Way Springfield, N. J. Rabbi Reuben R. Levine Pres. Mrs. Norton Milmer</p>
<p>Remsen Heights Jewish Center 1115 E. 87th St., Brooklyn, N.Y. Rabbi Norman Zdanowitz Pres. Jordan Silverberg</p>	<p>Stephen S. Wise Temple Los Angeles, Calif. Rabbi Isaich Zeldin Rabbi Eli Herscher</p>	<p>Temple Beth Am 4660 Sheridan Drive Buffalo, N. Y. Rabbi Daniel Kerman Pres. Irving C. Jacobs</p>
<p>Riverdale Jewish Center 3700 Independence Ave. Riverdale, N. Y. 10463 Pres. Dr. Harvey Benovitz Bernard Wigder</p>	<p>Suburban Park Jewish Center East Meadow, L. I. Rabbi Irwin Botwinick Pres. Stephen Moser</p>	<p>Temple Beth Am 3249 E. Henrietta Rd. Henrietta, N. Y. Dr. Joseph Noble, Rabbi Outg. Pres. Joan Schwartz Inc. Pres. Linda Lowenstein</p>
<p>Riverdale Temple W. 246 St. & Independence Riverdale, N. Y. Rabbi Burt Siegel Pres. David Avrach</p>	<p>The Suburban Temple 2900 Jerusalem Ave. Wantagh, L. I. Dr. Robert A. Raab, Rabbi Pres. Dr. Harvey Alpert</p>	<p>Temple Beth Am Madison at Crary Ave. Lakewood, N. J. Rabbi Stanley Yedwab Pres. William Weber</p>

תהלה למדינת ישראל על השנה כשנת ה'כ"ח לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Kingsbridge Heights Jewish Center Bronx, N. Y. Rabbi Abraham Kupchik Dr. Abraham M. Kleinman</p>	<p>Marathon Jewish Community Center Douglaston, L. I. Rabbi Henry Dicker Pres. David Shapiro Cantor Robert Kieval</p>	<p>Jewish Center of Jericho Jericho, L.I. Rabbi Stanley Steinhart Pres. Irving Fishman</p>
<p>Kissena Jewish Center 43-43 Bowne St., Flushing Rabbi Harold Frankel Pres. Morris Hochberger</p>	<p>Marine Park Jewish Center 3311 Ave. S Brooklyn, N. Y. Dr. Norman Strickman, Rabbi Joseph Lipkowitz, Pres.</p>	<p>Mt. Neboh Congregation 130 W. 79 St., New York Rabbi Philip Hiat Pres. Mrs. Samuel M. Lyons</p>
<p>Lakeland Jewish Center Lake Mohegan, N. Y. Rabbi Jeffrey Siegel Pres. Jack Yoskowitz</p>	<p>Merrick Jewish Center 225 Fox Bldg., Merrick, L. I. (In Memory of Rabbi Solomon Lipman) Rabbi Paul M. Katz Pres. S. Robert Kroll</p>	<p>Nanuet Hebrew Center Nanuet, N. Y. Rabbi Simon Potok Pres. Stuart Fierman</p>
<p>Larchmont Temple 73 Larchmont Ave. Rabbi Leonard Poller Pres. Gerard Daniel</p>	<p>Metropolitan Syn. of New York 40 E. 36th Street, N.Y., N.Y. Rabbi Dr. Judah Cahn Cantor, Norman Atkins Pres. Joel W. Schenker</p>	<p>New City Jewish Center New City, N. Y. Outg. Pres. Seymour Dubbs Inc. Pres. R. A. Blumenthal</p>
<p>Laurelton Jewish Center 228-02 137th Ave., Laurelton Pres. Herbert Friedberg</p>	<p>Midchester Jewish Center 236 Grandview Avenue Yonkers, N. Y. Rabbi Harry Bolensky Pres. Irwin Schultz</p>	<p>New York University Jewish Culture Foundation Prof. Nathan H. Winter Faculty Counsellor Prof. David Rudavsky, Treas.</p>
<p>Lincoln Park Jewish Center 311 Central Park Ave., Yonkers Rabbi S. W. Sternstein Pres. Sam Kanarek</p>	<p>Millinery Center Syn. 1025 Ave. of the Americas New York City Rabbi David Freidberg</p>	<p>North Country Reform Temple Glen Cove, L. I. Rabbi Lawrence A. Kotok Pres. Calvin Greenbaum</p>
<p>Little Neck Jewish Center Little Neck, L.I. Rabbi Abraham B. Eckstein Pres. Neil Berman</p>	<p>Monroe Temple of Liberal Judaism Monroe, New York Dr. Kurt Metzger, Rabbi Pres. Dr. Norman Goldberger</p>	<p>North Shore Synagogue 83 Muttontown Rd. Syosset, L. I. Rabbi Daniel Fogel Pres. Jack Saidis</p>
<p>Maarev Temple Encino, Calif. Rabbi Dr. Kalman Friedman Pres. Walter Stein</p>	<p>Mt. Freedom Jewish Center Sussex Turnpike Mt. Freedom, N. J. Pres. Larry Minor Vice. Pres. Herbert Srolowitz</p>	<p>North Suburban Synagogue Beth El 1175 Sheridan Road Highland Park, Ill. Rabbi Samuel H. Dresner</p>
<p>Madison Jewish Center 2989 Nostrand Ave., Bklyn Rabbi J. Lindenberg Pres. Stanley Siegel</p>		<p>Oakland Jewish Center 61-35 220 St., Bayside, L. I. Rabbi Irwin Isaacson Pres. Leonard Gimbel</p>
<p>Malverne Jewish Center 1 Norwood Avenue Malverne, L. I. Rabbi Theo. Steinberg Pres. Arthur J. Klein</p>		<p>Oceanside Jewish Center 2860 Brower Ave. Oceanside, L. I. Rabbi Gilbert S. Rosenthal Pres. Sheldon Engelhard</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Hewlett—E. Rockaway Jewish Center 295 Main Street East Rockaway, L. I. Rabbi Dr. Morris M. Goldberg Pres. Jack Rose Exec. Dir. Robert Fox</p>	<p>Jewish Center of Bayside Oaks 50-35 Cloverdale Blvd. Bayside, L. I. Rabbi Joshua Hertzberg Pres. Meyer Sackoff</p>	<p>Jewish Community Center Fort Lee, N. J. 1449 Anderson Ave. Rabbi Solomon Rothstein Pres. David Kastner</p>
<p>Hillcrest Jewish Center 183-02 Union Turnpike Flushing, L. I. Dr. I. Mowshowitz, Rabbi Simon Gold, Pres.</p>	<p>Jewish Center of Brighton Beach 2915 Ocean Parkway, B'klyn Rabbi A. Neustein Pres. Mark Roebuck</p>	<p>Jewish Community Center Union Avenue Harrison, N. Y. Rabbi Norton D. Shargel Pres. Sol H. Shamus</p>
<p>Hollis Hill Jewish Center 210-10 Union Turnpike Flushing, L. I. Rabbi Stanley Platek Pres. Benjamin Spector</p>	<p>Jewish Center of the Hamptons 44 Woods Lane East Hampton, L. I. 11937 Rabbi Albert Silverman Pres. Bernard Zeldin</p>	<p>Jewish Community Center 192 Ramapo Valley Rd. Oakland, N. J. Rabbi I. Zdanowitz Pres. Michael Weingast</p>
<p>Huntington Jewish Center Huntington, L. I. 11743 Rabbi Tobias Rothenberg Pres. Morris Kaplan</p>	<p>Jewish Center of Hyde Park 779 E. 49 St., Brooklyn Rabbi Joseph M. Frankel Pres. Chas. Greenstein</p>	<p>Jewish Community Center Shaare Zedek Synagogue 903 Ponce De Leon Ave. Santurce, Puerto Rico Rabbi Solomon H. Waldenberg</p>
<p>Inwood Hebrew Cong. 111 Vermilyea Ave. New York City Rabbi Ascher Yager Moe Winzelberg, Chmn. Bd.</p>	<p>Jewish Center of Kew Gardens Hills 71-25 Main Street Rabbi I. Usher Kirshblum Pres. Philip Rosenthal</p>	<p>Jewish Community Center of Spring Valley 250 North Main St. Rabbi Hillel Friedman Pres. Arnold Aaron</p>
<p>Inwood Jewish Center 12 Ellwood St., N.Y.C. Rabbi Maurice Wohlgeleerter Pres. Fred Sperber</p>	<p>The Jewish Center 131 West 86th St. New York City Rabbi Dr. Norman Lamm</p>	<p>Library Of Jewish Comm. Center Summit, N.J. Rabbi William Horn Pres. Dr. Gene Baraff</p>
<p>Israel Center Hillcrest Manor 167-11 73 Ave., Flushing Pres. Sherwin Bieber</p>	<p>Jewish Center 300 Pleasant Valley Way West Orange, N.J. Rabbi Harold Moseson Pres. Joseph Friedman</p>	<p>Jewish Community Center of Teaneck, N. J. 70 Sterling Place Rabbi Judah I. Washer Pres. Howard Reinert</p>
<p>Jericho Jewish Center B'way & Jericho Rd., Jericho, L.I. Rabbi Stanley Steinhart Pres. Grace Hirkowitz Exec. V. Pres. Ralph Glickman</p>	<p>Jewish Center of White Plains 252 Soundview Ave. White Plains, N. Y. Rabbi Maurice Davis Pres. Lawrence H. Foster</p>	<p>Jewish Community Center Verona, N.J. Dr. Richard J. Plavin, Rabbi Alter Kriegel, Rabbi Emer. Seymour Sobel, Pres.</p>
<p>Jewish Center of Atlantic Beach, L. I. Park St. & Nassau Ave. Rabbi Sol Roth Pres. Samuel Borenstein</p>	<p>Jewish Center of Williambridge 2910 Barnes Ave., Bronx Rabbi Akiba Predmesky Pres. Henry Timberg</p>	<p>Jewish Congregation of Belair Nevey Shalom Bowie, Md. Rabbi Murray Gershon Pres. Louis Rosengarten</p>
	<p>Jewish Community Center Flemington, N. J. Rabbi Gary Listokin Pres. Donald Weintraub</p>	<p>Kings Park Jewish Center Kings Park, L. I. Rabbi Gordon H. Papert Pres. Steven Chafetz</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת חמ"ח לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>East Midwood Jewish Center 1625 Ocean Ave., Bklyn Rabbi Harry Halpern Pres. Dr. Jacob L. Bernstein</p>	<p>First Hebrew Cong. Peekskill, N.Y. Rabbi Bernhard Rosenberg Pres. Al Pomerantz</p>	<p>Fresh Meadows Jewish Center 58-45 193rd St., Flushing, L.I. Rabbi David W. Gordon Pres. Hal. Males Ch. of Bd. Albert Esterow</p>
<p>East Nassau Hebrew Cong. Syosset, L. I. Rabbi Moshe Appleman Pres. Menashe Dennis Cantor Chonon Abramowitz Cantor Morton Frank</p>	<p>Flatbush Jewish Center 500 Church Ave., Brooklyn Rabbi Irwin Feldman Pres. Frank Pecenic</p>	<p>Garden City Jewish Center Rabbi Meyer Miller, D.D. Irving Edelman, Pres.</p>
<p>East Northport Jewish Center East Northport, L. I. Rabbi S. Wernick Pres. Mel. Asher</p>	<p>Flatbush Park Jewish Center Rabbi David S. Halpern Pres. Irving Borenstein Ch. of Bd. Ben Goldstein</p>	<p>Garden Jewish Center Flushing, L. I. Rabbi Solomon Slomowitz Pres. Meyer Goldfine</p>
<p>Educational Jewish Center 50 Astor Ave. Bronx, N.Y. Rabbi Burton Mehler Pres. Abraham Pereira</p>	<p>Fleetwood Synagogue 11 E. Broad St., Mt. Vernon, N.Y. Rabbi Joseph Chait Pres. Seymour Cooperberg</p>	<p>Garment Center Synagogue 205 W. 40th Street, N.Y.C. Pres. Hy. Fuhr Chmn. of Bd. Martin Kleiman</p>
<p>Rabbi & Mrs. Joseph T. Ehrenkranz 80 3rd St. Stamford, Conn.</p>	<p>Flemington Jewish Center Flemington, N. J. Rabbi Gary S. Listoken Pres. Dr. Lawrence Wissner</p>	<p>Genesis Hebrew Center Tuckahoe, N. Y. Rabbi Reeve Brenner Pres. Henry Weingartner</p>
<p>Elmwood Park Jewish Center Congregation Beth Am Elmwood Park, N.J. Rabbi Stephen Leon Pres. Barry Kalen</p>	<p>Floral Park Jewish Center Floral Park, L. I. Rabbi Dr. Edmund Neiss Pres. Ruben Holland</p>	<p>Germantown Jewish Center Lincoln Dr. & Ellet St. Philadelphia, Pa. Rabbi M. David Weiss Pres. David Rose Dr. Henry Darmstadter</p>
<p>Elmora Hebrew Center 420 West End Ave. Elizabeth, N. J. Rabbi Theodore B. Halberstadter Pres. Seymour Corsover</p>	<p>Forest Hills Jewish Center 106-06 Queens Blvd. Forest Hills, N. Y. Rabbi Ben Zion Bokser Rabbi David L. Algaze Pres. Jack Vogel</p>	<p>Emanuel Green, Ph.D., D.D. (Professor Emeritus Hofstra University) 10301 E. Bayharbor Drive Bay Harbor Island, Fla. 33154</p>
<p>Fairlawn Jewish Center RELIGIOUS SCHOOL Fairlawn, N. J. Rabbi Simon Glustrom Princ. Henry Ascher Pres. Max Granat</p>	<p>Franklin Square Jewish Center Pacific & Lloyd Sts. Franklin Square, L. I. Rabbi Abraham B. Shoulson Pres. Arthur Morris</p>	<p>Rabbi M. Gruenewald Millburn, N. J.</p> <p>Har Sinai Temple Trenton, N. J. Rabbi Bernard Perlmutter Pres. Eugene Kline</p>
<p>Fifth Ave. Synagogue 5 E. 62nd St., New York Dr. Emanuel Rackman, Rabbi</p>	<p>Free Syn. of Flushing Flushing, L. I. Rabbi Dr. Chas. G. Agin Pres. Daniel Copen</p>	<p>Har Zion Congregation 5929 E. Lincoln Dr. Paradise Valley, Arizona Rabbi C. Joseph Teichman</p>
	<p>Free Synag. of Westchester Mt. Vernon, N. Y. Rabbi James H. Perman Pres. Louis A. Freedman</p>	<p>Har Zion Temple 54th & Wynnfield Ave. Philadelphia, Pa. Rabbi Gerald I. Wolpe Pres. Benjamin Levine</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Cong. Olam Tikvah 3800 Glenbrook Rd. Fairfax, Va. 22030 Rabbi Itzhak Klirs Pres. Julian Levine</p>	<p>Cong. Shaare Zedek Hicksville, L.I. Rabbi Jacob Kurland Pres. Marvin Strow</p>	<p>Cong. Sons of Israel Leonia, N. J. Dr. Zelich Block, Rabbi Pres. Murray Polinsky</p>
<p>Cong. People of Truth Jeshurun Trenton, New Jersey Rabbi Neil N. Winkler Pres. Morris Lavine</p>	<p>Cong. Shaari Israel 810 E. 49th St., B'klyn, N. Y. Rabbi Abraham Feldbin Pres. Sidney Nissin</p>	<p>Cong. Sons of Israel Yonkers, N. Y. Rabbi Irving Rosner Outg. Pres. Irwin Posner Inc. Pres. Moritz Felderman</p>
<p>Cong. Ramat El 644 Ardlen St. Philadelphia, Pa. Rabbi Dr. Louis L. Sacks Pres. Maurice Simon</p>	<p>Cong. Shaari Torah of Flatbush 305 E. 21 St., Brooklyn Rabbi Dr. Benj. Kreitman Pres. Samuel Schaeffer</p>	<p>Cong. Talmud Torah of Flatbush 1305 Coney Island Ave., Bklyn. Dr. Leo Landman, Rabbi</p>
<p>Cong. Rodef Sholom 2016 Pacific Ave. Atlantic City, N. J. Pres. Samuel Widlansky Rev. Sam Sherman</p>	<p>Cong. Shomre Israel Poughkeepsie, N.Y. Rabbi Morris Bekritsky Pres. Dr. Joseph Seidenfeld</p>	<p>Cong. Temple Israel of Long Beach, L. I. 70 E. Park Ave. Rabbi Abraham M. Mann Pres. Hon. Arthur M. Eiberson</p>
<p>Cong. Rodeph Sholom Bridgeport, Conn. Rabbi Israel Stein Pres. Elliot Gluntz</p>	<p>Congregation Sinai West Haven, Conn. Rabbi Leon Mirsky Pres. Lionel Brody</p>	<p>Cong. Tefereth Israel 76 Winter St. New Britain, Conn. Rabbi Henry Okolica</p>
<p>Cong. Rodeph Sholom 7 W. 83rd St., N. Y. Rabbi Gunter Hirschberg Pres. Dr. Sidney Leader</p>	<p>Cong. Beth Abraham 66 Hacket Blvd. Albany, N.Y. Rabbi Eliezer Langer Pres. Robert M. Levine</p>	<p>Cong. Tree of Life 502 No. Central Ave. Valley Stream, L. I. Rabbi Jerome D. Kramer Pres. Andre Lichtman</p>
<p>Cong. Shaar Hashomayim 450 Kensington Ave. Montreal, Canada Rabbi Wilfred Shuchat</p>	<p>Cong. Sons of Israel 412 Asbury Ave. Asbury Park, N. J. Rabbi Sidney Goldstein Pres. Austin Sherman</p>	<p>Conservative Syn. Adath Israel of Riverdale 250th St. & Henry Hudson Pky. Dr. Chaim Pearl, Rabbi Rabbi Richard Hammerman Dr. Herbert Taub, Pres.</p>
<p>Cong. Shaar Hashomayim 115 Giles Blvd., Windsor Canada Dr. S. S. Stollman, Rabbi Pres. Al Gordner</p>	<p>Cong Sons of Israel Belmar, N. J. Rabbi Norman Eller Pres. Freddy Strauss</p>	<p>Dix Hills Jewish Center Vanderbilt Parkway Dix Hills, N.Y. Rabbi Nathaniel Steinberg Pres. Dr. Maxwell Magid</p>
<p>Cong. Shaare Tikvah 5404 Old Temple Hills Temple Hills, Md. 20031 Rabbi Barry Rosen Pres. Murray Feld</p>	<p>Cong Sons of Israel Briarcliff Manor, N. Y. Rabbi Elliot Rosen Pres. Irving Ornstein</p>	<p>Dover Jewish Center Adath Israel Dover, N. J. Rabbi Louis Cassel Pres. Jeff Bennett</p>
<p>Cong. Shaare Tefila Silver Spring, Md. Rabbi Martin S. Halpern Pres. Emanuel Weinstein</p>	<p>Cong. Sons of Israel 720 Cooper Landing Rd. Cherry Hill, N. J. Rabbi Bernard Rothman Pres. Irwin L. Levy</p>	<p>East Meadow Jewish Center 1400 Prospect Avenue East Meadow, L. I. Rabbi Israel Nobel Pres. Stephen Moser</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת חב"ה לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Cong. B'nai Jeshurun 270 West 89 St., N. Y. Rabbi William Berkowitz Pres. Charles H. Silver Chairman of Board: Leon Singer</p>	<p>Cong. Emanuel Denver, Colo. Rabbi Earl S. Stone Steven E. Foster, Assoc. Rabbi</p>	<p>Cong. Kehilath Jeshurun 125 E. 85th St., N.Y.C. Senior Rabbi Joseph Lookstein Rabbi Haskel Lookstein</p>
<p>Cong. B'nai Jeshurun (Founded 1848) 1025 So. Orange Ave., Short Hills, N. J. Rabbi Ely E. Pilchik Pres. Jack Lerner</p>	<p>Cong. Emanuel 160 Mohegan Drive Hartford, Conn. Rabbi Howard Singer Pres. Bernard Waldman</p>	<p>Cong. Kesser Torah 2310 Cortelyou Rd., B'klyn, N.Y. Rabbi Israel Ben David Pres. Dr. Simeon M. Berman</p>
<p>Cong. B'nai Jeshurun Nathan Barnert Mem. Temple 152 Derrom Ave. Paterson, N. J. Rabbi Martin Freedman Pres. Robert Gutenstein</p>	<p>Cong. Emanu-el Mt. Vernon, N. Y. Rabbi Akiva J. Brilliant Pres. Harry Heller</p>	<p>Cong. Kneseth Israel Bound Brook, N.J. Rabbi Acron Decter Pres. Leonard Moshinsky</p>
<p>Cong. B'nai Jeshurun Staten Island, N. Y. Rabbi Michael Engel Pres. Dr. George Rubel</p>	<p>Cong. Emunath Israel 236 W. 23rd St., N.Y.C. Rabbi Meyer Leifer Pres. Harris Marovitch</p>	<p>Knesseth Israel Synagogue 34 E. Fulton St. Gloversville, N. Y. Rabbi Milton Feierstein Pres. Jay Spinak</p>
<p>Cong. B'nai Sholom Newington, Conn. Rabbi Herbert Silberman Pres. Leonard Rosoff</p>	<p>Cong. Etz Ahaim Highland Park, N.J. Rabbi David Glicksman Pres. Meyer Namias</p>	<p>Cong. Mishkan Israel Hamden, Conn. 06517 Rabbi Robert E. Goldberg, DD Pres. Mrs. Herman Roseman Princ. Rabbi David Wortman</p>
<p>Cong. B'nai Sholom West End, N. J. Rabbi Philip Blachorsky Dr. Robert Isaacson</p>	<p>Cong. Etz Chaim Hewlett E. Rockaway Jewish Center Rabbi Sheldon W. Switkin Pres. Harold R. Elson</p>	<p>Cong. Mount Sinai 305 Schermerhorn St. Brooklyn, N. Y. Rabbi Joseph Potasnick Pres. Samuel Gold Exec. Dir. Max Kane</p>
<p>Coig. Brethren of Israel Vassar Temple Poughkeepsie, N.Y. Rabbi Stephen A. Arnold Inc. Pres. George Freedman Outg. Pres. Mrs. M. Lampell</p>	<p>Cong. Ezrath Israel Ellenville, N.Y. Rabbi Herman Eisner Rabbi Kenneth Stein Pres. Stanley Rusenstock</p>	<p>Cong. Ohav Sholom 145 So. Merrick Ave. Merrick, L. I. Rabbi Jeremia Wohlberg Pres. Ronald Berkley</p>
<p>Cong. Bros. of Israel Long Branch, N. J. Rabbi Tobias Roth Pres. Jerome Engelhart</p>	<p>Cong. Har Sholom Seven Locks Jewish Comm. Potomac, Md. Rabbi Leonard Cahan Pres. Dr. Marin Becker</p>	<p>Cong. Oheb Shalom 170 Scotland Road, South Orange, N. J. Dr. Alexander M. Shapiro, Rab. Pres. Herbert Fisher</p>
<p>Cong. Bros. of Israel 499 Greenwood Ave. Trenton, N. J. Rabbi Howard Hersch</p>	<p>Cong. Har Tzeon 1840 Univ. Blvd. Silver Spring, Md. Rabbi Joseph M. Brandriss Pres. Irving Goldberg</p>	<p>Cong. Ohr Kodesh 8402 Freyman Dr. Chevy Chase, MD. Rabbi Tzvi H. Porath Pres. S. Harry Meiselman</p>
<p>Cong. Chevrah Thilim Tifereth Israel Irvington, N. J. Rabbi Benj. Finkelstein Pres. Max Orenberg</p>	<p>Cong. House of Jacob Utica, N.Y. Rabbi Boruch M. Lebowitz Pres. S. Leventhal</p>	

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Cong. Beth El 109 East Ave., Norwalk, Conn. Rabbi Jonas Goldberg Pres. Irving Rubin</p>	<p>Cong. Beth Sholom East End Syn. of Long Beach & Lido Long Beach, L. I. Dr. Amos W. Miller, Rabbi Pres. Alfred Osterland</p>	<p>Cong. B'nai Israel The Park Ave. Temple Bridgeport, Conn. Outg. Pres. Howard P. Zolan Inc. Pres. Joseph M. Goloff</p>
<p>Cong. Beth Emeth Larchmont, N. Y. Rabbi Hershel E. Portnoy Pres. Dr. Aaron L. Levin</p>	<p>Cong. Beth Sholom Rutland & Rugby St. West Englewood, N. J. Rabbi Barry Schaeffer Pres. Charles W. Shain</p>	<p>Cong. B'nai Israel 100 East Jersey Street Elizabeth, N. J. 07201 Rabbi Gershon B. Chertoff Pres. Edwin Beich</p>
<p>Cong. Beth Israel 701 Farmington Ave. W. Hartford, Conn. Rabbi Harold Silver Pres. Mrs. Sol Lavitt</p>	<p>Cong. Beth Sholom San Francisco, Calif. Rabbi Saul E. White</p>	<p>Cong. Bnai Israel Fairlawn, N.J. Rabbi Stanley Bramnick</p>
<p>Cong. Beth Israel Temple Park Worcester, Mass. Rabbi Baruch Goldstein Pres. Leonard Davis</p>	<p>Cong. Beth Sholom Sunrise Jewish Center Valley Stream, N. Y. 11581 Rabbi Jacob Hack Pres. Seymour Waldman</p>	<p>Cong. B'nai Israel Irvington, N. J. Rabbi Meier Heching Pres. Sidney Fisch Cantor Moshe Weinberg Exec. Dir. J. Holzman</p>
<p>Beth Jacob Syn. Norwich, Conn. Rabbi Richard Margolis Pres. Martin C. Schapiro</p>	<p>Cong. Beth Torah 6700 Adelphi Rd. Hyattsville, Md. Dr. Mendel L. Abrams, Rabbi Pres. Dr. Leonard Nadler</p>	<p>Con. B'nai Israel 45 Towmbley Ave. Staten Island, N.Y. Rabbi Seymour Friedman</p>
<p>Cong. Beth Joseph Denver, Colorado Rabbi Jerome Lipsitz Pres. Ben Hailpern</p>	<p>Cong. Bet Torah Mt. Kisco, N.Y. 10549 Rabbi Herman L. Horowitz Pres. Jack Becker</p>	<p>Cong. Bnai Israel Millburn, N. J. Rabbi Victor Mirelman Rabbi Emer. M. Gruenwald</p>
<p>Cong. Beth Judah 6725 Ventnor, Ventnor, N. J. Rabbi Seymour Schorr Pres. Dr. Marvin Podolnick</p>	<p>Cong. Beth Toran 270 Reynolds Terrace Orange, N. J. Rabbi Arnold A. Lasker Pres. Leo Krieger</p>	<p>Cong. B'nai Israel 265 W. Main St. New Britain, Conn. Rabbi Harry Z. Zwelling Pres. Louis Cohen</p>
<p>Cong. Beth Shalom Wilmington, Del. Rabbi David Geffen Pres. Norman Schutzman</p>	<p>Cong. Beth Torah Willingboro, N. J. Rabbi Myron H. Goldberg Pres. Burt Lesach</p>	<p>Cong. B'nai Jacob 176 West Side Ave. Jersey City, N.J. Rabbi Solomon Herbst Pres. Philip Basow</p>
<p>Cong. Beth Sholom Babylon, L. I. Rabbi Philip R. Goodman Pres. Ivan Jacobs</p>		<p>Cong. B'nai Jacob Rimmon Rd. & Woodbridge New Haven, Conn. Rabbi Arthur A. Chiel Pres. Jos. Blumberg</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Brooklyn Jewish Center 667 Eastern Parkway, B'klyn Dr. Israel H. Levinthal, Rabbi Rabbi David Haymovitz Pres. Benj. Markowe Martin Lerner, Exec. Dir.</p>	<p>Cong. Adath Israel 18 Thompson Ave. Dover, N. J. Rabbi Louis A. Lasser Pres. Ira Berger</p>	<p>Cong. Ahavath Israel of Oak Lane, 6735 No. 16 Philadelphia, Pa. Rabbi & Mrs. Joseph Rothstein</p>
<p>Carteret Jewish Comm. Center Carteret, N. J. Rabbi Hyman H. Weissman Pres. Burton B. Price</p>	<p>Cong. Adath Israel Middletown, Conn. Rabbi Nathan Levinson Pres. Max Edelberg</p>	<p>Cong. Ahawas Achim B'nai Jacob & David West Orange, N. J. Rabbi Alvin M. Marcus Rabbi Emer. Hershel Cohen Pres. Dr. Zalman Schrader</p>
<p>Rabbi & Mrs. Elias Charry Mt. Airy, Penn. 19119</p>	<p>Cong. Adath Jeshurun York & Ashburne Rds. Elkins Park, Pa. 19117 Rabbi Yaakov G. Rosenberg Pres. Robert L. Lipschutz</p>	<p>Cong. Ahavath Israel & Talmud Torah of East Flatbush Dr. Bernard Berzon, Rabbi Pres. Chas. M. Dorfman</p>
<p>Chelsea Hebrew Cong. 4001 Atlantic Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi Stanley Math Pres. Herman Cossoy ch. of Bd. Samuel Barman</p>	<p>Cong. Adath Zion Penway & Friendship St. Philadelphia, Pa. Rabbi Marvin H. Goldman Pres. Samuel Schapiro</p>	<p>Cong. Ahavath Sholem 75-02 113th St., Forest Hills Rabbi Leon Chait Pres. Samuel P. Wassermann</p>
<p>Commack Jewish Center 83 Shirley Ct., Commack, L.I. Rabbi Martin Rubenstein Pres. Arthur Sanders</p>	<p>Cong. Agudas Achim Bridgeport, Conn. Rabbi Mosha J. Epstein Pres. Myron Mack</p>	<p>Cong. Anshei Israel Tucson, Arizona Rabbi Arthur Oleisky</p>
<p>Community Center of Israel 2440 Esplanade Ave., Bx., N.Y. Rabbi Simon A. Konovitch Pres. Ira Alexander</p>	<p>Cong. Agudat Achim 2117 Union St. Schnectady, N. Y. Rabbi Sidney Zimelman Pres. Dr. Marvin Lubert</p>	<p>Cong. Beth Ahm 362 Palisado Ave. Windsor, Conn. Rabbi Kenneth A. Greene Pres. Melvin Brody</p>
<p>The Community Synagogue 150 Middle Neck Rd. Port Washington, L. I. Rabbi Martin S. Rozenberg Pres. Mrs. Gloria Udell</p>	<p>Cong. Agudath Achim Broad & Stokes Sts. Freehold, N.J. 07728 Rabbi Eli Fishman Pres. Abe Lifton</p>	<p>Cong. Beth El 8215 Old Georgetown Rd. Bethesda, Md. Rabbi Samuel Scolnic Pres. Mrs. Bernard Berger</p>
<p>Community Synagogue Rye, N.Y. Rabbi Dr. Robert A. Rothman Pres. David Sampliner</p>	<p>Cong. Ahavas Israel Passaic Park Jewish Community Center Passaic, New Jersey Rabbi Barry Schneider Pres. Leonard Bitterman</p>	<p>Cong. Beth El 2901 W. Chapel Ave. Cherry Hill, N. J. Rabbi Howard Kahn Pres. Allan Hecsh</p>
<p>Community Synagogue Center of Manhattan 325 East 6th St., N. Y. C. Rabbi Murry Penkower Pres. Samuel Borowich Ch. of Bd. Ab. Schapira</p>	<p>Cong. Ahavath Achim 1571 Stratfield Rd. Fairfield, Conn. Rabbi Joshua J. Epstein Pres. Joe Macy</p>	<p>Cong. Beth El Edison Jewish Center 91 Jefferson Blvd. Edison, N. J. 08817 Rabbi David Haber Pres. Edward Davis</p>
<p>Congregacao Israelita Paulista — Sao Paolo Rabino Henry I. Sobel</p>	<p>Cong. Ahavath Chesed 590 Montauk Ave. New London, Conn. 06320 Rabbi Ervin Preis Pres. Milton R. Gordon</p>	<p>Cong. Beth El Fairfield, Conn. Rabbi Leon Waldman Pres. Mrs. Hyla Lowith</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-EIGHTH ANNIVERSARY

<p>Adas Kodesh Shel Emeth Cong. Washington Blvd. & Torah Dr. Wilmington, Del. Rabbi Leonard B. Gewirtz Pres. Richard Horwich</p>	<p>BETH AM TEMPLE 60 East Madison Ave. Pearl River, N. Y. Rabbi Charles Lippman Pres. Jerome List</p>	<p>Beth Sholom of Putnam Valley 25 Eastern Rd. Rabbi Julius Rosenthal Pres. Irving Goidel</p>
<p>Adath Israel Cong. 715 Bellevue Ave. Trenton, N. J. Rabbi Gary Charlestein Pres. Dr. Milton Palat</p>	<p>Beth David Synagogue 39 Riverside Dr. Binghamton, N.Y.</p>	<p>Beth Sholom Reform Temple Clifton, N. J. Rabbi Stanley Skolnik Pres. Lowell Gurley</p>
<p>Agudas Achim Congregation Alexandria, Virginia Rabbi Sheldon E. Elstir Pres. Lester Edleman</p>	<p>Beth El Jewish Center of Brooklyn, N.Y. 1981 Homecrest Ave. Rabbi Philip Listokin Pres. Ben Yuter</p>	<p>Beth Tikva Synagogue 7200 Baltimore Rd. Rockville, Md., 20855 Rabbi Jerome Kestenbaum Pres. Donald Lewis</p>
<p>Anshe Chesed Cong. Linden, N.J. Dr. Aharon Shapiro, Rabbi Alfred Kahn, Exec. Director</p>	<p>Beth El Synagogue 237 Franklin St. Hightstown, N.J. 08520 Rabbi Roy H. Abramovitz Pres. Harry Benson</p>	<p>Bethpage Jewish Com. Center 600 B'way, Bethpage, L.I. Rabbi Kenneth D. Poplack Pres. Eddie Ermann</p>
<p>Arlington-Fairfax Jewish Cong. 2920 Arlington Blvd., Arlington, Va. Rabbi Marvin I. Bash Pres. Jerold Jacobs</p>	<p>Beth El Syn. Center Northfield Rd. & North Ave. New Rochelle, N.Y. Rabbi David I. Golovensky</p>	<p>B'nai B'rith Hillel Foundation at Brooklyn College Rabbi Frank A. Fischer Pres. Miss Irma Green</p>
<p>Ave. N Jewish Comm. Center 321 Ave. N, Brooklyn, N. Y. Rabbi Max Schrier Pres. Sol Weitzman Ch. of Bd. Sidney Goetz</p>	<p>Beth El Temple of West Hartford, Conn. 2626 Albany Ave. Rabbi Stanley M. Kessler Pres. I. Milton Widem</p>	<p>B'nai B'rith Hillel Foundation at University of Rochester Rochester, N. Y. Rabbi Richard A. Davis</p>
<p>Baldwin Jewish Center Baldwin, L.I. Rabbi Louis Engelstein Pres. Al Saed</p>	<p>Beth Israel Cong. 1025 E. Park Ave. Vineland, N. J. Rabbi Murray Kohn Pres. Dr. David Rosenberg</p>	<p>B'nai B'rith Hillel Foundation at Rutgers University New Brunswick, N. J. Rabbi Julius J. Funk, Dir. Assoc. Rabbi Moshe A. Birnbaum</p>
<p>Bayswater Jewish Center Cong. Darchay Noam Far Rockaway, N. Y. Rabbi Irving Spielman Pres. Harold Goldstein</p>	<p>Beth Jacob Synagogue Norwich, Conn. Rabbi Arnold Fine Pres. Seymour Beit</p>	<p>Bnai Israel Jewish Center 110 E. 55th St. Brooklyn, N. Y. Dr. Noah H. Rosenbloom, Rabbi Pres. Saul H. Nack</p>
<p>Bell Park Jewish Center Queens Village, N.Y. Rabbi Moshe Kwalbrun Pres. Sam Gross</p>	<p>Beth Sholom Cong. 13th St. & Eastern Ave, N.W. Washington, D.C. 20012 Rabbi Mitchell Wohlberg Pres. S. Feuer</p>	<p>Temple B'rith Sholom 1004 S. Fourth St. Springfield, Ill. Rabbi Meyer M. Abramowitz Pres. Dr. L. Arthur Safer</p>
<p>Beth Ahm Cong. Elmwood Park, N.J. Rabbi Stephen Leon Pres. Barry Kalen</p>	<p>Beth Sholom People's Temple Bay Pkway & Benson Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Roy Rosenberg Pres. Samuel Levine Rabbi Emer. Emanuel Schenk</p>	<p>B'nai Shalom Synagogue 135 Roseland Ave. Waterbury, Conn. Rabbi Jonah Gewirtz Pres. Dr. Sidney B. Luria</p>

B N A I Z I O N

136 EAST 39th STREET

NEW YORK, N. Y. 10016

The American Fraternal Zionist Organization

Extends its Best Wishes to the

B I T Z A R O N

for continued good work in
PROMOTING THE HEBREW LANGUAGE
 on the American scene

HERMAN Z. QUITTMAN

Exec. Vice Pres.

HON. ABRAHAM J. MULTER

National President

 Best Wishes To The **STATE OF ISRAEL**

On Its 28th Anniversary

WORCESTER ZIONIST DISTRICT, MASS.

Jean Lewis, President

Rabbi Joseph Klein, Dr. Adolph Meltzer, Hon. Presidents

Judge Joseph Goldberg, Honorary Life President

GREETINGS TO THE STATE OF ISRAEL

FROM

PELHAM PARKWAY Z.O.A. DISTRICT NO. 11

Isidore Bernstein, President

Jack Lefkowitz, Program Chairman

Harold Davis, Chairman of the Board Wm. Turner, Fundraising Chairman

Jos. Damast, Financial Secretary

 Our Best Wishes To The **STATE OF ISRAEL**

On Its 28th Anniversary

MANHATTAN ZIONIST CLUB DISTRICT NO. 4 OF Z.O.A.

Julius Rosbach, President

Ruth Gurowitz, Treasurer

 Greetings from the Officers and Members of the
LOUIS D. BRANDEIS ZIONIST DISTRICT No. 27

Isador Rubin, Pres.

Dr. N. Esakov, Sec'y.

Irving Saltzman, Treas.

"BERNSTEIN - ON - ESSEX STREET"
ORIGINATOR OF AUTHENTIC KOSHER CHINESE FOOD

135 ESSEX STREET, NEW YORK 10002

TELEPHONE GR - 3 - 3900

כח לישראל — אחולינו לארץ בת כ"ח שנה!

THE SALT LAKE CITY ZIONIST DISTRICT

BENSONHURST ZIONIST DISTRICT NO. 19

Extends Best Wishes To The

STATE OF ISRAEL

On Its 28th Anniversary

Nathan Hauptman, Chairman of the Board

Harold Bregman, Cultural Chairman

Our Officers and Members Extend Best Wishes To The

STATE OF ISRAEL

On Its 28th Anniversary

YORKVILLE ZIONIST DISTRICT NO. 6

Dr. Harry F. Wechsler, Hon. Pres.

Dr. Edward Lee, President

All Our Members Salute the Heroic

STATE OF ISRAEL

May it Continue To Go From Strength to Strength!

CENTRAL NEW YORK ZIONIST REGION

Abram Steinberg, President

David Greenberg, Sec.-Treas.

Best Wishes to THE STATE OF ISRAEL

On Its 28th Anniversary

From the Officers and Members of the

ATLANTIC COUNTY ZIONIST DISTRICT

ATLANTIC CITY, N.J.

Meyer Zubkov, Membership Chairman

Rabbi Seymour Schorr, President

Greetings and Best Wishes From the Officers and Members to the

STATE OF ISRAEL

On Its 28th Anniversary

DAYAN CLUB OF PELHAM PARKWAY

DISTRICT No. 20

Sam Bida, President

Meyer Mizus, Chairman of the Board

Fanny Eisen, Pres. Ladies Division

Fay Mizus, Chairlady of the Board

GREETINGS AND BEST WISHES TO THE

STATE OF ISRAEL

On Its 28th Anniversary

ZIONIST DISTRICT OF UTICA, N. Y.

Martin Garfinkel, President

Benj. Rothchild, Treasurer

NEW ROCHELLE ZIONIST DISTRICT

Lester Resman, President

ZIONIST DISTRICT OF MONTICELLO, N. Y.

Dr. Russel Pantel, Pres.

Mischa Leshner, Treas.-Sec'y.

LONG BEACH ZIONIST DISTRICT

Long Beach, N. Y.

In Honor of the 28th ANNIVERSARY
OF MEDINAT ISRAEL

Cantor Aaron Caplow, President
Dr. Edward L. Steinberg, Treasurer
Harry Fisher, JNF Chairman

MIDWOOD ZOA

District No. 36

Brooklyn, N. Y.

ZIONIST DISTRICT OF POUGHKEEPSIE, N. Y.

Bertram Cohen, Pres.

BEER ZIONIST CIRCLE DISTRICT No. 60

Philip Beer, President

PROSPECT PARK ZIONIST DISTRICT No. 54 BROOKLYN, N. Y.

BRONX ZIONIST REGION

Leon Bloom, President

Philip Abramwitz, Director

SAUL SPERLING ZIONIST DISTRICT No. 154

Yonkers, N. Y.

Jack Brown, President

From Members and Officers of
KADIMAH DISTRICT No. 67
Abraham Cohen, President
Emanuel Pittman, Treasurer

MORRIS KEATING, N.Y.C.

SHALOM

GREETINGS AND מוזל טוב
TO THE STATE OF ISRAEL
On Its 28th Anniversary
FROM
NATHAN JOHNSON
MAITRE D'

La Difference ©
Continental Cuisine

GLATT KOSHER CONTINENTAL DINING
IN A LUXURIOUS SETTING
HOTEL ROOSEVELT
45th STREET & MADISON AVENUE, NEW YORK
LUNCH, DINNER & CATERING FOR ALL OCCASIONS
TELEPHONE MU - 4 - 3900

אליעזר ברקוביץ מגלה את דעתו על

האתיקה של המין * גיור * נישואין וגירושין *
נשים בחיים הדתיים * הלכה * המוסר החדש *
ישראל *

„משבר ואמונה“

● ספר חשוב חדש ●

מאת אליעזר ברקוביץ

CRISIS AND FAITH

An important new book by Eliezer Berkovits.

\$5.95 at your
bookstore or from

Sanhedrin Press

A Division of Hebrew
Publishing Company

79 Delancey Street, New York' N.Y. 10002

NEW YORK TIMES "GOING OUT GUIDE" June 24, 1976

STRUM & SMILE Many Greenwich Village cabarets are bedlam on Saturdays—not, perhaps, the ideal time to sample a new club. Even with waiting lines at David's Harp, 131 West 3d Street (several doors east of the Waverly Theater), all was well, starting with the door courtesy before ("Welcome") and after ("Come back").

Inside this clean, cheerful night roost, the tables were crowded with young people and family groups, basking contentedly in the folk-rock music—a swiny outpouring of Middle East-Mediterranean melody and rhythm from a young quintet headed by Shlomo Haviv.

Informality is the keynote, as the smiling band leader from Israel sings in six languages, sways over his guitar and beckons customers to the floor (a long, narrow aisle that suffices). The other night, there were four "happy birthday" serenades to various tables.

The colorful, lively music suits the simple, but exotic decor, with a white grotto ceiling and purple fringe lighting. Service is swift and smiling, whether it's drinks, food or both. There is a minimum table charge of \$4 a person on Sunday (closed Monday) and Tuesday through Thursday; and \$8 on Friday and Saturday. Reservations at David's Harp: 982-0328.

HOWARD THOMPSON
© N.Y. TIMES 1976

 David's Harp
131 West 3rd Street (Off Sixth Avenue) in Manhattan

you are invited to
Share A Simcha
with SABRA EAST

★ first class ISRAELI revue ★
★ featuring Israel's top names ★
★ And succulent middle eastern cuisine ★

All You Have To Do Is Give Us A Reason

Whether it be a Bar Mitzvah, Wedding, Anniversary, Synagogue or Temple affair, lodge gathering, engagement party, farewell party, hello party, graduation, birthday, Sweet Sixteen ...

And We Cater Glatt Kosher in all Major New York Hotels.

SABRA EAST נשר

232 East 43rd St. New York City 661-1450

THE CONCORD
 INVITES YOU AND
 YOUR FAMILY TO SHARE
 THE TRADITION OF
ROSH HASHANAH
 and **YOM KIPPUR**

Friday, Sept. 24 to
Tuesday, Oct. 5, 1976

Cantor **HERMAN MALAMOOD**

Assisted by the
 Concord International Choir
 Will Officiate for the Inspiring Services.

SPECIAL! A Holiday Concert
 With the renowned
JAN PEERCE.

THE CONCORD HOTEL

Kiamesha Lake, New York.

DIRECT WIRE NYC
212-244-3500

Hotel Phone 914-794-4000

KOSHER
WORLD

International Snacks

Corner of 32nd Street & B'way

100%
MEATLESS

FALLAFEL • PIZZA • CHOW MEIN • FISH & CHIPS •
 TORPEDO BURGER (KIBEH) • BAKED ZITI • SAU
 SAGES • HEROS • MEXICAN ENCHILADA • EGG
 PLANT PARMIGIAN • TACOS • CAI ZONE • EGG ROLL

• SHOMER SHABBOS •

UNDER SUPERVISION OF O.K. LABS

OPEN SATURDAY NIGHT TO 1 P.M.
 OPEN 8 AM-8 PM • SUNDAY 11 AM-8 PM

P

roudly we offer
Cantor
Irving Rogoff
assisted by
the Nevele Symphonic Choir

ROSH HASHANAH and YOM KIPPUR
Friday, Sept. 24 to Tuesday, Oct. 5, 1976

NEVELE

ELLENVILLE, NEW YORK

Direct Wire: N.Y. 244-0800 Hotel Tel: 914-647-6000

**ME & ME
GLATTKOSHER
RESTAURANT**

124 W. 47th STREET
New York, N.Y. 10036

FINE ISRAELI & AMERICAN CUISINE

ALL FOODS DELIVERED
CATERING FOR ALL OCCASIONS

Personally Supervised by
YAKIR MASUD LEVI

OPEN SUNDAYS
AFTER ROSH HASHANA
OPEN SATURDAY NITES

Tel.: 354 - 3074 221 - 9169

**TO STRENGTHEN
ISRAEL
BUY ISRAEL BONDS**

You can buy Israel
Bonds and get a
prospectus at

**STATE OF
ISRAEL BONDS**

215 Park Ave. South
New York, N. Y. 10003
Tel.: OR 7-9650

SUMMER SPECIAL*
*offer good from July 5th thru August 31st, 1976

FREE CHAMPAGNE OR LIQUOR with your party of 20 or more

HOLD YOUR NEXT CATERED AFFAIR IN ISRAEL
without leaving New York! & enjoy the finest in American-Jewish Cuisine

EVERY WED. FOREVER STEAK SPECIAL \$4.95 PER PERSON includes floor show & dancing

WEDDINGS • BAR MITZVAHS • FUND RAISING • ANNIVERSARIES

Organization Affairs Show and Music are included at NO EXTRA COST

91-33 63rd Dr., Rego Pk Queens (212) 275-2660

baba

Glatt Kosher Facilities for 2 to 250 Guests
Permanent Mashgiach

BRANCH OF THE CAFE BABA IN TEL AVIV

SIROCCO

Supper Club

Between Madison and Park Avenues
29 East 29th Street, New York, N. Y. 10016
Tel. 212 683-9409 or 684-9013
American Express Accepted
Cocktail Hour 4:30 - 7:00 — Dinner 7:00 until closing

FEATURING INTERNATIONALLY FAMOUS

ARIS SAN and His Group

Also DANNY PITSHON & THE METRONOMES

FLOOR SHOW FROM ISRAEL AND GREECE

2 Shows Every Night Except Monday — Starting 8 P.M. until 3 A.M.
Every Sunday from 5 to 7 P.M. — *Superb Food — Moderate Prices*

MAKE YOUR RESERVATIONS FOR ALL YOUR

SIMCHES • WEDDINGS • ENGAGEMENTS • BAR-MITZVAS
SWEET SIXTEENS • THANKSGIVING • AS WELL AS ALL FESTIVITIES
AND ORGANIZATION FUNCTIONS

